بژاری دەروون

(ڕیابازی و میرخوازی)

وەرگێرانی:
مامۆستا کرێکار

نووسینی:
د. سەیید محمد نوح

بسم الله الرحمن الرحيم

بژاری دەروون

دوو نەخۆشی دینداریی و چارەسەرییان

بژاری دەروون

نوسینی:
دکتۆر سەیید محمد نوح

وەرگێڕان و توێژینەوەی فەرموودەکان
مامۆستا کرێکار

بژاری دەروون (١)

دوو نەخۆشی دینداریی و چارەسەرییان

کـــتـــێـــبـــــی: بژاری دەروون (١)

نوســـــــینی: د. سيد محمد نوح

وەرگێڕانـــــی: مامۆستا کرێکار

بـــۆ پـــۆلی: یەکەمی (ندا)

ساڵــــــــی: ١٤٣٩ك-٢٠١٨ز

زانکۆی ئازادی دیراساتی ئیسلامی زادی
/zadyreman
www.zadyreman.com

بسم الله الرحمن الرحيم

انَّ الحَمْدَ للهِ نَحْمَدُهُ ونَسْتَعِينُهُ ونَسْتَغْفِرُهُ، ونَعوذُ باللهِ مِنْ شُرورِ أنْفُسِنا ومِنْ سَيِّئاتِ أعْمالِنا، مَنْ يَهْدِهِ اللهُ فَلا مُضِلَّ لَهُ، وَمَنْ يُضْلِلِ فَلا هادِيَ لَهُ. وأشْهَدُ أنْ لا الهَ إلا اللهُ وأشهَدُ أنَّ مُحَمَّداً عَبدُهُ ورسُولُهُ.

يا أيُّها الذينَ آمَنوا اتَّقُوا اللهَ حَقَّ تُقاتِهِ ولا تَمُوتُنَّ إلاّ وأنتُمْ مُسلِمونَ

يا أيُّها النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ الذي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ واحِدةٍ وخَلَقَ مِنها زَوجَها وبَثَّ مِنهُما رِجالاً كَثيراً ونِساءً واتَّقُوا اللهَ الذي تَساءَلُونَ بِهِ والارْحَامَ إنَّ اللهَ كانَ عليكُمْ رَقيباً

يا أيُّها الذينَ آمنوا اتقوا اللهَ وقُولوا قَولاً سَديداً، يُصْلِحْ لَكُمْ أعمالَكُمْ ويَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِعِ اللهَ ورسولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوزاً عَظيماً

أمَّا بعدُ: فإنَّ أصْدَقَ الحَديثِ كِتابُ اللهِ، وخَيرَ الهَدِي هَدْيُ محمدٍ وشَرَّ الامُورِ مُحْدَثاتُها، وكُلَّ مُحْدَثَةٍ بِدْعَةٌ وكُلَّ بِدْعَةٍ ضَلالَةٌ، وكُلَّ ضَلالَةٍ في النَّارِ.

پێشەکی وەرگێڕ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

الحمدلله رب العالمين والصلاة والسلام على رسوله الأمين محمد وعلى آله وصحبه أجمعين

نوسەری ئەم کتێبە (السيد محمد نوح) رحمەالله پەروەردەکارێکی ئیخوانەکانی میسربوو، لە کوەیت ژیاو هەر لەوێ کۆچی دواییکرد، خۆی پسپۆڕی فەرمووددەوانیی بوو. چەندین کتێبی داناوە، بەڵام کتێبی (آفات على الطريق) کە لەسەر نەخۆشییەکانی دینداریی نوسیوونی و سێ بەرگە، زۆر بەربڵاوەو بۆ باسەکانی پاڵفتەی دەروون (تەزکیەی نەفس) زۆر سوودی لێوەرگیراوە.. کتێبەکە باس لە سیوشەش نەخۆشی دەروونی دینداران دەکات، کە دەبێ موسوڵمان زۆر هۆشدارانە رەفتاربکات تا خۆیان لێ بپارێزێت. بە فەزڵی خوای گەورە هەر سێ بەرگەکەیم کردووە بە کوردی، ئێستا کە لە پێداچوونەوەیاندام، بە پێویستم زانی هەر شەش نەخۆشیان بکەمە بەرگێکی قەبارە مامناوەندی، تا ئاسان هەڵگیرێت و ئاسانیش بخوێندرێت. بە ریزبەندیی باسی نەخۆشییەکانەوە پابەند نەبووم کە ئەو رحمەالله ریزی کردوون. ئەو سستی و لێچوونەوە (الفتور)ی کردووە بە یەکەمین باس و ریابازیی (الرياء والسمعة)ی کردووە بە هەشتەمین باس. من پێم باشبوو ریابازییەکە بکەمە یەکەم، چونکە پەیوەندی بە نییەتپاکی و بۆخوا ساغبوونەوەو ئیخلاصەوە هەیە، کە عادەتەن کتێبی پێشەوایانی دین بە نییەتپاکییەکە دەستپێدەکەن.

لەبەر ئەوەی خۆم پێم وایە ئەم نەخۆشییانەی دینداریی دەشێت بکرێن بە سێ پۆلەوە:

یەکەم: ئەوانەی پەیوەندییان بە دڵ و دەروونی کەسەکانەوە هەیە، واتە نەخۆشییەکانی ناخیان، کە پەنهانن، وەکو ڕیابازیی و بەدگومانیی.

دووەم: ئەوانەی لاسەنگی لە ڕەفتاری دەرەوەی کەسەکاندا دروستدەکەن، وەکو لووتبەرزیی وسستیی و لێچوونەوە لە دینداریی.

سێیەم: ئەوانەی سنووربەزاندنیان تێدایەو کەسەکە مافی کەسانیتر پێشێلدەکات پێیان، وەکو غەیبەتکردن و دەستدرێژیی.

لەم ڕوانگەوە، هەوڵمدا هەر جارەو شەش نەخۆشی پێکەوە بکەمە کتێبێک، کە هەر یەکەو نەخۆشییەک یان دوو لە نەخۆشیەکانی ئەو سێ پۆلە لەخۆبگرێت.

خوای گەورە یارمەتیدەر بێت، باسەکانی تریش زوو دەخەینە بەردەست پەروەردەکاران ان شاءالله.

هەندیک تێبینی خێرام لە سەر وەرگێڕانەکە

١-نوسەری رحمەتی تەفسیری ئایەت و واتای فەرموودەو مانای پەندی پێشینان و شیعرەکانی نەکردووە، بۆیە ئەرکی من بووە بیانکەمە کوردی. جار هەبووە ناچاربووم زیاتر لە سەر واتای ئایەت و فەموودە برۆم، چونکە دەزانم کە خوێنەری کورد پێویستێتی، تا زیاتر بۆی روونببێتەوە.

٢-جار هەبووە نوسەر ئایەتێکی بەماناکەی هێناوە، یان ناوەرۆکەکەی وەرگرتووە، من پێم راستربوو خودی ئایەتەکەش بهێنمەوە چونکە هیچ ناگاتە کاریگەریی ئایەتەکان.

٣-جار هەبووە نوسەر فەرموودەیەکی پێش ئایەت خستووە، یان ئایەتی لەسەر هەمان باس نەهێناوەتەوە، من پێم راستربوو ئایەت پێش فەرموودە بێت. یان ئایەتێک لەسەر هەمان خاڵی باس بهێنمەوە.

٤-نوسەر رحمەاللە لە پەراویزدا بۆ ناساندنی سەنەدی فەرموودەکان بەتەفسیل باسی(کتاب وباب) سەرچاوەکانی کردووە. بۆ نمونە نوسیویتی (أخرجه البخاري في الصحیح/ کتاب ....: باب .... ٢/٧)، یان (مسلم في الصحیح/ کتاب .... ٥٨٤/١) بەڵام من _بۆ ئاسانکاریی چوونەوە سەرچاوەکە_ هەر ژمارەی فەرموودەکەم هێناوەو نووسیومە (بوخاریی.....) یان موسلیم (....)چونکە ئێستا هەموو فەرموودەیەک ژمارەی خۆی دراوەتێ و لە چاپی جیاوازیشدابن ژمارەکان وەکو خۆیان دەمێننەوە.

٥. نوسەری ڕەحمەتی زۆر بە دوای سەنەدی فەرموودەکاندا نەچووە، هەر سەرچاوەکەی نوسیوون، کە لە فەرموودەوانییدا پێی دەوترێت: (عەزو). بۆ نموونە ئەو هەر نوسیوێتی طەبەرانی یان ئەحمەد.. من بە دوای سەنەدەکەدا چوومەتەوە، ئەگەر لای بوخاری و موسلیم دەستم کەوتبن نەچوومەتە سەر سەرچاوەی تر، چونکە ئوممەتی ئیسلام بە درێژایی مێژووی فەرموودەوانی ئەم دوو سەرچاوەیەی بە ڕاست زانیووەو ڕیوایەتەکانیانی هەردووکیان وەرگرتوون. منیش هەر وامکردووە، بەڵام ئەگەر لای ئەمان نەبووبێت، چوومەتەوە بە دوای ڕێگاکانی ڕیوایەتەکانداو لای زۆرینەی فەرموودەوانانی بەناوبانگ ، سەرەتا لای خاوەن سونەنەکان: ئەبوداوود، ترمذی نەسائی، ئیبنوماجە، ئینجا ئەحمەد، ئینجا هیتری وەکو داریمی یان بەیهیقی یان حاکم و طەبەرانی ، یان هەیثەمی و عبدالرزاق و ئیبنوئەبی شەیبەو ئیبنوئەبوعاصم و هیتر.

٦. دوای توێژینەوەی سەنەدی هەر فەرموودەیەک حوکمی شێخ ناصروددینی ئەلبانیم هێناوە رحمەالله. ئەگەر حوکمی ئەوم دەستنەکەوتبێت، حوکمی ئیمامی ئیبنوحەجەرم هێناوە، ئەگەر نا، حوکمی قوتابیەکانی شێخی ئەلبانی وەکو شوعەیبی ئەرنائوط و ئەوانیتر.

٧-جاری وا هەیە نوسەر یەک ووشەی گشتگیریی هێناوە یان چەند ووشەی هاومانا (مترادفات)، بۆیە منیش ناچاربووم شەرحی ووشەکە زیاتر بکەم، منیش بەچەند دێڕی هاومانا دەریاندەبڕمەوە. ئەمەش زۆرە.

٨- بە حوکمی بەرفراوانی زمانی عەرەبیی و دەوڵەمەندیی ئەدەبی عەرەبی و شێوازی پەروەردەکارانەی نوسەری ڕەحمەتی زۆرجار ڕستەی وێژەیی و ڕەوانبێژیی

بەکارهێناوە، منی ناچارکردووە بگەڕێم لە زمانی کوردییدا هاوشێوەی ئەو بدۆزمەوەو بە واتایەکی کوردیی ڕەوانبێژانە دایڕێژمەوە.

٩-کە بەپێویستم زانیووە رایەکی خۆم یان ڕوونکردنەوەیەکی کورت، یان جەختکردنەوەیەک ئیزافە بکەم، ئیزافەم کردووەو خستوومەتە نێوان دوو کەوانەوە تا بزانرێت هی منە، نەشموویست هەموویان بخمەوە پەڕاوێزی خوارێی، تا زنجیرەی هۆشی خوێنەر _لەکاتی خوێندنەوەدا_ نەپسێت... کەوابوو هەرچی وا لە نێوان دوو کەوانەدا _جگە لە دەقەکان (قورئان و فەرموودەو شیعرو ئەوانە)_ هی منن.

١٠-ناونیشانە فەرعیەکانی باسەکان زۆر دوورو درێژبوون، هەیانبوو دوو دێڕ یان یان دێڕونیوێک بوون، من ناچاربووم یان کورتەیەکیان لێ دانێمەوە، یان بیانگۆڕم بە ووشەی تری کورت، بەڵام هەمان واتا..

خوای گەورە بە لوتفی خۆی ئەم ڕەنجدانەمان لێ قبووڵ بکات و بیکاتە مایەی هۆشدان و بیرهێنانەوەی بەرپرسێتی دنیاو قیامەتمان .. اللهم آمین.

کرێکار

یەکەمی رەجەبی ١٤٣٩ی کۆچی

١٨ ی ئازاری ٢٠١٨ ی زایینی

ریابازی

(الرياء أو السمعة)

- پێناسەی ریابازی و السمعة
- هۆی ریابازی و حەزی وەسف و سەنا
- سیماو نیشانەی ریابازی
- ئاسەواری ریابازی
- چارەسەری ریابازی

ریابازیی

(الرياء أو السمعة)

ریابازیی -کە کارکردنە بۆخۆپیشاندان بەچاکی- لە هەرە گوناحە گەورەکانە لە دژوارترینیانە، میکرۆبێکە، تێکەڵ بە هەستی هەر موسوڵمانێك ببێت و زوو چارەسەری نەکات هەموو نیەت و دیدو گوفتارو کردارو بڕیارێکی تووشی دەردی کوشندەدەکات (چونکە ریابازیی وەکو میکرۆبی ئایدزە کە هێزی بەرگریی جەستە دەفەوتێنێت) هەر موسوڵمانێك -بە تایبەتی داعی و نوسەرو دەرکەوتوان- کە تووشی دەبن، پێویستە خێرا خۆیان چارەسەر کەن. پێویستە دژی نەفسی خۆیان جیهاد بەرپا بکەن و پشوو درێژانە بەرەنگاری ئەم دەردە کوشندە ببنەوە تا ریشەکێشی بکەن، دەنا ئەو دینداریی ئەمان دادەڕزێنێت و لە ناوەوە گەندەڵیدەکات.... لە رواڵەتیدا درەختی بە سێبەرو بە بەرە، بەڵام لە ناخیدا گەندەڵەو رەگ و ریشاڵی رزیووە..

کە ریابازیی ئەوەندە دژوار وکوشندە بێت پێویستە هەموو موسوڵمانێك شارەزای ببێت تا خۆی لێ لابدات، بۆیە پێویستدەکات کەمێك بە تەفسیل پێناسەی باسی بکەین و سیما و سیفات و ئاسەوارەکانی بخەینە بەرچاو.

یەکەم: واتای ریابازیی

ریا کە لە عەرەبییەکەیدا (ریاء)ە (رؤية: بینین)ەوە هاتووە دەوترێت: (راءانی الرجل) واتە: کابرا کردەوەیەکی کرد تا نیشانم بدات. ئەمەش بۆ نیشاندان و نواندنی کردەوەی چاکەیە، تا پێیبووترێت پیاوچاك و چاکساز!

بەم مانایەیە کە خوای گەورە لە باسی کافرو دووڕووە ریابازەکاندا دەفەرموێ: (يُرَاؤُونَ) الماعون/٦ واتە خۆنێشان دەدەن دەخوازن وا ببینرێن کە پیاوچاکن دەنا لەراستیاندا (وَيَمْنَعُونَ الْمَاعونَ)الماعون/٧ واتە: هەموو جۆرە یارمەتیدان و کۆمەك کردنێك قەدەغە دەکەن و رێی لێ دەگرن. هەروەها دەربارەی هاتنە دەرەوەی قورەیش بۆ غەزای بەدر کە بۆ خۆ نواندنیانبوو، چونکە ئەوان سەرەتا بۆ بەرگریی لە کاروانەکەی شامیان هاتنە دەرەوەی مەکە، دواتر بیستیان کە کاروانەکە سەلامەتبووە و نەکەوتۆتە دەست موسوڵمانان، بەڵام نەگەڕانەوەو بۆ خۆنواندن و خۆ کیف کردنەوە هەر هاتن، تا سەرەنجام لە کانیاوەکانی بەدردا تێکشکان و حەفتا کەسیان لێکوژراو حەفتاشیان دیل کەوتن.. خوای گەورە دەفەرموی: (وَلاَ تَكُونُواْ كَالَّذِينَ خَرَجُواْ مِن دِيَارِهِم بَطَرًا وَرِئَاء النَّاسِ وَيَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ) الانفال/٤٧ لە عەرەبیدا دەوترێت (الرياء السمعة) واتە: نیشاندان و باسکردنەوەی تا خەڵکی ببیستن کە چ کارێکی چاکەی کردووە.

السُّمْعَة:[١] لە (سَمَّعَ: وایکرد ببیستێت)ەوە هاتووە کە باسی ریابازیش رەفتاری و گوفتار یان کردارێك باسدەکاتەوە کە پێشتر ئەو بیسەرانە نەیانزانیوە یان نەیاندیووە، بەڵام مەبەستەکە لێی هەر خۆ نیشاندانە بە وەی پیاو چاکەو چاکسازیی وایکردووە.[٢]

ریاو سومعە: لە زاراوەی زانایانی دەروونناسی ئیسلامی و شارەزایانی پاڵفتەی دەروون و رەفتارناسیدا بریتییە لەوەی کە موسوڵمانێك رەفتاری چاك نیشان خەڵکی دەدات بەو ئومێدەی پلەو پایەی لە لایان دەسکەوێت، یان بەرژەوەندییەکی دنیایی بۆ بهێننەدیی.. جا ئەگەر خەڵکەکە ئامادەی بینینی کارەکەیبوون ئەوە ریایە، ئەگەر ئامادە نەبوون و ئەم بۆی باسکردنەوە کە وای کردووە ئەوە سومعەیە.[٣]

عەللامە عیززەددینی کوڕی عبدالسلام رحمەالله دەفەرموێ ریا و سومعە لێك جیاوازن دەفەرموێ:

- ریا: ئەوەیە کە کارەکەی هەر لە سەرەتاوە لەبەر خاتری غەیری خوای گەورە کردووە.

---

[١] سومعە لە کوردیشدا بە کاردێت بەڵام دوورە لەم مانایەوە لە کوردییدا یەعنی کەسایەتی وەکو دەڵێن سومعە.

[٢] ئیبنومەنظوور: (لسان العرب ٨/١٦٥، ١٤/٢٩٦) لەگەڵ کورتکردنەوەی.

[٣] ئیبنوحەجەری عەسقەلانی: (فتح الباري ١١/٢٢٦) لەگەڵ کورتکردنەوەی.

- سومعە: ئەوەیە کە کارەکەی لە بەر خاتری خوا بە پەنهانی کردووە، پاشان لای خەڵکی باسیدەکاتەوە.

دیارە مەبەستی ئەوەیە کە ریا بە هەموو شێوەیەکی زەمکراوەو ناشێت، بەڵام سومعە لەوانەیە زەمکراو بێت. وەکو ئەوەی لە باسکردنی چاکەکارییەکەیدا مەبەستی سەرنج راکیشانی خەڵکی و سوودێك بێت کە لایان دەستی دەکەوێت، لەوانەشە زەمکراو نەبێت بەوەی کە لەبەر خاتری خوا باسیدەکاتەوە تا خەڵکی تر هاندات وا بکەن.. ئەمەش کە شێخی عززی کوڕی عبد السلام فەرموویەتی لە گەڵ دەقەکاندا یەك دەگرێتەوە:

- خوای گەورە دەفەرمویٚ (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ لاَ تُبْطِلُواْ صَدَقَاتِكُم بِالْمَنِّ وَالأَذَى كَالَّذِي يُنفِقُ مَالَهُ رِئَاء النَّاسِ)البقرە/٢٦٤ واتە: ئەی ئەو کەسانەی باوەڕتان هێناوە خێروخێراتەکانی خۆتان بە منەتکردن و ئازار دانی خەڵکی بەتاڵ مەکەنەوە، تا وەکو ئەو کەسەتان لیٚ نەیات کە بۆ ریابازیی و خۆنیشاندانی لای خەڵکی سامان دەبەخشن.

- پێغەمبەری خواش صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەفەرمویٚ: (مَنْ سَمَّعَ سَمَّعَ اللَّهُ بِهِ وَمَنْ يُرَائِي يُرَائِي اللَّهُ بِهِ).[١] واتە: هەر کەسێك لەبەر خاتری وەسف و سەنای خەڵکی باسی چاکەکانی بکاتەوە، خوای گەورە ئامانجەکەی پووچەڵدەکاتەوە و ناهێڵێت بگاتە ئاواتی، هەر کەسێکیش بۆ ریابازانە رەفتار بنوێنێت رەنج بە خەساریدەکات و لای خەڵکی سووکیدەکات.

[١] بوخاری (٦١٣٤/)، موسلیم (٢٩٨٦).

- هەروەها دەفەرمویٚ: (إِنَّ أَخْوَفَ مَا أَخَافُ عَلَيْكُمُ الشِّرْكَ الأَصْغَرَ، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَمَا الشِّرْكُ الأَصْغَرُ؟ قَالَ: الرِّيَاءُ، يَقُولُ اللَّهُ لَهُمْ يَوْمَ يُجَازِي الْعِبَادَ بِأَعْمَالِهِمْ: اذْهَبُوا عَلَى الَّذِينَ كُنْتُم تُرَاءُونَ فِي الدُّنْيَا، فَانْظُرُوا هَلْ تَجِدُونَ عِنْدَهُمْ جَزَاءً).[١] واتە: ئەوەی زیاتر لێی دەترسم بکەونە ناوی شیرکی گچکەیە. عەرزیان کرد: ئەی پێغەمبەری خوا شیرکی گچکەچییە؟ فەرمووی: ریایە، خوای گەورە لە رۆژی قیامەتدا کە پاداشتی عەبدەکانی دەداتەوە بە ریابازان دەفەرمویٚ: بڕۆن بۆ لای ئەو کەسەی ریاکەتان لە دنیادا لەبەر خاتری ئەو دەکرد، بڕوانن داخۆ هیچ پاداشتێکتان لایان دەست دەکەوێت؟

- پێغەمبەری خوای صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ گوێی لێبوو یەکێك بە دەنگی بەرز زیکری خوای گەورەی دەکرد، فەرمووی: (انَّهُ أَوَّابٌ) واتە: ئەوە کەسێکە زۆر بەرەو خوای گەورە گەڕاوەتەوە. کە سەیریان کرد دیتیان میقدادی کوڕی ئەسوەدە خوا لێی رازی بێت..[٢] مەبەست ئەوەیە کە میقداد -کە لە یاوەرە چاکەکانە- بە دەنگی بەرز زیکری کردووە مەبەستی ریابازیی نەبووە، بەڵکو لەبەر ئەوەی سەرڕاست و خواویستبووە دەنگ بەرزکردنەوەکەی بۆ ئەوە نەبووە خەڵکی بزانن کە یادی خوا زۆردەکات.

---

[١] نوسەری رەحمەتی هەر ئەوەندەی نوسیووە: ئیمامی ئەحمەد (٥/٤٢٨-٤٢٩). راستە وایە. هەروەها ئیمامی بەغەویی لە (شرح السنة/ ٤/٢٠١). شێخی ئەلبانی رحمەاللە لە (سلسلة الأحاديث الصحيحة ٢/٦٧١)دا دەفەرمویٚ: سەحیحە.

[٢] (فتح البارى ١١/٣٣٧ لە ئەنەسەوە خوالێی رازی بێت بە (مەرفووع)یی).

دووەم: هۆی ریابازیی و حەزی وە سف و سەنا

<u>١- ئاراستەکانی سەرەتای پەروەردەکردنی</u>: دەشێت ریابازەکە لە ماڵێکدا پەروەردەبوو بێت ریابازیی و خۆ نواندن و شانازیی کردنیان بە لاوە ئاسایی بێت و راهاتبن خۆ بادەن و باس لە گرنگی خۆیان بکەن! بێگومان ئەم کەسەش هەر لە منداڵییەوە ئەوە بە پەسەند دەزانێت. کە ئەگەر چاکەیەکی کرد خێرا باسی بکاتەوە یان خۆ وا دەرخات کە چاکەکارە.. ئەوەی لا سروشتی دەبێت، چونکە ئەندامانی ماڵەکەیان کە لەو گەورەتربوون هەموویان وان. ئەم کەسە ئەوەندە خۆی نواندووەو لە فشەو ریادا خۆی نیشانداوە تا ریابازیی لا بۆتە رەوشتی جێگیر! بۆتە بەشێك لە کەسایەتیەکەی! ئەمەش هەتا چاو بڕکات و هۆش بۆی بچێت خەتەرە.. یەکێك لە حیکمەتەکانی هاوسەرگیریی دینداریانە ئەوەیە کە موسوڵمان هەر لە سەرەتاوە بیر لەوە بکاتەوە کە هاوسەرێکی دیندار پەیدا کات تا تەلاری خێزانیەکەیان باوەشی سۆز و ئاراستەی پارسەنگانەی دینەکەی بێت.

- پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بە یاوەرەکەی فەرموو کە دەیوویست ژن بهێنێت: (فَاظْفَرْ بِذَاتِ الدِّينِ تَرِبَتْ يَدَاكَ).[١] واتە: ئافرەتێکی خاوەن دین پەیدا کە تا بکەویە بەرەکەتەوە. تا پشتێنی لێ بکەیتەوەو بێ خەم بێت لێی.

---

[١] نوسەری رەحمەتی نوسیوێتی: (ابو داوود ٢١٩/٢ ژ٢٠٤٧، ترمذی ٣٩٦/٣ ژ١٠٨٦، ابن ماجه٥٩٧/١ ژ٨٥٨، داریمی ١٣٣/٢). راستە. بەڵام ئەمە برگەی فەرمودەیەکی ترە کە بوخاری (٤٨٠٢) و موسلیم (١٤٦٦) گێڕاویانەتەوە، دیارە نوسەری بەرێز ئەوەی لە ریوایەتی ترەوە وەرگرتووە.

- هەروەها دەفەرموێ: (إِذا أَتَاكُمْ مَنْ تَرْضَوْنَ خُلُقَهُ وَدِينَهُ فَزَوِّجُوهُ).[١] واتە: ئەگەر کەسێك هاتە داخوازی ئافرەتتان کە لە ڕەوشت و دیندارێتییەکەی رازیبوون بیدەنێ.

٢- هاوڕێی خراپ: ئالییەتی کاریگەر لەسەر کەسایەتی دوای خێزان دۆست و هاوڕێکانن. دەشێت ڕیابازبووبێتە هاوڕێی کەسانێك کە ڕیابازییان قبوڵ بێت و بەردەوام مومارەسەی بکەن.. ئەمیش دەکەوێتە ژێر کاریگەریان و پێی ئاسان و سادە دەبێت وەکو ئەوان بێت، بە تایبەتی ئەگەر کەسایەتی خۆی لاوازبوو. ئەگەر زۆر متمانەی بەخۆی نەبوو ئەوە زووترو زۆرتر دەکەوێتە ژێر کاریگەریی بەرامبەرانیەوەو ڕیاکردنەکەی لا قورس نامێنێت! ئەوەندە مومارەسەیدەکات تا ڕیا کردنی لا دەبێتە ڕەفتاری ڕۆژانەو پیشە و سیمای کەسایەتی خۆی.. بۆیە زۆر زۆر گرنگ و کاریگەرە موسوڵمان هاوڕێ و دۆست و هاودەنگی خواوویست و دینداری ڕەسەن بگرێت کە ڕێزی شەرع دەگرن و لە خوا دەترسن و هەمیشە هۆشیان لە پارسەنگی نییەت و مەبەست و ئامانجیانە.. هەر کەسێك هاوڕێیەکی وای دەسکەوت هەق نیە بهێڵێت لە دەستی بچێت.

٣- نەناسینی تەواوی خوای تاك و پاك: ڕیاباز خۆ باوەڕی بە خوای گەورە و قیامەت و لێپرسینەوە هەیە، دڵنیاشە کە خوا گەورە بینەرو بیسەرو چاودێرە.

---

[١] نوسەری ڕەحمەتی نوسیوێتی: (ترمذی٣/٣٩٥ژ١٠٨٥). ڕاستە، هەروەها ئیبنوماجە (١٩٦٧) بەڵام بە لەفزی (إِذَا خَطَبَ إِلَيْكُمْ مَنْ تَرْضَوْنَ دِينَهُ وَخُلُقَهُ فَزَوِّجُوهُ، إِلَّا تَفْعَلُوا تَكُنْ فِتْنَةٌ فِي الأَرْضِ ، وَفَسَادٌ عَرِيضٌ) کە ئەلبانی رحمەالله لە (صحیح سنن الترمذی)دا دەفەرموێ: حەسەنە.

بەڵام دەشکەوێتە ریاوە! بۆچی؟ چونکە گەورەیی و مەزنێتی خوای گەورەی بە تەواویی لە دڵدا نیە، ماوێتی بۆ خوا بسوڵحێت، دەزانێت خوای گەورە چاودێرێتی بەڵام ترسی لێی کەمەو لە نەزانینی خۆیدا چاوقایمە! ئەم نەزانینە وای لێدەکات سڵ لەوە نەکاتەوە کە ریادەکات! ئاخر کەسێك خوای تاك و پاك بە خوای پەرستراو و سەییدو چاودێرو ئاودێرو دەسەڵاتدارو عەزیزی خۆی بزانێت چۆن پێچەوانەی وویستی ئەو روو لەشتی تردەکات؟! کەسێك یەقینی لە دڵدا بێت کە هەموو سوودو زیان و خێرو شەرو چاکەو خراپەیەك بە قەدەری خوای تاك و پاکە (واتە هەموو بزاوت و سرەوتێك لە زانست و وویست و توانای خواوە دێت) چۆن وادەکات لەبەر خاتری ئەوەی خەڵکی مەدحی بکەن کارێك - کە دەبێت بۆ خوا بیکات- بۆ مەدح و سەنای خەڵکی دەیکات؟! چۆن موسوڵمانێك خوای خاوەنی بە حەق ناسیبێت و لەبەر خاتری ئەو خێرێکی کردبێت، دوایی بۆ خەڵکی باسدەکاتەوە؟ تا بزانن خێرەو مەندە! یان لەبەر چاوی ئەوان چاکەکارە، کەچی کە تەنها دەکەوێت لا بە لای چاکەدا ناکاتەوە! کەسێك لەوە دڵنیا بێت کە (عززەت) و (زەلیلی) بە فەرمانی خوای دەسەڵاتدارن، چۆن خۆی لەبەر چاوی مرۆڤ وەکو خۆی لاوازو بێ توانا دەنوێنێت تا نەهێڵن زەلیل بێت! یان گەورەیی و ناوداریی پێ ببەخشن؟! لە کاتێکدا دەشزانێت کە خوای گەورە دەفەرموێ: (قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَن تَشَاء وَتَنزِعُ الْمُلْكَ مِمَّن تَشَاء وَتُعِزُّ مَن تَشَاء وَتُذِلُّ مَن تَشَاء بِيَدِكَ الْخَيْرُ إِنَّكَ عَلَىَ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ) ال عمران/٢٦ واتە: بڵێ یا الله خوای پەروەردگاری من، تۆ خاوەن هەرچی موڵك و سامانێکیبوونەوەریت. تۆ دەسەڵات و حوکم و

ناودارِیی بە هەر کەسێك بتەوێت دەبەخشیت، تۆ دەسەڵات و حوکم و ناوداریی لە هەموو ئەو کەسانە دەستێنیتەوە کە ناتەوێن. خوایە گیان تۆ مەزنیی و ڕێزو کەسایەتی (عززەت) بەو کەسانە دەبەخشیت کە خۆت دەتەوێن، هەرتۆش زەلیلی و چاوشۆڕیی و سووکایەتی بەسەر ئەو کەسانەدا دەدەیت کە ناتەوێن.. خوایە هەموو جۆرو رادە و برِو چۆنیەتیەکی خێر وا لە دەست تۆداو تۆش بەسەر هەموو شتێکدا زاڵیت! کەسێك ئاوا خوا بناسێت ئیتر تەماعی چۆن لەوەدا دەبێت کە لەبەر دەستی عەبددایە؟! کە هەر خوای خاوەن بەویشی بەخشیووە؟ ئاخر بۆیە هەنگاوی یەکەمی دەسپێکی موسوڵمانێتی، خواناسینە، شایەتمان هێنانە.. خوا ناسین و زانینی سیفاتی خوای گەورە یەکەمین مەرجی باوەڕن (شروط الایمان) بۆیە خوای گەورە دەفەرموێ: (فَاعْلَمْ أَنَّهُ لا إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ) محمد/١٩ بزانە کە هیچ خوایەك نییە کە هیچ سیفەتێکی خوایەتی بە هیچ رادەو برِو چۆنیەتیەك هەبێت، جگە لە خوای کردگار.. خوای حەقیقی الله یەو بەس... هەر لەبەر ئەم رۆڵە کاریگەرەی خواناسینەکەیە کە هەموو سوورەت و ئایەتە مەککیەکان و سیرە و سووننەتی پاکی پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جەخت لە خواناسیەکە دەکەنەوە.. قۆناغی مەککە کە سێزدە ساڵی رەبەقبوو نە نوێژی تێدا فەرزبوو نە رۆژوو نە زەکات ونە حەج و نەجیهاد هەموو تەرکیزکردنەکە لەسەر بنەماکانی عەقیدەکەبوو. لەسەر زانین و مومارەسە کردنی عەقائیدیی دینەکەبوو.

٤- حەز لە پلەو پایەکردن: حەز کردنی کەسێك لە دەرکەوتن و بەدەستهێنانی پلەو پایە و ئاستی کۆمەڵایەتی ناو خەڵکی (یان پلە و پایەی حزب و دائیرەو

دەوڵەت) پاڵنەرێکی سەرەکی ریابازییە. چونکە ریاباز لەم حاڵەتانەیدا خۆ دەنوێنێت تا سەرنجی ئەو کەسانە بۆ لای خۆی راکێشێت کە کاربەدەستن. کە ناودارێی و پلە و ئاست و بەرپرسێتیەکانیان بەدەستە. تا ئەوەندە متمانەی پێبکەن کە بیخەنە پێش، یان پلە و پایەی پێ بدەن.. لەوانەیە ئەمە یەکێك لەو حیکمەتانەی ئیسلام بێت کە ناخوازێت پلەو پایە بە کەس ببەخشرێت تا تاقی نەکرێتەوە و نەزانرێت جێ متمانەیەو شیاوە. بە تایبەتی کە دیدو رەفتارو حاڵەتی کەسەکەش بخوازێت ئاوا دەرکەوێت!

- خوای گەورە لە باسی هەتیوو و تەسلیمکردنەوەی سەروەت وسامانەکەیدا کە لە میرات بۆی ماوەتەوە دەفەرموێ: (حَتَّىَ إِذَا بَلَغُواْ النِّكَاحَ فَإِنْ آنَسْتُم مِّنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُواْ إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ)النساء/٦ واتە: هەتیووەکان کە دەگەنە قۆناغی باڵغبوون و پەی پێبردن تاقیان بکەنەوە، تا دڵنیا بن لەوەی چاك دەتوانن رەفتار بە ماڵ و سامانەوە بکەن، ئەگەر هەستیان بە ژیریێ و ئەقڵ پێشکانی سامان کرد ماڵ و سامانەکانیان بخەنەوە بەردەست، کە پێشتر لەبەر نەشیاوێتی ئەوان بۆتان هەڵگرتبوون.

- هەروەها دەربارەی ئافرەتە کۆچکەرەکان دەفەرموێ (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا جَاءَكُمُ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَاتٍ فَامْتَحِنُوهُنَّ)الممتحنة/١٠واتە: ئەی ئەو کەسانەی باوەڕتان هێناوە ئەگەر ئافرەتە موسوڵمانەکان هیجرەتیان کرد بۆ لاتان تاقییان بکەنەوە، تا بزانن ئایا راستە لەبەر خاتری خوای گەورە هیجرەتەکەیان کردووە؟ یان لەبەر ماڵ و مێردە؟ یان حەزو بەرژەوەندیی خۆیانیان مەبەستبووە.

٥- چاو بڕین و تەماع لەوەی کە خەڵکی تر هەیانە: سووربوونی لەسەر دنیا وویستی و هەڵپەکردنی بۆ بە دەست هێنانی چێژە دنیاییەکان وای لێ دەکەن تەماع بکاتە ئەوەی لە دەستی خەڵکییدا هەن. ئەوەش لە ناخییدا دەبێتە پاڵنەرێکی شاراوە بۆ خۆ نزیککردنەوە لەو خاوەن (شت)انە و خزمەتکردن و خۆ چاك نیشاندانیان بەو ئومێدەی سەرنجیان بۆ لای خۆی رابکێشێت، تا متمانەی پێ بکەن. ئەمە ریابازییە. چونکە دەیەوێت لەم رێگا چەواشەکارییەوە بگاتە ئەوەی ئەوانە هەیانە! چ تەماعی لە موڵك و ماڵیاندا هەبێت، چ لە ئافرەتیاندا. یان لە دەرکەوتن بە هۆیانەوە، یان گەیشتنە کارو پلەو پایەو ئاست و ناوداریی.. ئەمەش مەبەستە شاراوەکەی کابرای ئەعرابیبوو کە پرسیاری لە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کرد کە(الرَّجُلُ يُقَاتِلُ لِلمَغنَمِ).[1] واتە: کابرا دەچێتە جیهاد بەڵام مەبەستی بە دەست هێنانی دەسکەوت (غەنیمەت) ی جەنگەکەیە. یان کە لەو فەرموودەیەی تردا هاتووە (مَنْ غَزَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَهُوَ لَا يَنْوِي فِي غَزَاتِهِ إِلَّا عِقَالًا فَلَهُ مَا نَوَى).[2] واتە هەر کەسێك بە ئومێدی دەسکەوتنی پەتکێك (لەتە گوریسێك) کە سامانی دنیایین، بچێتە جیهاد، نییەتەکەی وا بۆ حسێب دەکرێت کە جەنگ و کوشتارەکەی بە مەبەستی جیهاد نەبووە.

---

[1] بوخاری (٢٦٥٥)، موسلیم (١٩٠٤).

[2] نەسائی لە (السنن الصغرى/ ٣١٠٥)، ئەحمەد (٢٢١١٩)، داریمی (٢٣٤١)، ئیبنوحیببان (٤٧٣٩)، حاکم (٢٤٥٢). ئەلبانی رحمەالله بەو لەفزە دەفەرموێ: زەعیفە، بەڵام بە لەفزی (مَنْ غَزَا وَهُوَ لَا يُرِيدُ إِلَّا عِقَالًا فَلَهُ مَا نَوَى) لە (صحيح ابن ماجه/ ٣٠٤٩)دا دەفەرموێ: سەحیحە.

ئەمانە هەمووی ئاڕاستەی پێغەمبەری خوان صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تا موسوڵمان نییەت و مەبەستی خوا وویستی بێت. نەك حەزی سامان و ناوداریی و دەرکەوتن و سەرکەوتن کە لەوانەیە لێی ببنە پاڵنەرو سەرەنجام -چونکە حەتمەن دەکەوێتە ریابازییەوە- رەنج بە خەسار دەکەوێت.

<u>٦- حەز لە وەسف و سەنای خەڵکی</u>: کابرا کە لە ناخییدا حەزی لەوەیە خەڵکی مەدحی بکەن وناوی بە چاکە بهێنن، ئەم حەزەشی بۆتە هەستێکی برسێتی کەسایەتی! بۆیە بە هەموو شێوەیەك هەوڵدەدات باسی بکرێت و ناوی چاکسازو پیاوچاکی لێبنرێت. لەبەر ئەوەی ئەوەندەش خواوویست وچاك نیە تا بێ مەبەست ئەوەی بێتە رێ، ئینجا هەوڵ دەدات خۆی وا نیشاندات کە چاکە، زیرەکە، ئازایە، سەخییە، شایان وشیاو شایستەیە.. ئەوەش دەیخاتە ریابازییەکی بەردەوامەوە چونکە دەیەوێت شەوو رۆژو لە هەموو کۆڕو کۆبوونەوەیەکدا هەرباسی ئەو بکرێت! بۆیە هەوڵدەدات کە باسی هەر سیفەتێکی جوان یان هەر کەسێك بە چاك بکریت ئەم - بەحەق وبە ناحەق - خێراباسێکی خۆی وسیماو سیفەت وهەڵوێستی خۆیدەکات تا ئەمیش بخرێتە ریزی مەدحکراوەنەوە! خوا لاماندا.. ئەوە پاڵنەرو هۆکارێکی بەردەوام وبەهێزی ریابازییە.. ریاباز کەسێکە کە زۆری خۆی فش کردۆتەوە و بای زۆر کردۆتە خۆی! تەکمیلەی فەرموودەکەی باسی ئەعرابیەکە ئەوە نیشان دەدات کە دەفەرموێ: (الرَّجُلُ يُقَاتِلُ لِلْمَغْنَمِ وَالرَّجُلُ يُقَاتِلُ لِيُذْكَرَ وَيُقَاتِلُ لِيُرَى مَكَانُهُ مَنْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَقَالَ مَنْ قَاتَلَ لِتَكُونَ كَلِمَةُ اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا فَهُوَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ)[١] واتە: کابرایەك کە

---

[١] بوخاری (٢٦٥٥)، موسلیم (١٩٠٤).

بۆ ئەوە دەچێتە جیهاد تا مەدحی بکەن، تاباسی ئازایەتی بکەن، یەکێکی تر بۆیە دەچێت تا وەکو فەرماندەو سەرکردەو خاوەن پلەو پایە دەرکەوێت و وەکو بەرپرس ببینرێت.. کێ لە مانە لە پێناوی خوادایە؟ پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فەرمووی: هەر کەسێك بۆ ئەوە بجەنگێت کە دینی خوا سەرکەوێت، ئەوە لە پێناوی خوادا جیهادی کردووە.

٧- هەبوونی لێپرسینەوەی توندوتیژ لە سەریی: کەسێك کە هەست بکات زۆرتوندو تیژانە موحاسەبە دەکرێت ولەسەر هەندێك دیدوهەڵوێست لێپرسینەوەی سەختگیرانەی لە گەڵدا دەکرێت، حەتمەن هەوڵ دەدات وا خۆ نیشاندات کە کەمتەرخەم نەبووەو کارو ئەرکی خۆیی بە باشترین شێوە ئەنجامداوە.. بێگومان ئەمەش کەسانێك کە پەروەردەی ئیمانیانەیان تەواو نەبووبێت دەخاتە ریابازیی و بە تەئکید درۆ کردنیشەوە! بە تایبەتی کەسانێك ئەوەیان بەسەر دێت کە هیمەت نزمن و لە رووی ئیدارییەوە شلوشێواون. چونکە هەوڵدەدات لاوازیی کەسایەتی خۆی بەخۆنواندن پڕبکاتەوە. حەق نیە کە کەمتەرخەمیی لێدەرکەوێت توند سەرزەنشت بکرێت. خۆشی دەبێت ئەوە بزانێت سەرزەنشت کردنێکی دنیایی ئەمیرەکەی لە روو ڕەشی لای خوای گەورەی چاکترە. ئەم شکاندنەوەیەیە ئەهوەنترە لەوەی بە ریابازو درۆزن بنوسرێت.. هەزاران درוودو سڵاو و رێزی خوایی لە پێغەمبەری پێشەواو راستگۆمان صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کە بەخاتوو عایشەی خوالێی رازی یێت

فەرموو: (إِنَّ الرِّفْقَ لاَ يَكُونُ فِي شَيء إِلاَّ زَانَهُ وَلاَ يُنْزَعُ مِنْ شَىْءٍ إِلاَّ شَانَهُ)[١] واتە: نەرمونیانی لە هەر شتێکدابێت دەبێتە مایەی جوانکارێتی، لە هەرشتێکیش دوورخرایەوە دەبێتە مایەی نوقسانی وعەیب و عاریی.

٨- سەرسامبوونی خەڵکی پێی و وەسفکردنی: ئەمەش خاڵێکی کاریگەرە لە چەکەرە پێکردنی تۆوی بەدی ریابازیی لەناخییدا. کە دەبیستێتەوە وا خەڵکی بە سیماو سیفاتی، بەدیدو تێڕوانینی، بە گوفتارو کرداریی، بە چالاکی وهیمەت و کاریگەرێتیەکەی سەرسامن و مەدحی دەکەن، لای دەبێتە بەرهەمێکی دیدو ڕەنجی.. سەرەتا لەوانەیە هەر حەز بکات ببیستێتەوە. بەڵام ووردە ووردە شەیتان رێگاکەی لێدەگۆڕێت. نیەتەکەی بەرەو ریابازیی دەبات. بەوەی لەوەو دوا کە چالاکیەك دەنوێنێت سۆراغی ئەوەدەکات بزانێت چەند کەسی تر پێی سەرسامبوون! (ئەوە لەم سەردەمەدا هەر زۆر زۆربووە: سەرسام بە ووتارو شیعرو ئاوازو دەنگی، سەرسام بە نوسین و بەرهەمی، سەرسام بە دەرکەوتن و چالاکیەکانی، سەرسام بە سیما وسیفاتی! بە تایبەتی لە دەزگاکانی خوێنراو وبینداوو بیستراوی راگەیاندنەوە، بە تایبەتیتر لە تەلەفزیۆن وپەیوەندییەکانی ئینتەرنێتەوە)جا ئیسلام بۆ ئەوەی شوێنکەوتووەکانی لە هەموو هۆکارێکی بەخۆسەرسامبوون بپارێزێت رێی لە موسوڵمانان گرتووە سەرسامیی خۆیان و مەدحکردنیان بەرامبەر کەسە کاریگەرەکان دەرببڕن. ئەگەر لە کاتی لەوێ نەبوونیشیدا مەدحیان کردن دەبێ بڵێن (أَحْسِبُ فُلَانًا وَاللَّهُ حَسِيبُهُ، وَلَا أُزَكِّي

---

[١] موسلیم (٤٧٠٤)، ئەبوداوود (٢١٢٣)، ئیبنوماجە (٣٦٩٦)، ئەحمەد (٢٤٢٤٧)، ئیبنوحیببان (٥٥٥).

عَلَى اللَّهِ أَحَدًا).[١] واتە: وا دەزانم فڵان کەس وایە، خواش چاکتر دەیناسێت وچاودێرو ئاگادارێتی. من تەزکیەی کەس بەسەر خوای گەورەدا ناکەم.

٩- ترس لەرەخنەی دۆستان: دەشێت لە ترسی ئەوەی گلەیی لێ نەکەن، یان رەخنەی لێنەگرن، یان بەسەریدا نەبۆڵێنن و لۆمەی نەکەن، خۆی وا نیشاندات کە خەریکی فڵان کاری چاکە. یان ئەمیش وەکو ئەوانەو بەو کارو چالاکیانەوە مەشغووڵە کە ئەوانیش پێوەی مەشغوڵن. یان بەو جۆرەکارانەوە مەشغووڵە کە لەلای ئەوان پەسەندن! دەیەوێت گلەیی و بوڵەو رەخنەیان ببڕێت، بەڵام بەرووپامایی، بە ریاو خۆهەڵکێشان، بە فشەو درۆکردن! چونکە راست ناکات کە لە ناو ئەوانەدایە، هەر ئەوەندەیە کە خۆی بە چاك وچالاك نیشان دەدات، بەڵام کە دەکەوێتە تەنهایی وپەنهانی چاکە کاریی دەخاتە لاوەو دەکەوێتە گوناح کردن! خوای گەورە لە باسی حاڵەت و رەفتاری ئەم ریابازانەدا دەفەرموێ: (يَسْتَخْفُونَ مِنَ النَّاسِ وَلاَ يَسْتَخْفُونَ مِنَ اللَّهِ وَهُوَ مَعَهُمْ إِذْ يُبَيِّتُونَ مَا لاَ يَرْضَى مِنَ الْقَوْلِ وَكَانَ اللَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطًا)النساء/١٠٨ واتە: خۆ لە خەڵکی دەشارنەوەو بە نهێنی ئەوانەوە رەفتاری گوناحکاریی دەکەن، هۆشناخەنە سەر ئەوەی کە بە دزیی خوای گەورەوە هیچ مەبەست وگوفتارو کردارێکیان بۆ

---

[١] بوخاری (٢٥١٩)، موسلیم (٣٠٠٠) ئەمەش هەموو فەرمووودەکەیە: (عَنْ أَبِي بَكْرَةَ رَضِيَ الله عَنْهُ قَالَ: مَدَحَ رَجُلٌ رَجُلًا عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: فَقَالَ: "وَيْحَكَ قَطَعْتَ عُنُقَ صَاحِبِكَ قَطَعْتَ عُنُقَ صَاحِبِكَ مِرَارًا، إِذَا كَانَ أَحَدُكُمْ مَادِحًا صَاحِبَهُ لَا مَحَالَةَ فَلْيَقُلْ: أَحْسِبُ فُلَانًا وَاللَّهُ حَسِيبُهُ وَلَا أُزَكِّي عَلَى اللَّهِ أَحَدًا أَحْسِبُهُ إِنْ كَانَ يَعْلَمُ ذَاكَ كَذَا وَكَذَا).

ناچێتە سەر، چونکە خوای گەورە دیارو نادیاری لایەو ئاگای لە ئاشکراو نهێنیەکانە کە شەوان دەکەونە کۆڕو کۆبوونەوەی پلان وپیلان و ڕاوبۆچوون ئاڵوگۆڕ کردن لەوەی کە خوای گەورە پێی رازی نییە. بەڵام خۆ خوای گەورە پەی بەهەر هەمووشتێك دەبات و هیچی لاشارەوە نیە.

١٠- بێئاگابوون لە چارەنووسی ریابازیی و سزای: ئەم خاڵە کە لێرەدا کۆتا خاڵە، بەڵام سەرەتایی و سەرەکیترینە. چونکە ریاباز لە چارەنووسی رەفتارەکەی بێئاگایە، لە نەفامی ونەزانینی خۆیدا، لە سزای ریابازیی ناترسێت! لە غافڵێتی خۆیدا لا ناکات بە لای ئەم گوناحە گەورەوە، کە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ناوی ناوە شیرکی گچکە. ئەم نەزانی ونەفامی وغافڵبوونەیە وایکردووە ریاباز لە گومڕاییەکەی خۆی بەردەوام بێت و رانەچەنێت. سروشتی مرۆڤیش وایە کە ئەگەر سزایەکی لە یاد نەما، یان بەردەوام هۆشی لێی نەمێنێت زۆر گوێی ناداتێ و لێی ناترسێت. بەڵام ئەمە بەرامبەر خوای خاوەن وچاودێرو بە دەسەڵات زۆر دژوارە، خەتەرە، موسوڵمانی دیندارو سەرڕاست ئەوەندە لە خوا نابڕێت کە ریابازیی بۆ ببێتە سیماو سیفەتی بەردەوام. دەشێت بکەوێتە ریاوە، بەڵام دەبێ زوو تۆبە بکات. ئەمما وای لێ بێت ریابازیی بکاتە پیشەی ئەوە بەڕاستی زەرەرمەندی دنیا وقیامەتە.. خوا بە لوتفی خۆی چاودێرو ئاودێرمان بێت.

سێیەم: سیما و نیشانەی ریابازیی

وا لە خوارەوە ئاماژە بە چەند سیماو نیشانەیەکی ریابازیی دەکەین، تا هەموو لەبەرچاومان بێت وئاگاداربین:

١- کاتی مەدحکردن چوست و چالاکتر دەبێت و دوو بەرابەرو زیاتریش کاری باش ئەنجام دەدات، کە گلەیی لێ بکرێت یان باس نەکرێت سستی دەنوێنێت و کارە ئاساییەکانیشی ئەنجام نادات؟

٢- کاتێك لە ناو خەڵکیدایەو دەرکەوتووە چوست و چالاکتر دەبێت، کە تەنها دەکەوێت تەمبەڵ و سست دەبێت و لە ئەرکی ئاسایی خۆشیدا کەمتەرخەم دەبێت.. سەیدنا عەلی خوالێی رازی بێت ئاماژە بەم دوو سیفەتە دەفەرموێ: (لِلْمُرَائِي ثَلاَثُ عَلاَمَاتٍ: يَكْسَلُ إِذَا كَانَ وَحْدَهُ، وَيَنْشَطُ إِذَا كَانَ فِي النَّاسِ، وَيَزِيْدُ فِي الْعَمَلِ إِذَا أُثْنِيَ عَلَيْهِ وَيَنْقُصُ إِذَا ذُمَّ)[١]. واتە کەسی ریاباز چەند نیشانەیەکی هەیە کاتێك تەنها دەکەوێت سست و تەمبەڵ دەبێت، کە لە ناو خەڵکیدا دەبێت چوست وچالاك دەبێت، کاتێك مەدح دەکرێت کاری زۆرتر ئەنجام دەدات، کە گلەیی لێدەکرێت کەمتەرخەم دەبێت و کار کەم ئەنجام دەدات.

---

[١] ئیمامی غەززالی لە (إحياء علوم الدين ٣/٢٩٨) و ئیمامی ذەهەبی بە بێ ئاماژە بە سەنەدەکەی لە (الكبائر لاپەڕە/ ١٤٥) هێناویتیەوە کە فەرمایشتی سەیدنا عەلی بێت خوا لێی رازی بێت. بەڵام پێناچێت سەنەدەکەی راست بێت. ئەبوحەییانی ئەندەلوسی لە (البحر المحيط ٢/٤١)دا هێناوێتەیەوە کە قەولی ئەبوسولەیمانی دارانییە.

٣- کاتێك لە ناوخەڵکیدا دەبێت و دەوروبەری قەرەباڵغ دەبێت پابەندە بە شەرعەوە و سنووری حەڵاڵ دەپارێزێت، کە تەنها کەوت و چاوی خەڵکی لێ دووربوو پابەندبوونی نامێنێت و سنووری شەرع دەبەزێنێت و دەکەوێتە گوناح و سەرپێچییەوە. پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ئاماژە بەم پێچەوانەکارییە دەفەرموێ: (لَأَعْلَمَنَّ أَقْوَامًا مِنْ أُمَّتِي يَأْتُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِحَسَنَاتٍ أَمْثَالِ جِبَالِ تِهَامَةَ بِيضًا، فَيَجْعَلُهَا اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ هَبَاءً مَنْثُورًا. قَالَ ثَوْبَانُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ صِفْهُمْ لَنَا جَلِّهِمْ لَنَا، أَنْ لَا نَكُونَ مِنْهُمْ وَنَحْنُ لَا نَعْلَمُ. قَالَ: أَمَا إِنَّهُمْ إِخْوَانُكُمْ وَمِنْ جِلْدَتِكُمْ وَيَأْخُذُونَ مِنَ اللَّيْلِ كَمَا تَأْخُذُونَ، وَلَكِنَّهُمْ أَقْوَامٌ إِذَا خَلَوْا بِمَحَارِمِ اللَّهِ انْتَهَكُوهَا).[١] واتە: بە تەئكید كۆمەڵە كەسانێك لە ئوممەتەكەم دەناسم - كە رۆژی قیامەت دادێت - بەقەدەر چیاكانی توهامە (لەناوچەی نەجدە) كارو كردەوەی چاك و پاك و سپی وساف دەهێنن كە كردوویانە، بەڵام خوای گەورە هەر هەمووی وەكو تۆز بە بادا دەدات و بە هەدەری دەدات.. بكەری ئەو كردەوانە هەر لە ئێوەن، براتانن، لە قەومی خۆتانن، ئەوانیش وەكو ئێوە ماوەی شەوانیان بە شەونوێژ دەبەنە سەر، بەڵام ئەوان كە حەرامیان دەكەوێتە بەردەست سنوور دەبەزێنن. دەكەونە ناو قەدەغەكراوانی خوای گەورەوە.

---

[١] ئیبنوماجە (٤٢٤٥)، بوصەیری لە (مصباح الزجاجة /٤/٢٤٦)، موندری لە (الترغیب والترهیب/ ٣/١٧٠) شێخی ئەلبانی رحمه الله لە (صحیح ابن ماجه/ ٣٤٤٢) داهێناوێتییەوەو دەفەرموێ: سەحیحە.

چوارەم: ئاسەواری ریابازیی

گومانی تێدا نییە کە ریابازیی کاریگەریی زۆر خراپی لەسەر ریاباز هەیە - نەك هەر لە قیامەتدا کە کارو کردەوەکانی لێ پووچەڵ دەبێتەوە - بەڵکو لە دنیاشدا ئابڕووی نامێنێت و کەسایەتی لەکەدار دەبێت و کەس باوەڕ بە ڕەفتاری ناکات! ئەوە ئەگەر بۆ موسوڵمانی ئاسایی ئاوا بێت، بێگومان بۆ داعی موسوڵمان و کۆمەڵکارانی موسوڵمان دژوارترەو کەسایەتیانی پێ دەفەوتێت. لەو ئاسەوارە دژوارانە:

أ- لەسەر داعیان و کەسایەتیە ئیسلامیەکان:

١- <u>مەحروومبوون لە ڕێنمایی خوایی</u>: خوای پەروەردگار کە هەموو شتێکی ڕێنمایی و هیدایەتدانی خەڵکی لە دەست و وویستدایە، بە لوتفی خۆی بەو کەسانەی دەبەخشێت کە شایان و شایستەو شیاوی ئەم ڕێنماییەن. لەو کەسانەشی دەگرێتەوە کە شایان و شایستەی ئەو ڕێنیشاندەرێتییە نین، کە هەموو شتێکی دنیاو قیامەتی لەسەر دەوەستێت و هەر کەسێکیش خوای میهرەبان هیدایەتی بدات هیچ هێزێك نییە گومڕای بکات و هیچ کەسێك بۆی نیە بڵێ چۆن و بۆچی.. ڕێسای هیدایەتدانی خوایی لەبەردەستی خەڵکیشدایە، کە خۆشیان دەتوانن پاك و سەرڕاستانە بەرەو دینەکەی بێن و قبووڵ کردنی دینەکەی رابگەیێنن و دڵ و زمان و جەستەیان تەسلیم بە خوای خاوەنیان بکەن. ئاوا کە سەرڕاستانە ڕێگایان گرتەبەر، شایانی لوتفی خوایی دەبن، تا هیدایەتیان بدات. وەك دەفەرموێ(وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَنْ أَنَابَ)الرعد/٢٧ واتە: خوای گەورە هیدایەتی ئەو کەسانە دەدات کە بەرەو ئەو دەگەڕێنەوە. هەروەها

دەفەرموێ: (وَيَهْدِي إِلَيْهِ مَن يُنِيبُ) الشورى/١٣ کەسی ریاباز خۆی بە وویستی سەربەستی خۆی لەم هیدایەتە خواییە دوور کەوتۆتەوە. چونکە خۆی نەیوویستووە بەرەو خواناسین پێ هەڵگرێت، ئیتر چون خوای گەورە رێنماییدەکات؟! چۆن رێی نیشاندەدات و سەرکەوتوویدەکات؟! کە ئەو رووی لە خوای خاوەنی وەرگێڕاوە؟! حەتمەن خوای گەورە هیدایەتی نادات. وەك دەفەرموێ: (فَلَمَّا زَاغُوا أَزَاغَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ وَاللَّهُ لا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ)الصف/٥ واتە: کاتێك دووڕووەکان سووربوون لەسەر دیدو هەڵویستی کوفرانەی خۆیان وحەقیان قبوڵ نەکردو ئومێدیان بەپاداشتی خوا نەبوو، خوای گەورەش رێی هیدایەتی لێگرتن و حەتمەن شایانی پاداشتیشی نابن.

<u>٢- پشێویی و ئاڵۆزیی دەروون</u>: ئەمەش بەرهەمێکی زرکە تاڵی ریابازییەکەیە. چونکە کابرای ریاباز لەبەر خاتری وەسف و سەنای خەڵکی و خۆ بە چاك نواندن، ئاوا خۆی دەرخستووە، تەماعی لەوەی لای ئەوانبووە، نەك رەزامەندیی خوایی.. خوای گەورەش لە هیدایەتەکەی خۆیی مەحروومی کردووەو نەشیهێشتووە رەزامەندی خەڵکەکەشی وا دەستبکەوێت کە دڵی ئاوبخواتەوە! خۆ هەموو شتێکیش لە گەردوون و ژیاندا بە رادەو برِو چۆنیەتیەك دەڕوات کە قەدەری خوای گەورە دیاری کردووە وەك دەفەرموێ (وَكُلُّ شَيْءٍ عِندَهُ بِمِقْدَارٍ) الرعد/٨ واتە: هەمووشتێك لای خوای گەورە ئەندازەگیریی کراوە رادەبڕی دیارکراوە.

کەوابوو ریاباز دەکەوێتە حاڵەتێکەوە کەنەرەزامەندیی خوای میهرەبانی دەسکەوتووە کە هیدایەت وسەرکەوتنی پێوەیە، لەولاشەوە رەزامەندی خەڵکەکەشی وادەست نەکەوتووە تا ئاواتی هێنابێتە دی، بۆیە تادەمرێت هەرخەریکی ریابازییەکەیە تاتێر بێت و تێریش نابێت. ئەم ریابازەکەبە ئازادیی خۆی ڕووی لە دینی خوا وەرگێراوە شتێکی سروشتییەکە پشێویی وئاڵۆزیی بێتە چارەنووسی، چونکە خوای گەورە وەکو رێسای نەگۆڕی وجود وحەقیقەتی ژیان وهیدایەت دەفەرموێ (وَمَنْ أَعْرَضَ عَن ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنكًا)طه/١٢٤ واتە: هەرکەسێك ڕوولەدینەکەم وەربگێڕێت بە تەئکید ژیانێکی تەنگ و حاڵەتێکی دەروونی تەسکی بەسەردا دێت. هەربەهەمان مانا وقورستر دەفەرموێ (وَمَن يُعْرِضْ عَن ذِكْرِ رَبِّهِ يَسْلُكْهُ عَذَابًا صَعَدًا)الجن/١٧ واتە: هەرکەسێك ڕوولە یادو ناوو پەیامی خوای پەروەردگاری وەربگێڕێت، رێگایەکی سەختی بەرەوژوورچوونی دەخەینەبەر.

٣- <u>نەمانی ویقارو قورسایی کەسایەتیەکەی لە دڵی خەڵکییدا</u>: ئەوە سزایەکی سەرەتایی و پێشخراوی ریابازە.. خوای گەورە کە بکەری حەقیقی هەموو بزاوت و سرەوتێکە، بکەرو کاریگەرو بەخشەری سام و هەیبەت و ویقاری کەسایەتی خەڵکیشە... وەکو هەموو نیعمەتەکانی تر، ئەمانیش بەو کەسانە دەبەخشێت کە ڕوو لەون. لەو کەسانەشی دەگرێتەوە کە روویان لەو وەرگێڕاوە.. ئەو کەسانەی خواوویستن و عەبدایەتیان پاك و سەرڕاستانە تەنها بۆ خوای گەورە ئەنجامداوە، لەبەر چاوی هەموو کەسێك دیارن، کە سام و هەیبەتێکی

مەعنەویان بۆ دروستبووە..[١] ئەو کەسانەش کە لە رواڵەتیاندا خواناس و چاکسازن بەڵام ریابازن، لەو سام و هەیبەت و کەسایەتیە سەنگینە مەحروومن. خەڵکیش یان ریابازانە رەفتاریان بەرامبەردەکاتەوە -چونکە لە ناخدا خۆشیان ناوێن- یان هەر نایانەوێت بچنە لایان! تا لەبەرچاوی خەڵکی دەکەون. لە راستییدا ئەمە رێسایەکی تری گەردوونی و حەقیقەتێکی دیدو پێناسەی عەقائیدیان بە سەردا چەسپاوە. ئەویش ئەوەیە کە خوای گەورە دەفەرمویّ (وَمَن يُهِنِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِن مُّكْرِمٍ)الحج/١٨ واتە: هەر کەسێك خوای گەورە سووکی کردبێت، کەسێکی دەستناکەوێت ببێتە رێزگریی.

سەلەفی ئەم ئوممەتە -لە یاوەران وتابعین و شوێنکەوتووانیان- ئەم رێسایەیان لا جێگیربوو، لایان حەقیقەتێکی دین و دینداریبوو. بۆیە ئەوەندە بۆ خواسوڵحابوون و ئەوەندە بۆ دین و بانگەوازو شەریعەتەکەی لێبڕابوون؟ بۆیە هەر یەکێك لەو یاوەرو تابعینە و ئەوانەش کە لەسەر سیرەی ئەوان رۆیشتن، خاوەن سام و هەیبەتێکی زۆر سەیرو کاریگەربوون. باسی دیدو هەڵوێست و روداوو بەسەرهاتی هەزارانیان تۆمارەو سەرچاوەکانی سیرەو ژیاننامەکانیان تۆمارە. هەموو سەلمێنراوو چەسپێنراون.

سەیدنا عومەر خوا لێی رازی بێت لە راسپاردەکەیدا بۆ ئەبوموسای ئەشعەریی خوا لێی رازی بێت فەرمووی: (مَنْ خَلُصَتْ نِيَّتُهُ كَفَاهُ اللهُ تَعَالَى مَابَيْنَهُ وَبَيْنَ

---

[١] وەکو زانا خواوویستەکان کە چوونەتە لای دەسەڵاتدارانی کافرو زاڵم، وەکو حەسەنی بەسریی و حەججاجی کوڕی یوسفی سەقەفی یان ئیمامی ئیبنوتەیمەو قازانی فەرماندەی تەتار..

النَّاسِ).[١] واتە: هەر کەسێك نیازی پاك راگرت و نییەتی خوابوو و بەس، ئیتر خوای گەورە پەیوەندیی ئەو کەسەو خەڵکەکەی دەگرێتە دەست خۆی و بۆی مسۆگەردەکات. واتە لە لایەکەوە لایان خۆشەوویستیدەکات، وەکو دەفەرموێ: (إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وُدًّا)مریم/١٦ لەلایەکی ترەوە سام و هەیبەتەکەی دەخاتە رواڵەتی کەسایەتیەکەیەوە).

تا خواوویستی و بۆخوا سوڵحانەکە پاکتر بێت، تا شاراوەتر بێت، کاریگەرییەکەی زیاتر دەبێت. لە ژیانامەی شێخ حەسەنی بەسرییدا رحمه‌الله زۆر جار ئاماژە بە نهێنێتی خواپەرستی و تەقواکارییەکەی دەکرێت، لە کاتێکدا کە سام و هەیبەتێکی ئەوەندە تایبەتی هەبووە، کە هیچ یەکێك لە بەرپرسانی دەوڵەتی ئەمەویی نەیاندەوێرا هەڕەشەی لێبکەن،چ جای کوشتنی!.[٢]

جارێکیان حەججاجی (طاغووت) لە دیدو هەڵوێستی شێخ حەسەنی بەسریی هێندە تووڕەبوو، بڕیاریدا بە دەستی خۆی بیکوژێت. بۆیە کۆمەڵێك جەللادی دڵڕەقی خۆیی نارد بیهێنن. هێنایان.. هەموو ئامادەبووان دەستیان لەسەر دڵیانبوو، هۆشیان بۆ چۆنیەتی سەربڕینی دەچوو. شێخی خواناس و بەسام و

---

[١] غەززالی: (احیاء علوم الدین ٤/٣٧٨).

* دەڵێن کەسەیدنا عیسا عَلَيهِ السَّلَام فەرموویەتی: هەر کەسێك تەنها لە خوا بترسێت خوای گەورە وادەکات هەموو خەڵکی لێی بترسن.

[٢] لە کاتێکدا کە ئەو حەججاجی کوڕی یوسفی سەقەفیی بە کافر دەزانی! حەججاجیش پێشتر قوتابی ئەو بوو. دوای بوونی بە قەسابی بەشەرکوژ یەکجار چووە لای شێخی بەسریی، بەڵام ئەو جارەش نەیوێرا هیچ بێ ئەدەبیەکی بەرامبەر بکات.

هەیبەت کە هاتە ژوورەوە حەججاج خێرا لەبەری هەستاو فەرمووی سەرەوەی لێکردو زۆر بە ئەدەبەوە ووتی ئەبوسەعید فەرموو وەرە ئێرە.. بۆ سەرووتر. خەڵکەکە ئەبڵەقبوون. سەیری هەردووکیان دەکرد. وایان دەزانی لەوێدا دەیکوژێت، بەڵام هەر فەرمووی سەرووتری لێکرد تا لە شوێنی خۆی داینیشاند! شێخی بە هەیبەت دانیشت و هیچی نەفەرموو، تا بزانێت حەججاج دەیەوێت چۆن خۆی بنوێنێت! بەڵام حەججاج رووی تێکردو کەوتە ئاڕاستەکردنی پرسیاری شەرعی!! شێخی خواناسیش بەو پەڕی دامەزراویی و سەنگینیەوە وەڵامەکانی دەدایەوە کە قووڵی زانین و رەوانبێژیی و پارسەنگییان نیشان دەدا.. لە کۆتاییدا حەجاج عەرزی شێخی کرد: بە ڕاستی ئەبوسەعید تۆ سەروەری تابعینیت.. ئینجا بە رێزەوە بەرێی کرد. ئاواش بە رێزەوە هێنایانەوە ماڵەوە.[1]

<u>٤- لە دەستدانی رێزی ناو خەڵکی</u>: دڵی مرۆڤی موسوڵمان کارتێکردنی لە مرۆڤی تر هەیە. دڵی ئیماندار کاتێك دەبێتە نوێنەری دیدو تێڕوانین و بۆچوونە عەقائیدیەکانی، کە هزرو هۆشیی دەبنە مایەی سەلماندن و چەسپاندی خواوویستی و دیندارێتی پاك وچاکیی، یەکسەر دەشبنە هۆکاری کاریگەرێتیشی.. دڵ بەم مانا کۆیەیەتی کە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەفەرموێ: (إِنَّ قُلُوبَ بَنِي آدَمَ كُلَّهَا بَيْنَ إِصْبَعَيْنِ مِنْ أَصَابِعِ الرَّحْمَنِ كَقَلْبٍ وَاحِدٍ يُصَرِّفُهُ حَيْثُ يَشَاءُ).[2] واتە: دڵی هەموو ئەولادەکانی ئادەم وا لە نێوان دووپەنجەی خوای

---

[1] عبد الرحمن رأفت الباشا: (صور من حياة التابعين لاپەڕە/١٧-٢٢ لەگەڵ کورتکردنەوەیدا).

[2] موسلیم (٤٨٠٤)، ترمذی (٢٠٨٢)، ئەحمەد (٦٤٠١)،

گەورەدا، وەکو یەک دڵ وان، چۆنی بوێت وا دەیگۆڕێت.. ریابازیش ئەم دڵەی - کە سەرچاوەی دیدو هۆش و وویست و رەفتارێتی- بۆ خوای گەورەی تەرخان ناکات! بە پێچەوانەشەوە پەیوەندی نێوان دڵ و خوای گەورە دەپسێنێت. ئیتر خوای گەورە وەلیدەکات و پەیوەندی نێوان ئەو دڵەو - کە دەبوو بۆ خوای خاوەنی بێت - و خەڵکی دەپسێت و خاوەنەکەی کاریگەریی لەسەر خەڵکی نامێنیت. بۆیە دەبینیت ریاباز زۆر قسەدەکات. بەڵام کەم کەس گوێی لێ دەگرێت. زۆر نیشان دەدات بەڵام کەم کەس متمانەی پێدەکات. کە ئامۆژگارییدەکات کەم کەس لادەکات بە لایەوە. سەرنجدەرە ئەم بەسەرهاتەو کاریگەریی بۆ خواسوڵحان ببینە.

- عومەری کوڕی هوبەیرەی فیزاریی-لە سەردەمی یەزیدی کوڕی عبدالمەلیکدا- والی هەر دوو عێراقەکەبوو.[1] یەزید نامە لەسەر نامە بۆ عومەری کوڕی هوبەیرەی دەنووسی کە چیم لەم نامەدا نووسیووە جێبەجێی بکە، ئەگەر لە حەقیش لایدا بێت! رۆژێك ئیبنوهوبەیرە شیخ حەسەنی بەسریی و عامری کوڕی شوراحبیلی[2] بانگ کرد. کە هاتن عامری کوڕی هوبەیرە داوای لێکردن رێگا چارەیەکی شەرعییانەی بۆ بدۆزنەوە، تا بتوانێت ناوەڕۆکی نامەکان جێبەجێبکات.

---

[1] بە کوفەو بەسرە دەوترا (العراقان: واتە هەردوو عێراقەکە) بڕوانە:(لسان العرب ٢٤٨/١٠ مادة: عرق).

[2] عامر کە بەشەعبی ناسراوە و زانایەکی ئێجگار شارەزابوو زیاتر لە(٥٠٠) یاوەری دیبوو لە شێخ حەسەنی بەسریش شارەزاتربوو.

شەعبی وەڵامێکی دایەوە کە لایەنگرییەکی خەلیفەی پێوە دیاربوو. لە هەمان کاتیشدا موجامەلەی والیبوو... شێخی بەسریش رحمەالله لەولاوە بێدەنگ گوێی گرتبوو. عومەری کوڕی هوبەیرە رووی تێکردو ووتی: ئەدی ئەبوسەعید جەنابت چی دەڵێیت؟ فەرمووی: هۆ ئیبنوهوبەیرە لە مەسەلەی یەزیددا لە خوا بترسە، لە مەسەلەی خوای گەورەدا لە یەزید مەترسە. لەوە دڵنیا بە کە خوای گەورە ناهێڵێت یەزید هیچت لێبکات. بەڵام یەزید ناتوانێت رێ لە خوای گەورە بگرێت تا هیچت لێ نەکات. هۆ ئیبنوهوبەیرە هاکا خوای گەورە فریشتەیەکی توندو تیژی بۆ ناردیت لەوانەی سەرپێچی لە فەرمانی خوادا ناکەن و فەرمانەکانی دەسبەجێ رادەپەڕێنن... هاکا گەیشتە سەرت و لەسەر عەرشی خۆت و لە ناو کۆشك و تەلارەکەتەوە بۆ گۆڕی تەنگ وتاری راپێچ کردیت. کە لەوێ نە یەزید هەیە بەرگریت لێ بکات و نە کەسی تر.. هەرچی هەیە هەر کردوەکانی خۆتە. کە گوێڕایەڵی یەزیدت لە سەرپێچی خوای گەورە تێدا کردوون! هۆ ئیبنوهوبەیرە، تۆ ئەگەر گوێڕایەڵ و ملکەچی خوای گەورە بیت و وەلیدا بیت، لە دنیاو قیامەت لە دەستی یەزیدی کوڕی عبدالملك قوتارتدەکات و دەتپارێزێت. ئەمما ئەگەر لە گوناح و تاوان و سەرپێچی فەومانی خوادا لەگەڵ یەزیددا بیت، بە تەئکید خوای گەورە وەلتدەکات و دەتداتە دەست یەزید.

هۆ ئیبنوهوبەیرە ئەوە بزانە ملکەچی و گوێڕایەڵی بۆ هیچ کەسێك - هەر کەسێك بێت - لە گوناحکارییدا دەرنابڕرێت. ناشێت موسوڵمان لە پێچەوانەکاریی فەرمانی خوای گەورەدا بڕیاری کەس - هەر کەسێك بێت - جێبەجێ بکات.. ئیتر عومەری کوڕی هوبەیرە خۆی پێنەگیرا، زۆر گریا، تا ریشی

بە فرمێسك تەڕ كرد. ڕووی لە شەعبی وەرگێڕاو ڕووی كردە شێخ حەسەنی بەسریی و زۆری ڕێز لێ گرت.. كە هەستان و ئەوان تەشریفیان برد، پێكەوە چوونە مزگەوت. خەڵكی لێیان كۆبوونەوەو دەیانپرسی كە ئەمیری هەر دوو عێراقەكە چی لێ دەوویستن و ئەمان چۆنیان وەڵامداوەتەوە؟ شەعبی رحمەالله ڕووی كردە خەڵكەكەو فەرمووی: هۆ خەڵكینە هەر كەسێكتان توانی لە هەموو كات و شوێنێكدا پاداشتی لای خوای گەورە بخاتەپێش هەموو شتێك، ئەوە قازانجەو كردوێتی. بەو خوایەی گیانی منی بە دەستە، شیخ حەسەنی بەسریی شتێكی بە ئیبنوهوبەیرە نەووتووە من نەمزانیبێت، بەڵام من كە قسەم كرد، وویستم ئیبنوهوبەیرە ڕازی بكەم. بەڵام ئەبو سەعید هەرچی فەرموو بۆ ئەوەیبوو خوای گەورە ڕازی بكات. لەبەر خاتری ئەو لەگەڵ ئیبنوهوبەیرەدا دووا.. ئیبنوهوبەیرەش منی ئیهمالكردو ڕووی كردە ئەو.. منی دوورخستەوەو ئەوی نزیك كردەوە.. ئەویشی لا خۆشەویستتربوو.[١]

<u>٥- كاری ڕیاباز نیوە ناچڵ و نوقسانە</u>: لەبەر ئەوەی ڕیاباز هۆشی لای ئەوەیە كە كارێك بكات و نیشانی خەڵكی بداتەوە، زۆر بایەخ بە ناوەڕۆك و تەواوكارێتی نادات. هەر ڕواڵەت ودیكۆرەكەی پەسەند بێت، بەسێتی! چونكە ئەو دەیەوێت خەڵكی ببینن و بڵێن چاكە، جوانە، باشە.. خەڵكیش هەر چەند ووردەكارانە بە دواداچوون بكەن هەر ناتوانن پەی بە هەموو ڕەهەندو لایەن و مەبەستێكی كارەكەی ببەن، چ جای تێگەیشتنی كاریگەریی كات و شوێن و پاڵنەرو هۆكارو

---

[١] المزی: (تهذیب الكمال ١١٤.١١٣/٦) و (صور من حیاة التابعین/ ل٢٧.٢٣) بە كورت كردنەوەوە.

شێوازو چۆنیەتی کارەکان.. ریاباز ئەمە دەزانێت، لە ناخی خۆشییدا وەڵام بۆ پرسیاری هەر نوقسانیەکی کارەکەی دادەنێ. تا ئەگەر لێیان پرسی وەڵامی حازر بێت! ریاباز کارەکانی بە نوقسانی ونیوەناچڵ جێدەهێڵێت. ئەگەر لە سەرەتای کارەکەیەوە مەدح و سەنای خەڵکی دەست بکەوێت، لەوانەیە ئیتر هەر لەوێوە واز لەو کارەی بهێنیت و بچێتە سەر کارێکی تری نوێ!! بەڵام ووردە، ووردە کەخەڵکی شارەزای رەفتاری دەبن و دەزانن هەر بۆ وەسف و سەنای خەڵکی کردوێتی، متمانەیان پێی نامێنێت و ئیهمالی دەکەن.. بۆیە ریاباز دۆستی کۆنی نیە! هەموو ئەوانەی وەسف و سەنای دەکەن یان وەکو خۆین یان هێشتا شارەزای نەبوون! خوای گەورە بۆمان رووندەکاتەوە کە ئەمە پیشەی دووڕووە، ئەمە سیماو سیفەتی کەسانی خواوویست و دیندار نیە. دەفەرموێ: (وَإِذَا قَامُواْ إِلَى الصَّلاَةِ قَامُواْ كُسَالَى يُرَآؤُونَ النَّاسَ وَلاَ يَذْكُرُونَ اللّهَ إِلاَّ قَلِيلاً) النساء/١٤٢ واتە: دووڕووەکان کە دەیانەوێت بە دەنگ بانگەوە -بۆ نوێژی جەماعەت- بچن، سست و تەمەڵانە بە رێ دەکەون و خۆ وا نیشان دەدەن کە خواپەرست و چاکەکارن. بەڵام لە راستیدا زۆر کەم یادی خوا دەکەن. ئەوان کە زۆر بە کەمی یادی خوا دەکەن، ئیدی خواوویستی ناخ چۆن دەکەن؟! ئەم سیماو سیفەتە ناقۆڵاو دزێوە لایەقی موسوڵمان نیە.. هەق نییە موسوڵمان بهێڵێت نییەت و نیازی ئاوا کرمێ و گەندەڵ و گەنیوو ببێت.. ئەمە لایەقی کافرو دووڕووە. وەکو خوای میهرەبان و کاربەجێ دەفەرموێ (وَلَا يَحِيقُ الْمَكْرُ السَّيِّئُ إِلَّا بِأَهْلِهِ) فاطر/٤٣ واتە: فاك و فيك و فریوودان و چەواشەکاریی هەر لە بکەرەکانیان دەووەشێتەوە، بۆیە پڕاوپڕ موستەحەقی سزاکەشن.

٦- سووکبوونی کەسایەتی ریاباز لە دنیاداو فەزحبوونی لە قیامەتدا: ئەمە چارەنووسی ریابازە، چونکە ئەو کارە چاکانەی کە خۆی پێیانەوە باداوە، بە مەبەستی چەواشەکاریی کردوونی. تا ئەو کەسانەی ئەم لەبەر خاتری ئەوان کردوێتی لێی رازی بن. ئەمە خۆی لە خۆیدا تەسلیمبوونێتی بەو کەسانە. رازیبوونە بەوەی ئەوان ئاراستەی راستەوخۆ یان لاوەکی بکەن و رێ و شوێنی بۆ دیاری بکەن. ئەمە لاسەنگ کردنی خەڵك و بڵاو کردنەوەی ناڕەوایی و دووڕوویيە. کە ئەگەر زۆرینەی هەر کۆمەڵگەیەك وای لێهات، ئیتر حەتمەن فەسادو خراپەکاریی دەبێتە سیماو سیفاتیان و کەس متمانەی بە کەس نامێنێت.. خوای گەورە ئاماژە بەم هۆکارو ئەنجامەیە کە دەفەرمویٚ: (وَمِنَ النَّاسِ مَن يُعْجِبُكَ قَوْلُهُ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيُشْهِدُ اللّهَ عَلَى مَا فِي قَلْبِهِ وَهُوَ أَلَدُّ الْخِصَامِ*وَإِذَا تَوَلَّى سَعَى فِي الأَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيِهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ وَاللّهُ لاَ يُحِبُّ الفَسَادَ) البقره/٢٠٤-٢٠٥ واتە: کەسانێك لە ناو خەڵکییدا هەن کە دەدوێن، بە قسەکانیان سەرسام دەبیت. رەفتاری دنیاییانەیان - ئەوەندە جوان و شیرینن- سەرنجت را دەکێشێت! بەڵام خوای گەورە شاهیدە: دەبینێت و ئامادەیەو دەزانێت و بڕیار دەدات کە دڵیان وا نیەو دوژمنی سەرسەختن. کە دەسەڵاتی ناوچەیەکی سەر زەمینیان دەکەوێتە دەست یەکسەر دەکەونە بڵاوکردنەوەی فەسادو خراپەکاریی. تا وەچەی زۆربوونی گیانلەبەران و رووەك و مرۆڤایەتی هەموو بفەوتێنن! خوای گەورەش فەسادکاریی ناوێت و رازی نیە پێی.

خوای گەورە بە بڕیارێکی شیاوو بەسی کاریگەر، هەر لە دنیادا ریاباز سووکدەکات. تەریقیدەکاتەوەو چاوشۆڕو عەیبداری ناو خەڵکیدەکات. تا لەبەر

چاوی خەڵکی دەکەوێت و متمانەی پێناکەن و یەکتریی لێ ئاگادار دەکەنەوە. بەڵام سزای سەختی خوای باڵادەست وا لە قیامەت.. سزایەکی وا بە ژان و ناسۆری دەبێت کەپڕاوپڕ بە قەدەر هەموو رادەو برِو چۆنیەتی ریاکارییەکەی دەبێت. پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بە عبداللە ی کوڕی عەمری خوا لێیان رازی بێت فەرمووی: (إِنْ قَاتَلْتَ صَابِرًا مُحْتَسِبًا بَعَثَكَ اللَّهُ صَابِرًا مُحْتَسِبًا، وَإِنْ قَاتَلْتَ مُرَائِيًا مُكَاثِرًا بَعَثَكَ اللَّهُ مُرَائِيًا مُكَاثِرًا، يَا عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَمْرٍو، عَلَى أَيِّ حَالٍ قَاتَلْتَ أَوْ قُتِلْتَ بَعَثَكَ اللَّهُ عَلَى ذَلِكَ الْحَالِ).[١] واتە: هۆ عبداللەی کوڕی عەمر ئەگەر لەبەر خاتری خوای گەورەو خۆڕاگرانە بجەنگیت، خوای گەورەش هەر وا زیندوتدەکاتەوە، خواوویست و خۆگر. ئەگەر ریابازانەو بۆ زۆربوونی ماڵ و سامان، یان بۆ زۆر کردنی قەرەباڵغی (بەرە)کەت بجەنگیت، خوای گەورەش هەر وا زیندووتدەکاتەوە، ریابازو خۆهەڵکێش. بە زۆریی سامان و کەسوکارو دەوروبەرەوە. هۆ عبداللە ی کوڕی عەمر لەسەر هەر نیەتێك و بۆ هەر مەبەستێك بکوژیت و بکوژرێیت، هەر لەسەر ئەو نییەت و مەبەستە زیندوو دەکرێیتەوە.. کەوابوو کاتێك - لە کاتی جەنگ وجیهادتدا- خاوەن پاداشتی خوای گەورە دەبیت کە لەبەر خاتری رەزامەندیی خوای گەورە کردبێتت. ئەگەر بە مەبەستی دنیاییش جەنگ و جهادەکەت کردووە، بە دڵنیاییەوە شایان و شایستەی سزای خوای گەورە دەبیت.

---

[١] ئەبوداوود (٢٥١٩)، ترمذی (١٦٤٤)، ئەحمەد (١٤١، ١٥٧)، بەیهیقی (١٧٩٨٢). ئەلبانی رحمەاللە لە (ضعيف أبي داود/ ٥٤١)و لە (ضعيف الجامع الصغير/ ٦٣٩٧)دا دەفەرمویَ: زەعیفە.

<u>٧- بەرەو بەخۆ سەرسامبوون و هەڕاڵی و لووتبەرزیی چوون</u>: نەخوشیە دەروونیە (ئیمانی و رەفتاریی)ەکان سروشتیان وایە کە هەر یەکەیان بۆ خۆیت رادەکێشێت. کە کەوتیتە یەکێکیانەوە تووشبوونی ئەوانی تریشت دێتە رێ. ریاباز تا ئەو ماوەیەی خەڵکی باشتر دەیناسن و لە مەبەست و فریووکاریەکانی تێ دەگەن، پێی چەواشە دەبن و وایدادەنێن کە خواناس و چاکەکارو خێرەومەندو زاناو.... هتدە... لەو ماوەیەدا خەڵکانێکی زۆر وەسف و سەنای دەکەن و خۆشی دەبیستێتەوە و سۆراغیاندەکات. ئەمە کە ختووکەی دەروونی دەدات و وای لێدەکات هەست بکات کە کەسایەتیەکی مەعقوول و کاریگەرو بەرێزە. بە سوودەو شتی لە دەست دێت.. ئەوە بەرەو سەرسامبوون بە خۆی دەبات.

سەرسامبوون بە خۆش دەردێکی ترە. کە بەرەو هەواو فیزو لووتبەریی دەبات. چونکە کە ئامۆژگاری دەکرێت وەریناگرێت و خۆی پێ گەورەترو کاریگەرترە لەو کەسەی ئامۆژگاریەکەی کردووە! ئینجا ئەوەندە لەم کەشە بەدەدا دەمێنێتەوەو رەفتاردەکات تا هەر سێ سیفەتەکەی ریابازیی و بە خۆ سەرسامبوون و لووتبەرزیەکەی لێ دەبێتە سیفەتی جێگیرو رەفتاری بەردەوام! ئینجا هەڕاڵ و نەفامانە خۆ بە گەورە دەگرێت و ئەو تواناو دەسەڵاتەی لەبەر دەستیدایە بۆ تێرکردنی حەزی (فیرعەونێتی)ی ناخی بەکاری دەهێنێت (باوکە، برا گەورەیە، مامۆستایە، مەلایە، بەرپرسی حزبە، بەڕێوەبەری دائیرەیە... تا دەگاتە سەرۆکیدەوڵەت) ئەوەشە کە بەرەو فەسادو ناڕەوایی و دەستدرێژیی دەبات. بڕوانە لەم سەردەمەی خۆماندا چەند هەزار کەسی ریابازو بەخۆ سەرسام و

لووتبەرزو (دیکتاتۆر) دەبینیت کە بەسەر ئوممەتەکەماندا سەپێنراون و کاری رۆژانەیان ستەم و دەستدرێژیی و فەسادە! چۆن ریابازانە لە دەزگاکانی راگەیاندا خۆ دەنوێنن؟! چەند درۆ دەکەن و مەدح و سەنای خۆیان بە درۆ دەکەن؟! چەند حاشیەی (هامان و قاروونی)یانەیان لێ کۆ دەبێتەوەو بە هەموویان چۆن جەماوەرە کە چەواشە دەکەن؟! ئینجا سەیری دەستوپێوەندو راوێژکارو خواروتریان کە (هەر یەکەیان بۆتە فیرعەونێکی گچکە) هەموویان چەند ریابازن؟ چەند بەخۆ سەرسامن؟ چەند درۆزن و لووتبەرزن؟ ببینە چۆن وویست و خواستیان دەکەنە بڕیارو یاساو تەعلیمات و بە زۆر بە سەر خەڵکییدا دەچەسپێنن. هەموویان حاکمێتی دینی خواو سەروەرێتی شەرع دەخەنە لاوەو دژی پیاوچاکان دەوەستنەوە. تا سەرەنجام نە دادپەروەریی دەچەسپێنن، نە گەشەو نەشونمای ئابووریی و نەپاراستنی شیرازەی خێزان ونەخزمایەتی! ئاوا ووڵات دەبێتە بیابانی بێروون و دارستانی بێ یاسا.. خوای گەورە دەربارەی ئەو پێشەکی و ئەنجامەیە کە دەفەرموێ: (أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ بَدَّلُواْ نِعْمَةَ اللّهِ كُفْرًا وَأَحَلُّواْ قَوْمَهُمْ دَارَ الْبَوَارِ*جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا وَبِئْسَ الْقَرَارُ) ابراهيم/٢٨-٢٩ واتە: مەگەر ئەوانە نابینیت کە نیعمەتی خوای گەورەیان - کە دین و ئیمانە - بە کوفرو گومڕایی گۆڕییەوەو خۆیان و قەومەکەیان دووچاری دۆزەخ کرد؟! ئەو چارەنووسە دژوارو سەختەیان بەسەر خۆیان و قەومەکەیاندا هێنا!

<u>٨- یووچەڵبوونەوەی کارو کردەوە</u>: خوای پەروەردگار رێسای نەگۆڕی خۆی خستۆتە پێشچاوی مرۆڤ بە گشتی و موسوڵمانان بە تایبەتی. کە هیچ

مەبەست و نیازو گوفتارو قسەیەك، یان كردارو ئاماژەیەك لە كەس قبووڵ ناكات ئەگەر خواوویستانەو بە تایبەت لەبەر خاتری رەزامەندیی خوای گەورە ئەنجامی نەدا بێت. ئەمە رێسای نەگۆڕە: (قلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَى إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ فَمَن كَانَ يَرْجُو لِقَاء رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا) الكهف/١١٠ واتە : ئەو كەسەی كە بە ئومێدی دیداری خوای پەروەردگارێتی و دەیەوێت سەرفرازو رووسوورانە پێی بگات، با كردەوەی چاك وپاك ئەنجام بدات و لە هیچ شتێكدا هاوبەش بۆ خوای پەروەردگاری دانەنێت.

ریاباز ئەگەر هەموو كارو كردەوەكانی بۆ غەیری خوای گەورە نەكرد بێت، حەتمەن پشكێكی بۆ غەیری خوای گەورە كردووە. بە مانایەكی تر غەیری خوای كردووە بە هاوبەشی خوای تاك وپاك. ئەوەش مەحاڵە خوای گەورە قبووڵی بكات و پێی رازی بێت. ئەستەمە پاداشتی كەس لەسەر رەفتاری شیركانەی وا بداتەوە.. وەك دەفەرموێ: (وَعَنَتِ الْوُجُوهُ لِلْحَيِّ الْقَيُّومِ وَقَدْ خَابَ مَنْ حَمَلَ ظُلْمًا). طە/١١١ واتە: هەموو روویەك (هەموو كەسێك) زەلیل و ملكەچی بەردەستی خوای زیندوو هەڵسوڕێنەری ژیان و گەردوون و بزاوت و سرەوتبوو، داماو و رەنجەڕۆ ئەو كەسەیە كە هاوبەشی بۆ خوا داناوە.. هەروەها دەفەرموێ: (وَقَدِمْنَا إِلَى مَا عَمِلُوا مِنْ عَمَلٍ فَجَعَلْنَاهُ هَبَاء مَّنثُورًا) الفرقان/٢٣ واتە: هەر هەموو ئەو كارو كردەوانەی كە بە چاكیان دەزانی و دەیانكرد، لە رۆژی قیامەتدا هەموویان بۆ دەكەینە تەپوتۆزی پەرشوبڵاو. چونكە دوو مەرجەكەی قبووڵبوونی كارو كردەوەیان تێدا نەبوو: خواوویستی وشەرعێتی.. یان یەكێكیانی تێدابوو.. خوای گەورەش هیچ كارێك قبووڵ ناكات ئەگەر بە

تایبەت و خاڵیس و موخڵیسانە لەبەر خاتری ئەو نەکرا بێت و بەپێی دینەکەی خۆی نەبووبێت.

- پێغەمبەری خواش صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەیفەرموو: (إِنَّ أَخْوَفَ مَا أَخَافُ عَلَيْكُمُ الشِّرْكَ الأَصْغَرَ، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَمَا الشِّرْكُ الأَصْغَرُ؟ قَالَ: الرِّيَاءُ، يَقُولُ اللَّهُ لَهُمْ يَوْمَ يُجَازِي الْعِبَادَ بِأَعْمَالِهِمْ: اذْهَبُوا عَلَى الَّذِينَ كُنْتُم تُرَاءُونَ فِي الدُّنْيَا، فَانْظُرُوا هَلْ تَجِدُونَ عِنْدَهُمْ جَزَاءً).[1] واتە: ئەوەی زیاتر لێی دەترسم بکەونە ناویی، شیرکی گچکەیە. عەرزیان کرد: ئەی پێغەمبەری خوا شیرکی گچکە چییە؟ فەرمووی: ریایە. خوای گەورە لە رۆژی قیامەتدا کەپاداشتی عەبدەکانی دەداتەوە بە ریابازان دەفەرموێ: بڕۆن بۆ لای ئەو کەسەی ریاکەتان لە دنیادا لەبەرخاتری ئەو دەکرد، بڕوانن داخۆ هیچ پاداشتێکتان لایان دەستدەکەوێت؟.

ئاوادەبینت کە سەرەنجامی ریابازیی هەمووی زیان لێکەوتنە. سامانێکی لە رواڵەتدا کردووە بە خێر، سامانەکەشی لە دەست بۆتەوەو خێریشی نەگەیشتووەو گوناحێکی سەختیشی پێ هاتۆتە ئەستۆی، کە شیرکی گچکەیە!! ئەوە جگە لەوەی تووشی دەردی تری ئیمانی و بێ متمانەیی دنیاو سەرشۆڕیی قیامەتیشبووە.... خوا لاماندا و بمانپارێزێت.

---

[1] ئەحمەد (٢٣١١٩)، بەیهیقی (٦٨٣١). ئەلبانی رحمەالله لە (صحیح الجامع الصغیر/١٥٥٥)دا دەفەرموێ: سەحیحە.

<u>٩- سزای سەختی قیامەت</u>: هەموو گوناحێك ئەگەر لێخۆشبوونی خوای میهرەبان نەیگرێتەوە، بکەرەکەی سزای لەسەر وەردەگرێت. بێگومان گوناحی ریاکارییش وایە... بەڵام لە ریاکارییەکەدا ئەوە دژوارو ترسناکە کە شیرکەو کارو کردەوە پووچەڵدەکاتەوەو کۆڵە گوناحیشی دێتەجێ. سزای ریابازیی زۆر سەختە. بیر لەوە بکەرەوە کە دۆزەخ بە ریاباز خۆشتر دەکرێت. پەنامان بە خوای گەورە. ریابازان دەبنە سووتەمەنی ئاگری دۆزەخ و لەگەڵ بەردا داخ دەبن.. خوای گەورە دەفەرموێ (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ) التحريم/٦ واتە: ئەی ئەو کەسانەی باوەڕتانهێناوە خۆتان و ماڵ و منداڵ و کەسوکارتان لە ئاگری دۆزەخ بپارێزن. کە سووتەمەنیەکەی جەستەی خەڵکی و تاوێرەبەردە! پێغەمبەری خواش صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ باسی ئەو سێ کەسەدەکات کە لە رۆژی دواییدا لە سەرەتای لێپرسینەوەوە ئەوان دادگایی دەکرێن. کە شەهیدو قورئانخوێن و خێرەوەمەندن. جا چونکە بە ریابازیی جیهادو فێرکاریی و خێروخێراتیان کردووە، خوای گەورە فەرمان دەدات لەسەر روو بۆ دۆزەخ رادەکێشرێن و فڕێ دەدرێنە ناو ئاگرەوە. دەفەرموێ: (إِنَّ أَوَّلَ النَّاسِ يُقْضَى عَلَيْهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ رَجُلٌ اسْتُشْهِدَ فَأُتِيَ بِهِ فَعَرَّفَهُ نِعَمَهُ فَعَرِفَهَا قَالَ فَمَا عَمِلْتَ فِيهَا؟ قَالَ: قَاتَلْتُ فِيكَ حَتَّى اسْتُشْهِدْتُ قَالَ: كَذَبْتَ وَلَكِنْ قَاتَلْتَ لِأَنْ يُقَالَ جَرِيءٌ فَقَدْ قِيلَ، ثُمَّ أُمِرَ بِهِ فَسُحِبَ عَلَى وَجْهِهِ حَتَّى أُلْقِيَ فِي النَّارِ. وَرَجُلٌ تَعَلَّمَ الْعِلْمَ وَعَلَّمَهُ وَقَرَأَ الْقُرْآنَ فَأُتِيَ بِهِ فَعَرَّفَهُ نِعَمَهُ فَعَرِفَهَا قَالَ: فَمَا عَمِلْتَ فِيهَا؟ قَالَ: تَعَلَّمْتُ الْعِلْمَ وَعَلَّمْتُهُ وَقَرَأْتُ فِيكَ الْقُرْآنَ قَالَ: كَذَبْتَ وَلَكِنَّكَ تَعَلَّمْتَ الْعِلْمَ لِيُقَالَ عَالِمٌ وَقَرَأْتَ الْقُرْآنَ لِيُقَالَ هُوَ قَارِئٌ فَقَدْ قِيلَ، ثُمَّ أُمِرَ بِهِ فَسُحِبَ عَلَى

وَجْهِهِ حَتَّى أُلْقِيَ فِي النَّارِ. وَرَجُلٌ وَسَّعَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَعْطَاهُ مِنْ أَيْنَافِ الْمَالِ كُلِّهِ فَأُتِيَ بِهِ فَعَرَّفَهُ نِعَمَهُ فَعَرِفَهَا قَالَ: فَمَا عَمِلْتَ فِيهَا؟ قَالَ: مَا تَرَكْتُ مِنْ سَبِيلٍ تُحِبُّ أَنْ يُنْفَقَ فِيهَا إِلَّا أَنْفَقْتُ فِيهَا لَكَ قَالَ:كَذَبْتَ وَلَكِنَّكَ فَعَلْتَ لِيُقَالَ هُوَ جَوَادٌ فَقَدْ قِيلَ: ثُمَّ أُمِرَ بِهِ فَسُحِبَ عَلَى وَجْهِهِ ثُمَّ أُلْقِيَ فِي النَّارِ. وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ فِي هَذَا الْحَدِيثِ:ثُمَّ ضَرَبَ رَسُولُ اللَّهِصَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى رُكْبَتِي فَقَالَ: يَا أَبَا هُرَيْرَةَ أُولَئِكَ الثَّلَاثَةُ أَوَّلُ خَلْقِ اللَّهِ تُسَعَّرُ بِهِمُ النَّارُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ).[١] واتە: یەکەمین کەسێك کە لە ڕۆژی دواییدا داوەری دەکرێت، کابرایەکە کە شەهیدبووە. دەهێنرێتەوە خزمەت خوای پەروەردگار. خوای گەورە نیعمەتەکانی خۆی دەخاتەوە یادیی. ئەمیش هەموویان دەناسێتەوەو ئیعتیرافیان پێدەکات. ئینجا خوای پەروەردگار لێی دەپرسێت کە چیت بەم نیعمەتانە کرد؟ دەڵێت: خوایە، لە پێناوی تۆدا جیهادم کرد تا شەهیدبووم. خوای گەورە دەفەرموێ درۆت کردا بۆیە دەجەنگایت تا پێت بڵێن ئازاو قارەمانە! ئەوا ووترا.. پاشان فەرمان دەدرێت بە ڕاکێشان لەسەر ڕوو، ڕایدەکێشن تا فرێی دەدەنە نێو ئاگری دۆزەخەوە.. هەروەها کابرایەکە کە خاوەن زانستێکی شەرعناسی و قورئان خوێنبووە. ئەویش دەهێنرێتەوە خزمەت خوای پەروەردگار. خوای گەورە نیعمەتەکانی خۆی دەخاتەوە یادی، ئەمیش هەموویان دەناسێتەوەو ئیعتیرافیان پێدەکات. ئینجا خوای پەروەردگار لێی دەپرسێت کە چیت بەم نیعمەتانە کرد؟ دەڵێت: خوایە، لە پێناوی تۆدا زانستی شەرعی فێربووم و خەڵکم فێری شەرع دەکرد، قورئانم پێ دەووتن. خوای گەورە دەفەرموێ درۆت کردا بۆیە پێت دەووتنەوە تا

---

[١] موسلیم (١٩٠٥)، نەسائی (٣١٣٧)، ئەحمەد (٣٢٢/٢).

بڵێن زانایت، بۆیە قورئانت دەخوێندو فێرتدەکردن تا بڵێن قورئان خوێنە! ئەوا ووترا.. پاشان فەرمان دەدرێت بە راکێشان لەسەر ڕوو، رایدەکێشن تا فڕێی دەدەنە نێو ئاگری دۆزەخەوە.. ئینجا کابرایەکە کە خوای گەورە بڕێکی زۆری لە هەموو جۆرە سەروەت و سامانێك پێ بەخشیووە، ئەویش دەهێنرێتەوە خزمەت خوای پەروەردگار. خوای گەورە نیعمەتەکانی خۆی دەخاتەوە یادی، ئەمیش هەموویان دەناسێتەوەو ئیعتیرافیان پێدەکات. ئینجا خوای پەروەردگار لێی دەپرسێت کە چیت بەم نیعمەتانە کرد؟ دەڵێت: خوایە، هیچ بوارێك نەبوو تۆ حەزت بە بەخشینی ماڵبوو بێت تێیدا ئیللا گرتمە بەرو سامانم تێدا بەخشی. خوای گەورە دەفەرموێ درۆت کرد! بۆیە دەتبەخشی تا بڵێن سەخی و خێرومەندە.. ئەوا ووترا.. پاشان فەرمان دەدرێت بە راکێشان لەسەر ڕوو، رایدەکێشن تا فڕێی دەدەنە نێو ئاگری دۆزەخەوە .. ئیمامی ترمزی دەفەرموێ: ئەبو هورەیرە خوا لێی رازی بێت فەرمووی: پاشان پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەستێکی بە ڕانمداداو فەرمووی: ئەی ئەبا هورەیرە، ئا ئەوانە یەکەمین کەسێك دەبن کە لە رۆژی دواییدا ئاگری دۆزەخیان پێ خۆش دەکرێت..

- هەروەها دەفەرموێ: (يُؤْتَى بِالرَّجُلِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيُلْقَى فِي النَّارِ فَتَنْدَلِقُ أَقْتَابُ بَطْنِهِ، فَيَدُورُ كَمَا يَدُورُ الْحِمَارُ فِي الرَّحَى، فَيَجْتَمِعُ إِلَيْهِ أَهْلُ النَّارِ فَيَقُولُونَ: فُلانُ مَا لَكَ؟ أَلَمْ تَكُ تَأْمُرُ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَى عَنِ الْمُنْكَرِ؟ فَيَقُولُ: بَلَى كُنْتُ آمُرُ بِالْمَعْرُوفِ وَلا آتِيهِ، وَأَنْهَى عَنِ الْمُنْكَرِ وَآتِيهِ).[1] واتە: لە رۆژی دواییدا کابرایەک دەهێنن و

[1] بوخاری (٣٠٢٧)، موسلیم (٥٣٠٥).

فڕێی دەدەنە دۆزەخەوە، وورگی لێك واڵا دەبێتەوەو ریخۆڵەکانی دێنە دەرەوە: ئیتر وەکو گوێدرێژی سەر ئاوی ئاش هەر بە دەوری خۆیدا دەخولێتەوە! دۆزەخییەکان کە دەیبینن لێی کۆدەبنەوە، دەیناسنەوە پێی دەڵێن: ئەوە تۆ فڵان کەس نیت؟! ئەدی تۆ نەبوویت فەرمانت بە چاکە پێ دەکردین و لە خراپە بە دوورت دەگرتین؟! ئەوە بۆچی لێرەیت؟ چیت لێ قەوماوە؟! ئەویش دەڵێ: بەڵێ منم.. بەڵام من فەرمانی چاکەم بەئێوە دەکردو خۆم نەمدەکرد، رێی خراپەم لە ئێوە دەگرت بەڵام خۆم دەمکرد.

ب- ئاسەواری ریابازیی لەسەر کۆمەڵکاریی ئیسلامی:

ریابازیی کە ئەو هەموو دژوارێتی و کاریگەرێتییە خەتەرە لەسەر کارو کردەوەی موسوڵمان دروستدەکات، بێگومان دژوارێتی و کاریگەریی سلبیشی لەسەر کاری ئیسلامیی و کۆمەڵکاریی و بانگەوازو جهادیش زۆر دەبێت. لەوانە: دوور کەوتنەوەی ئامانج و زۆربوونی رەنجی بە هەدەرچوو و قورسبوونی کارو ئەرك لەسەر خواوویستە سەرڕاستەکان. چونکە لەگەڵ ئاسانترین کێشەی رێگادا ئەو ریابازە قسەزلانە لارێ دەکەون، پاشەکشە دەکەن و دەبنە هۆی ساردبوونەوەو بەزینی کەسانی نوێی کۆمەڵکارییەکە.. ئەوە - لە هەمان کاتیشدا- سروشتیەو تاقیکردنەوەی خوای گەورەیەوپێداوویستیەکی بزاوت و هەڵوێستی ئیماندارانەیە، بۆیە خوای گەورە دەفەرموێ: (مَّا كَانَ اللّهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى مَا أَنتُمْ عَلَيْهِ حَتَّىَ يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ).ال عمران/١٧٩ واتە: نەدەکرا خوای گەورە هەر ئاوا موسوڵمانان واز لێ بهێنێت لەسەر ئەو دیدو هەڵوێستەی دەینوێنن، حەتمەن هەر دەبوو بیانخاتە تاقیکردنەوەکانی خۆیەوە، تا پیسو

پۆخڵەکان لەپاك وچاك و خواوویستەکان جودا بکاتەوە، تا ریابازان لە خواوویستان هەڵاوێرێت.

- هەروەها دەفەرموێ: (أَحَسِبَ النَّاسُ أَن يُتْرَكُوا أَن يَقُولُوا آمَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ* وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ فَلَيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الَّذِينَ صَدَقُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْكَاذِبِينَ) العنكبوت/٢-٣ واتە: چما خەڵکی وا دەزانن هەر بەوەندەی بڵێن موسوڵمانین، ئیتر لێیان قبووڵ دەکرێت و لێ دەگەڕێنرێن؟ چما وا دەزانن نابێت تاقیکردنەوەیان بەسەردا بێت؟ تا موسوڵمانی سەرڕاست و سەرزارەکی لێك جودا بکرێنەوەو بناسرێنرێن..خۆ ئێمە ئیماندارانی پێش ئەمانیشمان تاقیکردۆتەوە، خوای گەورە کە دەزانێت کێ دینداری سەرڕاستەو کێ دینداری سەرزارەکیە... ناساندنیان زەروویە، بۆ بەهانە بڕینی قیامەتیان پێویستە.. تا بزانرێت کێ راستگۆیەو کێ درۆزنەو خۆی بە دینەکەدا هەڵواسیووە! هەروەها دەفەرموێ: (أَمْ حَسِبْتُمْ أَن تُتْرَكُواْ وَلَمَّا يَعْلَمِ اللّهُ الَّذِينَ جَاهَدُواْ مِنكُمْ وَلَمْ يَتَّخِذُواْ مِن دُونِ اللّهِ وَلاَ رَسُولِهِ وَلاَ الْمُؤْمِنِينَ وَلِيجَةً وَاللّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ)التوبة/١٦ واتە: چما وا دەزانن بەوەی راتانگەیاندووە کە موسوڵمانن ئیتر وەل دەکرێن و ئەوەندەتان بەسە؟ چما وا دەزانن خوای گەورە ناخوازێت دیدو هەڵوێستی ئەو ئیماندارانەتان دەرخات کە لە پێناوی خوای گەورەدا جیهادیان کردو هیچ کافرو موسوڵمانێکیان نەکردە دۆست و یاوەری خۆیان. هەر لەسەر ئەوە سووربوون کە لایەنگیری خوای گەورەو پێغەمبەرەکەی دەبن و پشتیوانیی لە موسوڵمانان دەکەن و هیچ کافرو دووڕوویەك لە خۆ نزیك ناکەنەوە تا بیانکەنە دەمڕاستی خۆیان. خوای گەورەش ئاگای لە ووردەکارییەکانی کارو کردەوەکانتان هەیە.

پێنجەم: چارەسەری ریابازیی

١- بیرکردنەوەو هۆشخستنە سەر چاوەنووسی دنیایی و قیامەتیانەی ریابازیی و دژواریی داهاتووی ریاباز: هەر وەکو پێشتر روونمان کردەوە هەر موسوڵمانێك

بەردەوام هۆشی لەم داهاتووە سەختەی ریابازان هەبێت، هەستدەکات کە لە ژێر چاودێریی خوای زاناو بە دەسەڵاتدایە.. ئەوەش کاریگەریی خۆی لەسەر خواوویستی و سەرڕاستێتی دینداریيەکەی دەبێت. إِنْ شَاءَ اللَّهُ. ئەم هەستی چاودێریی و ئاگا لە خۆبوونە وا لە موسوڵمانی دینداری ساغدەکات کە نەکەوێتە ریاوە. ئەگەر کەوتیش زۆر نەبێت و خێرا بە خۆدا بچێتەوەو تۆبە بکات و سوور بێت لەسەر پارسەنگی خۆی و پاراستنی خواوویستيەکەی.

<u>٢- دوورکەوتنەوە لە ریابازو موسوڵمانی سەتحی و سەرزارەکی (ئەعرابی)</u>: و هاوڕێیەتی کردنی دینداری سەرڕاست و تەقواکارو پیاوچاك. ئەمەش إِنْ شَاءَ اللَّهُ کاریگەریی ئیجابی لەسەری دەبێت. چونکە هەم سەرڕاستێی ئەوان دەبینێت هەم ئامۆژگاریی و ئاڕاستەوانی پێ چاك دەبێت.

<u>٣- راست ناسینی خوای گەورە</u>: بە تەئکید هەموو موسوڵمانێك خوای گەورە دەناسێت، باوەڕی پێهێناوەو دینەکەیی قبووڵ کردووە، بەڵام لێرەدا مەبەست لە یەقین و دڵنیایی و قەناعەتکردنی تەواو و رەفتارکردنە لەگەڵ ناوو سیفاتی خوای تاك وپاك. ئەمەش کاریگەریی لەسەر هۆشدارێتی موسوڵمانەکە دەبێت، کە بەردەوام خۆ لە ریابازیی دوور بگرێت و خواوویستانە رەفتار بکات.

<u>٤- پاڵفتەکردنی دەروونی خۆی و خۆ(کۆنترۆڵ)کردن</u>: تا بتوانێت حەزو ئارەزووەکانی خۆی بە شەرعەوە ببەستێتەوەو نەهێڵێت نەفسی بەرەو ریابازیی وخۆ نواندن و پلەوپایەو دەمڕاستی و ئەمیرێتی خۆ بکوتێت. یان دین و

دینداریتیەکەی بۆ هێنانەدیی بەرژەوەندی و وەسف و سەنای خەڵکی بەکار بهێنێت.

٥- ئەو کەسەی بۆتە ئاڕاستەوان (باوك و براگەورە و مەلاو داعی و ئەمیرو...هتد) زەروریيە کە پلەی بەرپرسێتیەکەیان بە خۆشەویستی و ڕێزگرتنەوە ببەستنەوە. نەك توندوتیژیی و سەختی موحاسەبەکردن. چونکە نەرمونیانی کاریگەرترە وەك لە توندوتیژیی. کە لەوانەیە بەردەستەکان تووشی درۆو ریاکاریی بکات.

٦- ڕەفتارکردنی بەپێی ئادابە ئیسلامیەکان و پێوەپابەندبوونیان: هەروەها ڕێزو تەقدیر کردن و چوست وچالاکی ڕەچاو کات و چاوپۆشی لە کەمتەرخەمیی و نوقسانی و ئیهمالی ئەرکیش نەکات. با لەو ناوەندەدا خۆی پارسەنگ ڕاگرێت. باشترین کاروباریش میانڕەوێتییەکەیەتی، کە وا لە نێوان کەمتەرخەمیی و توندوتیژییدا.

٧- لێکۆڵینەوەو سەرنجدان لە بەسەرهاتی ریابازان و زانینی چارەنووسیان: ئەمەش ئەوە دەخاتە بەردەم نەفس کە نەکەیت خۆ بخەیتە سەر ئەو مەبەست و دیدو هەڵوێستەو خۆ بخەیتە بەر سەرلێشێوانی ئەو چارەنووسە.

٨- دیراسەکردنی ئەو دەقانەی هانی خواوویستی دەدەن: کە بەردەوام بیر دەخەنەوەو هۆشداریی دەدەنە موسوڵمان کە ئاگات لە خۆ بێت، نەکەویتە ریاکاریی .. ئەو بەرچاوڕوونییەی کە ئەم دەقە پیرۆزانە دروستی دەکەن - بە پشتیوانی خوای گەورە- دەبنە پاڵنەری خواوویستی. چونکە نەزانین هۆکارێکی

سەرەکی گوناحکارییە.. کەسێك کە شتێك نەناسێت، دژی دەوەستێتەوە. کەسێك گوناح نەزانێت چیە حەتمەن دەکەوێتە ناویەوە.. خوای گەورە دەفەرموێ (بَلْ كَذَّبُواْ بِمَا لَمْ يُحِيطُواْ بِعِلْمِهِ وَلَمَّا يَأْتِهِمْ تَأْوِيلُهُ كَذَلِكَ كَذَّبَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الظَّالِمِينَ) یونس/٣٩ واتە: ئەوەیان بە درۆ خستەوە کەپەییان پێنەبردو زانیاریان نەبوو لەسەریی. پێناسەو شیکارییشیان پێنەگەیشتبوو.

٩- لە خۆپرسینەوەو هەڵوێستەکردن بۆ موحاسەبەی نەفس: تا نوقسانیەکانی خۆی ببینێت و هەوڵی پڕکردنەوەیان بدات. تا خڵتەوپڵتەی نییەتی لادات و رادات و مەبەستی پاك و پوختیی خواوویستی بۆ بمێنێتەوە.

١٠- خۆتەسلیم کردن بە خوای گەورە و هانا بۆ بردنی: تا بەسەر خۆیدا زاڵ بێت. تا داوای یارمەتی لێ بکات. تا لە بەزاندنی نەفس و رێکخستنی حەزو ئارەزووەکانیدا پشتیوانی بێت.. ئەمەخاڵێکی زۆر گرنگە. هەر کەسێك راستگۆیانە رووی لە خوای میهرەبان کرد، کە هاوکاریی بێت خوای گەورە بە هانایەوە دێت و یارمەتی دەدات.. پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جارێك لەسەر مینبەر فەرمووی: (أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا هَذَا الشِّرْكَ فَإِنَّهُ أَخْفَى مِنْ دَبِيبِ النَّمْلِ. فَقَالَ لَهُ مَنْ شَاءَ اللَّهُ أَنْ يَقُولَ وَكَيْفَ نَتَّقِيهِ وَهُوَ أَخْفَى مِنْ دَبِيبِ النَّمْلِ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ قُولُوا اللَّهُمَّ إِنَّا نَعُوذُ بِكَ مِنْ أَنْ نُشْرِكَ بِكَ شَيْئًا نَعْلَمُهُ وَنَسْتَغْفِرُكَ لِمَا لَا

نَعْلَمُه)[١] واته : هۆ خەڵکینه خۆ لەم شیرکە (لە ریابازیی) بپارێزن، کە لە جێ پێی مێرووله شاراوەترە.یەکێك کە خوای گەورە دەیوویست بپرسێت، عەرزی کرد: جا چۆن خۆی لێ بپارێزین کە لە جێ پێی مێرووله شاراوەترە؟ فەرمووی: بڵێن خوایه پەنا دەگرین بە تۆ لەوەی کە بزانین و هاوبەشێکت لە شتێکدا بۆ بڕیار بدەین. داوای لێبوردنیشت لێ دەکەین لە هاوبەش بۆ دانانێکدا بۆت، کە نەزانین وپەی پێ نەبەین.

<u>١١- هۆشبوون لەوەی کە هەموو شتێك و هەموو بزاوت وسرەوتێك بەپێی قەدەری خوای گەورەیە</u>: هەر وەکو خوای گەورە دەربارەی ئەوە دەفەرموێ: (مَا أَصَابَ مِن مُّصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَابٍ مِّن قَبْلِ أَن نَّبْرَأَهَا إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ) الحديد/٢٢ واته: هەرچی بەڵاو موسیبەت و دیاردەیەکی سەخت بەسەر زەمیندا دێت، (وەکوبوومەلەرزەو لافاوو گرانی و هیتر) هەروەها هەرچی بەڵاو کێشەو نوقسانیەك دێتە رێتان (وەکو نەخۆشی و وەجاخ کوێریی و هیتر) هەمووی هەر لە خوای گەورەوەیە. هەمووی پێشتر نوسراوە، هەموویان پێش خەلقبوونی ژیان وگەردوون ومرۆڤ وپێش روودانی ئەو بەڵاو موسیبەتانە، تۆمارکراوون و لە کتێبدان. ئەمەش بە لای خوای گەورەوە ئاسانە.

---

[١] ئەحمەد(٤٠٣/٤)، مونذری لە (الترغيب والترهيب ٧٦/١) شێخی ئەلبانی رحمه الله لە (صحيح الترغيب والترهيب/٣٣) دا بە حەسەنی داناوە.

مەخلووقات هەر چەندە بەهێزو زاناو لێهاتوو بن، هەر لەوە بێ دەسەڵاتترن کە سودێك - بە بێ مۆڵەتی خوایی- بە خۆیان یان بە یەکتریی بگەیێنن. ناشتوانن زیانێك - کە خوای گەورە لە چارەی نووسیون- لە خۆیانی دوور بخەنەوە. نە خاوەنی خۆیانن و نە خاوەنی کاریگەریی رەها.. خوای گەورە دەفەرموێ: (إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِن دُونِ اللّهِ عِبَادٌ أَمْثَالُكُمْ فَادْعُوهُمْ فَلْيَسْتَجِيبُواْ لَكُمْ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ) الاعراف/١٩٤ واتە: ئا ئەوانەی ئێوە لە جیاتی خوای گەورە هاناو هاواریان بۆ دەبەن، خۆ هەر مەخلووق و پەرستیاری وەکو خۆتانن! هەر وەکو خۆتان بێ دەسەڵات و دەستەوسانن. دە ئەگەر راست دەکەن داوای شتێکیان لێ بکەن داخۆ دەتوانن بۆتان بهێننە دیی؟ ئەگەر راست دەکەن و ئەوانە خوان و سیفاتیان وەکو سیفەتی خوای کردگارە.. دەی سا با داوایەکتان گیرا بکەن وپێداوویستیەکتان دەبرکەن!

- هەروەها دەفەرموێ: : (إِنَّهُمْ لَن يُغْنُوا عَنكَ مِنَ اللَّهِ شَيئًا) الجاثية/١٩ واتە: ئەگەر شوێن دیدو رێبازو شەرع و بەرنامەی ئەوان (جوولەکەو دیان وەکو لە ئایەتەکانی پێشوویدا هاتووە) بکەویت، ئەوان ناتوانن رێی هیچ شتێکت لێبگرن کە خوای گەورە بەسەرت دەهێنێت.

وَصَلَّى اللَّه عَلَى سَيِّدنَا مُحَمَّد وَعَلَى آله وَصَحْبه وَسَلَّمَ تَسْلِيمًا

بژاری دەروون: نەخۆشی دووەم (٢)

گیانی کوێخایەتی

(التَّطَلُّعُ الى الصَّدَارةِ وطَلَبُ الرِّيادَة)

- پێناسەی: التَّطَلُّعُ الى الصَّدَارةِ وطَلَبُ الرِّيادَة) گیانی کوێخایەتی.
- گیانی کوێخایەتی لەتەرازووی ئیسلامدا.
- هۆکارو پاڵنەرەکانی گیانی کوێخایەتی.
- ئاسەواری گیانی کوێخایەتی.
- چارەسەری گیانی کوێخایەتی و میرخوازێتی.

گیانی کوێخایەتی یان (میرخوازیی)

(التَّطَلُّعُ الى الصَّدَارةِ وطَلَبُ الرِّيادَة)

یەکەم: واتای (التَّطَلُّعُ الى الصَّدَارةِ وطَلَبُ الرِّيادَة) گیانی کوێخایەتی

(التَّطَلُّعُ الى الصَّدَارةِ وطَلَبُ الرِّيادَة) ناتوانین ئەم دوو ڕستەیە یەکسەر وەکو زاراوەیەك بۆ ئەم نەخۆشیەی دینداریی دیاری بکەین، تا ووشەکانی (الصَّدَارة) و (الرِّيادَة) بەجیا لێك نەدەینەوە:

الصَّدَارة: واتە پێشەنگی وپێشڕەویی و سەرۆکایەتی. لە ئەسڵدا لە (الصَّدر)ە وە هاتووە واتە: سنگ. هەروەها هەر شتێك کە لەپێش شتی تری هاوڕێیەوە بێت.. کەوابوو (الصدارة) بەوە دەوترێت کە سەرەتا دەردەکەوێت و بالاو دیارەو دەبێتە پێشەنگ. بۆیە ووتراوە (الصَّدرُ الفَرَسُ) واتە: ئەسپەکەپێش هەموو ئەسپ و ئێسترەکان کەوت وبوو بە پێشەنگ، چونکە سنگی زیاتر بردەپێش.[1]

الرِّيادَة: بەپێشکەوتن و پێشبردنی ئامادەسازیی دەوترێت (التَّرويد) واتە: (رائِد) کردن.. هەروەها بە مانای داواکردن و هەڵبژاردنی چاکترین.[2]

کەوابوو (**التَّطَلُّعُ الى الصَّدَارةِ و الرِّيادَة**: گیانی کوێخایەتی) بریتیە لە حەزی خۆبردنەپێش ودەرکەوتن و داواکردنی سەرۆکایەتی.

---

[1] لسان العرب (٤/٤٤٥.٤٤٧) بە کورتکردنەوەوە، (الصحاح في اللغة و العلوم/ل٥٩٣).

[2] لسان العرب (٣/١٨٧)، (الصحاح في اللغة و العلوم/ل ٤١٦).

- **لەرووی زاراوەییەوە:** گیانی کوێخایەتی بریتیە لە حەزکردن لەپێشەوایەتی و ئەمیرێتی ودەرکەوتن، هەروەها هەوڵدان وداواکردنی پێشەوایەتی و دەرکەوتن.

دووەم: گیانی کوێخایەتی لەتەرازووی ئیسلامدا

گیانی کوێخایەتی و هەوڵدان و داواکردنی ئەمیرێتی و بەرپرسێتی لە ئیسلامدا رێ لێگیراوەو رەفتارێکی ناپەسندە. نەك هەر ئەوەندە بەڵکو هەڕەشەی سەختی لەسەرە. پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەفەرموێ: (إنَّا واللهِ لانُوَلِّي عَلَى هذا العَمَلِ أَحداً سَألَهُ، وَلا أحَدَاً حَرَصَ عَلَيه).[١] واتە: بەخوا قەسەم ئێمە ئەم کاروبارە نادەین بە کەسێك داوای کاربەدەستێیەکەی بکات، ناشیدەین بە کەسێك سوور بێت لەسەریی.. وا کە مکوڕ بێت مەگەر ئەوەی کە هەر دەبێت خۆی بەرپرسی بێت.

- پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بە عەبدورەحمانی کوڕی سەمورەی خوا لێی رازی بێت فەرمووی: (يَا عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ سَمُرَةَ،لا تَسْأَلِ الإِمَارَةَ، فَإِنَّكَ إِنْ أُعْطِيتَهَا عَنْ مَسْأَلَةٍ وُكِلْتَ إِلَيْهَا، وَإِنْ أُعْطِيتَهَا عَنْ غَيْرِ مَسْأَلَةٍ أُعِنْتَ عَلَيْهَا).[٢] واتە: هۆ عەبدورحمان، داوای ئەمیرێتی مەکە، ئەگەر ئەمیرێتیت بدرێتی بێ ئەوەی خۆت داوات کردبێت، یارمەتیت دەدرێ تێیدا، بەڵام ئەگەر لەسەر داخوازیی خۆت بتدەنێ، یارمەتیت نادرێ تێیدا.

-ئەبو زەڕی غیفاریی خوا لێی رازی بێت دەگێڕێتەوە: (قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلَا تَسْتَعْمِلُنِي قَالَ فَضَرَبَ بِيَدِهِ عَلَى مَنْكِبِي ثُمَّ قَالَ: يَا أَبَا ذَرٍّ إِنَّكَ ضَعِيفٌ وَإِنَّهَا أَمَانَةٌ، وَإِنَّهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ خِزْيٌ وَنَدَامَةٌ، إِلَّا مَنْ أَخَذَهَا بِحَقِّهَا وَأَدَّى الَّذِي عَلَيْهِ

---

[١] بوخاری (٦٦٤٥) ، موسلیم (٣٤٠٨).

[٢] بوخاری (٦٢٢٧)، موسلیم(١٦٥٢).

فِيهَا).[١] واتە: عەرزی پێغەمبەری خوام صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کرد کە ئەرێ منیش بە والی (یان کۆکاری زەکات یان کاربەدەستی شوێنی تر) تەعین ناکەیت؟ ئەبوزەڕ دەفەرموێ: پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەستی دا بە ناو شانمداو فەرمووی: ئەبوزەڕ تۆ لاوازیت و بۆ ئەم بەرپرسێتیە ناشێیت، ئەم کارە راسپاردەیە، لە رۆژی دواییشدا دەبێتە مایەی پەشیمانبوونەوەو سەرشۆڕیی، مەگەر کەسێك حەقیانەت بیگرێتە دەست و وا کاری تێدا بکات کەحەقی خۆی بداتێ وچی لەسەر بێت ئەدای بکات.

-میقدامی کوڕی مەعدی یەکریب خوالێی رازی بێت دەگێڕێتەوە: (أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ضَرَبَ عَلَى مَنْكِبَيْهِ، ثُمَّ قَالَ أَفْلَحْتَ يَا قُدَيْمُ إِنْ مُتَّ وَلَمْ تَكُنْ أَمِيرًا وَلَا كَاتِبًا وَلَا عَرِيفًا).[٢] واتە: پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەستی خستە سەرشانی (شانی میقدام)پاشان پێی فەرموو: هۆ قودەیم، ئەگەر بمریت و جارێك ئەمیرێتی یان نوسەرێتی (رەسمی حکومی) یان والێتی وکاربەدەستێتیت نەکردبێت، سەرفراز دەبیت.

- پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وەکو هەڕەشەلە بەرپرسان دەفەرموێ: (وَيْلٌ لِلْأُمَرَاءِ، وَيْلٌ لِلْعُرَفَاءِ، وَيْلٌ لِلْأُمَنَاءِ، لَيَتَمَنَّيَنَّ أَقْوَامٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَنَّ نَوَاصِيَهُمْ

---

[١] موسلیم (١٨٢٥)، ئەحمەد (١٧٣/٥).

[٢] ئەبوداوود (٢٩٣٣)، ئەحمەد (٧٥٤/١٦). ئەلبانی رحمەاللە لە (ضعيف الجامع الصغير ١٠٥٥)دا دەفەرموێ: زەعیفە.

مُعَلَّقَةٌ بِالثُّرَيَّا، يَتَجَلْجَلُونَ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ، وَأَنَّهُمْ لَمْ يَلُوا عَمَلًا).[١] واتە: وەیل (ئەشکەنجەو ئازاری دۆڵێکی دۆزەخە) بۆ ئەمیرەکان، وەیل بۆ بەرپرسان و نوێنەری تیرەو هۆزەکانیان، وەیل بۆ ئەمینداارانی راسپاردە.. رۆژی دوایی خەڵکانێك خۆزگە دەخوازن کە خۆزگە بە قژ لە نێوان ئاسمان وزەویدا هەڵواسرانایە بەڵام بەرپرسێتی هیچ کاروبارێکیان لە دنیادا لە ئەستۆدا نەبوایە.

ئەم زەمکردن ورێگرتنە لەبەرپرسێتی وئەمیرێتیە پێچەوانەی ئەو داواکارییەی سەیدنا یوسف عَلَيهِ السَّلَام نیە کە بەپاشای میسری فەرموو: (اجْعَلْنِي عَلَى خَزَائِنِ الأَرْضِ إِنِّي حَفِيظٌ عَلِيمٌ) یوسف/٥٥ واتە: بمکەرە بەرپرسی خەزێنەی وولآت چونکە من هەم پارێزەریی دەبم وهەم شارەزای کاروباریشیم.. یان ئەو دوعایەی کە موسوڵمانانی (عبادالرحمن) لەخوای گەورە داوا دەکەن: (وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا) الفرقان/٧٤ واتە: ئەو ئیمانداارانەی کە دەڵێن: خوایە وەچەی ساڵحمان لە هاوسەرانمان پێ ببەخشە کە ببنە مایەی چاورۆشنیمان. خوایە پیاوچاکمان کەو بمانکە بەپێشەوای تەقواکاران.

---

[١] ئەحمەد (١٠/٥١١)، ئیبنوحیببان (٤٥٧٥)، حاکم (٧٠٨٣)، بەیهیقی (١٨٦١٥)، بەغەویی لە (شرح السنة/٢٤٦٨). ئەلبانی رحمەالله لە (صحيح الترغيب والترهيب: ٧٨٨) و (صحيح الجامع الصغير/ ٥٣٦٠)و (سلسلة الأحاديث الصحيحة/٢٦٢٠) دا دەفەرموێ: سەحیحە.

جیاوازیی و دژایەتی لە نێوان ئەم دوو دیدوهەڵوێستەدا نیە:

- سەیدنا یوسف عَلَیهِ السَّلَام داوای ئەو پلەیەی بەرپرسێتی کرد وخۆشی بەشیاویی زانی، چونکە بینی ئەو شوێنە خاڵییەو کەسێك بەرپرسی نییە، کە داوەرانە حەق لە شوێنی خۆیدا دابنێت و پارێزگاریی ماڵ وسامانی گشتی بکات و شارەزای چۆنیەتی پەیداکردن و پاراستن و دابەشکردنەوەی بێت. خۆشی عَلَیهِ السَّلَام (کە پێغەمبەرێکی مەعسووم وچاك وپاکەو بە وەحی خوای گەورەش رەفتاردەکات) دیتی خۆی شیاوترینی ئەو شوێنەیە.. دووسیفەتی شیاوێتییەکەشی باس فەرموو: کە هەم لە دزیی وبێ خاوەنی و بە هەدەردان سامانەکە دەپارێزێت، هەم شارەزای چۆنیەتی پاراستن و دابەشکردنەوەیەتی بەسەر موستەحەقانیدا.. جەنابیشی عَلَیهِ السَّلَام بەم دووسیفەتەوە وەکو شیاویی ئەو شوێنە نەناسرابوو، بۆیە دەبوو ئاواخۆی بۆ بپاڵێوێت،چونکە رێگرتن لەخراپەو فەساد فەرزبوو لەسەریی، خوای گەورە دەفەرموێ: (وَلَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَّفَسَدَتِ الأَرْضُ وَلَكِنَّ اللَّهَ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْعَالَمِينَ) البقرة/٢٥١ واتە: ئەگەر خوای گەورە یاسای (تەدافوع) بۆ ژیانی مرۆڤایەتی دانەنایە، کە حەق وباتڵ لە ململانێدا بن و یەکتریی ببەزێنن، سەرزەمین هەمووی دەبوو بەخراپەکاریی و فەساد هەموو شوێنێکی دەگرتەوە. بۆیە زەرووریبوو حەق بکەوێتە وێزەی ناهەقیی و بەرەنگاریی ببێتەوە.

- داواکاریی ئیماندارانیش لەخوای گەورە کە بیانکات بەپێشەوای تەقواکاران، داوایەکەو لەخوای گەورە کراوە، نەك لە بەرپرسان بۆ تەعین کردنیان بە ئەمیرو سەرۆك و فەرماندە.. ئەمەش جیاوازیی زۆرە.. چونکە موسوڵمان کە لە

خوای گەورە داوادەکات بیکاتە پێشەوا، یەعنی ئەوەندە چاکی بسوڵحێنێت و وا پارسەنگ رایگرێت کە شیاوو شایستەی ئەو جێگایە بێت.. خۆ ناڵێ من شیاوی ئەمیرێتی وسەرۆکایەتیم تا ببێتە (تەزکیەکردنی نەفسی خۆی).. یەکەمیان داواکاریی دوای خۆساڵحکردنەو دووەمیان خۆزگەی تەممەڵ و تەوەزەلی بەر سێبەرە.. شیاوی هیچ بەرپرسێتیەك نییەو دەڵێ بمکەنە وەزیر! دوعای پێشەوایەتیەکە لە کاتێکدایە کە هەوڵی خۆ شیاوو شایستەکردنەکەی بەردەوامە. بەڵام کەسانی دووەم خۆیان شیاو نەکردووە وداوای ئەمیرێتیەکە دەکەن! خاوەن دوعاکان خۆیان ناچن بۆ بەرپرسێتی، بەرپرسێتیەکە ئەوان دەخوازێت.. کەسانی دووەم بە نەشیاویی و ناشایستەیی لەهەوڵی کاربەدەستێتیدان و بۆی عەودالْن.

سێیەم: هۆکارو پاڵنەرەکانی گیانی کوێخایەتی:

١- بۆ خۆڕایسکان لە دەسەڵاتی بەرپرسانی سەرووی: دەیەوێت وا خۆی نیشاندات کە پێگەیشتووەو خاوەن وویست و ئیرادەو تواناو لێوەشاوەییە.. لەوانەیە ئەمە هۆیەکی سەرەکی دروستبوونی گیانی کوێخایەتی وحەزی سەرکردەیی لای موسوڵمان - بە تایبەتی کۆمەڵکارانی چالاك- دروست کردبێت، کە حەز ناکات دەسەڵاتی کەسی بەسەرەوە بێت! وا دەزانێت قبوڵکردنی ئەمیرێتی کەسێکی تر، زەلیلی و لە دەستدانی سەربەستیەتی! کەسی وا هەیە لە سەرەتای فام کردنیەوە نەیوویستووە گوێڕایەڵی کەسوکار، تەنانەت دایکوباوکیشی ببێت. هەر حەزی کردووە لێیان یاخی ببێت! کەسانی ئاوا بخرێنە هەر کەش و بارودۆخێکەوە هەر نایانەوێت کەس بەرپرس و گەوەریان بێت.. پەروەدەکردن و ئاڕاستەکردنی کەسانی وا زۆر زەحمەتە. چونکە ئەو خۆی لە کوێخا بە بچوکتر نازانێت. پێی شەرمە، لە (ژێردەست)ی کەسێکدا بێت.. هەرچەند کەسەکە زاناو پێشەواو گەورە بێت.. ئەم جۆرە کەسانە نموونەی زەقی ئەم نەخۆشیەن. کە نەشەرم دەکەن ونە دەترسن ونە خەمی بەرپرسێتی قیامەتی خۆیانە! ئەم جۆرە کەسانە بەردەوام هەوڵ بۆ ئەمیرێتی دەدەن.. راستەوخۆو لاوەکی داوای دەکەن. چونکە لە هزرو دیدو قەناعەتی چەسپیوە کە نابێت لەژێر دەستی کەسدا بێت.

٢- ئومێدی هێنانەدیی بەرژەوەندییەکی دنیایی: دەشێت گیانی کوێخایەتیەکەی لەراستیدا پاڵنەرێکی بەهێزی ناخی بێت. بەو ئومێدەی بگاتە ئەو پلەوپایەی کە بەرژەوەندییەکانی دنیای تێدا دەهێنێتەدیی. ئەم جۆرە کەسە لە رەنجی گەیشتنە مەبەستی خۆیدایە. بۆیە لە راستیدا دینداریتیەکەشی دەشێت هەر

رووکەش بێت. بۆیە زۆر بایەخ بەحەڵاڵ وحەرام، یان شیاوو نەشیاو نادات! دەشێت بەرژەوەندییەکەی ناو دەرکردن بێت، کە وا دەزانێت ئەگەر گەیشتە ئاستی سەرکردایەتی ئیتر بە ناوبانگ دەبێت.. دەشێت مەبەستی وا بێت کەبوو بە ئەمیر هەموو ئەوانی تر لە خزمەتیدا دەبن.. یان وا دادەنێت کە ئەگەر ببێتە بەرپرس پارەی زیاتری دەستدەکەوێت، خزم و کەسوکار لێی کۆدەبنەوەو خەڵکی وەکو (مەسئوولی بەرز) تەماشای دەکەن.. دەشێت خاوەن گیانی کوێخایەتی هەموو ئەم مەبەستانە پاڵنەری رەنج و داواکردنی بەرپرسێتیەکەی بن، هەروەکو کە دەشێت یەکێکیانی لاوە سەرەکی بێت. هەر وەکو کە دەشێت مەبەستی هێنانەدیی بەرژەوەندیەکی تر بێت کە بەلای خۆیەوە گرنگ وکاریگەرە.

<u>٣- بێئاگابوونی لە ئەرك و مەسئوولیەتی ئەمیرێتی:</u> ئەم گیان کوێخایە رەنگە زۆر لەوە بێئاگا بێت کەبوون بە ئەمیر ئەرکی قورسترو بەرپرسێتی دژوارتردەکات. چونکە دەبێت دابینکردنی ئەمانی شوێنکەوتووەکانی بخاتە پێش دابینکردنی ئەمانی خۆیەوەو دەبێت شوێنکەووەکانی پێش خۆی تێر بن، خۆی برسی بمێنێت. ئەم ماندوو وشوێنکەوتووانی حەساوە.. ئەم دەبێت زیاتر بەخەمی ئەوانەوە بێت وبەرگرییان لێبکات، زیاتر لەوەی ئەوان بە خەمی ئەمەوە بن و بەرگریی لێ بکەن..ئەم دەبێ مشووری ژیان وئەمانی خۆیان وماڵ ومنداڵیان بخوات. لە کاتی نارەحەتی و مەترسییدا دەبێت ئەم لەپێشی ئەوانەوە بێت. دەبێ لە جەنگ وجیهاددا ئەم ببێتە قەڵای ئەوان.. هەر وەکو کە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وای دەکرد.. بەرائی کوڕی مالیك خوالێی رازی بێت ئاوا وەسفی خۆیان و پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەکات لەو کاتەدا کە لە

ناوجەرگەی جەنگدابوون. دەفەرموێ: (كُنَّا وَاللَّهِ إِذَا احْمَرَّ الْبَأْسُ نَتَّقِي بِهِ، وَإِنَّ الشُّجَاعَ مِنَّا لَلَّذِي يُحَاذِي بِهِ. يَعْنِي النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ).[١] واتە: بەخوا قەسەم كاتێك جەنگ و پێكدادان گەرم دەبوو ئێمە بۆ خۆپاراستن خۆمان دەدایە بەر پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . ئازامان ئەو كەسەبوو كە هاوشانی جەنابی صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بوەستایە.!

- سەیدنا عەلی خوالێ رازی بێت دەفەرموێ (كُنَّا إِذَا احْمَرَّ الْبَأْسُ وَلُقِيَ الْقَوْمُ، اتَّقَيْنَا بِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّم، فَمَا يَكُونُ أَحَدٌ أَقْرَبَ إِلَى الْعَدُوِّ مِنْهُ).[٢] واتە: كاتێك جەنگ بەرپا دەبوو، بەرەی ئێمەو بەرەی كوفر رووبەڕووی یەكتریی دەبووینەوە، خۆمان دەدایە پاڵ پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . جەنابی لە هەموومان نزیكتربوو لە دوژمنەوە. واتە كەس بەقەدەر جەنابی صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لێیان نزیك نەدەبوو.

[١] موسلیم (٣٣٢٦). فەرموودەیەكی دووروو درێژە، یەكێك لە ریوایەتەكانی دەفەرموێ: (جَاءَ رَجُلٌ إِلَى الْبَرَاءِ، فَقَالَ: أَكُنْتُمْ وَلَّيْتُمْ يَوْمَ حُنَيْنٍ يَا أَبَا عُمَارَةَ؟ فَقَالَ: " أَشْهَدُ عَلَى نَبِيِّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا وَلَّى، وَلَكِنَّهُ انْطَلَقَ أَخِفَّاءُ مِنَ النَّاسِ وَحُسَّرٌ إِلَى هَذَا الْحَيِّ مِنْ هَوَازِنَ وَهُمْ قَوْمٌ رُمَاةٌ، فَرَمَوْهُمْ بِرِشْقٍ مِنْ نَبْلٍ كَأَنَّهَا رِجْلٌ مِنْ جَرَادٍ، فَانْكَشَفُوا فَأَقْبَلَ الْقَوْمُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَأَبُو سُفْيَانَ بْنُ الْحَارِثِ يَقُودُ بِهِ بَغْلَتَهُ، فَنَزَلَ وَدَعَا وَاسْتَنْصَرَ وَهُوَ يَقُولُ: أَنَا النَّبِيُّ لَا كَذِبْ أَنَا ابْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبْ، اللَّهُمَّ نَزِّلْ نَصْرَكَ "، قَالَ الْبَرَاءُ: كُنَّا وَاللَّهِ إِذَا احْمَرَّ الْبَأْسُ نَتَّقِي بِهِ، وَإِنَّ الشُّجَاعَ مِنَّا لَلَّذِي يُحَاذِي بِهِ يَعْنِي النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ). ئەحمەد (١٨١١٣).

[٢] نەسائی (٨٥٨٥)، ئەحمەد (١٣٤٦)، بەغەویی لە (شرح السنة/٣٨٩٩) شێخ ئەرنائووط بە سەحیحي ناساندووە.

- جارێکیان خەڵکی مەدینە لە نیوەشەودا گوێیان لە غەڵبەغەڵبێکبوو لە کەناری شارەوە دەهات، هاواریان لێ هەستا (لە مەترسی ئەوەی دوژمن هێرشی هێنابێتیە سەریان) هەموو راپەرین و خۆیان گورج کردەوەو بەرەو دەنگەکە چوون، دیتیان پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ پێش هەموان تەشریفی بردۆتە ئەو شوێنەو وادەگەڕێتەوە. دەبینن شمشێرەکەی لە گەردن کردۆتەوەو ئەسپێکی ئەبوتەڵحەی -بێ زین- لە ژێردایەو دەفەرموێ: (لَمْ تُراعُوا، لَمْ تُراعُوا).[١] واتە مەشڵەژێن مەشڵەژێن، هیچ نیە.

- ئەبوهورەیرە خوا لێی رازی بێت بەسەرهاتێکی خۆی دەگێڕێتەوە دەفەرموێ (بەوخوایەی هیچ شایانی خوایەتی نییە جگە لەو، لە حاڵێکدابووم، لەبەر برسێتی دەکەوتم، لە تاواندا بەردم بە سکمەوە دەبەست. رۆژێك چوومە سەر رێی یاوەرانی نزیك پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ .. ئەبوبەکر خوالێی رازی بێت تەشریفی هێنا، پرسیاری ئایەتێکم لێکرد، هەر بۆیەش پرسیارم لێکرد تا خوڵقم بکات (بمباتەوە ماڵەوەو تێرم کات)، وەڵامی دامەوە، وتەشریفی برد. دواتر عومەر هات خوالێ رازی بێت، پرسیاری ئایەتێکم لەویش کرد، مەبەستیشم لەپرسیارەکەم هەر ئەوەبوو تێرم بکات. بەڵام تەشریفی بردو

---

[١] بوخاری (٤٧٠)، موسلیم (٢٣٠٧). ریوایەتێکی تری دەفەرموێ: (كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَحْسَنَ النَّاسِ وَأَجْوَدَ النَّاسِ وَأَشْجَعَ النَّاسِ، وَلَقَدْ فَزِعَ أَهْلُ الْمَدِينَةِ ذَاتَ لَيْلَةٍ فَانْطَلَقَ النَّاسُ قِبَلَ الصَّوْتِ فَاسْتَقْبَلَهُمُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ سَبَقَ النَّاسَ إِلَى الصَّوْتِ وَهُوَ يَقُولُ لَمْ تُرَاعُوا لَمْ تُرَاعُوا وَهُوَ عَلَى فَرَسٍ لِأَبِي طَلْحَةَ عُرْيٍ مَا عَلَيْهِ سَرْجٌ وَفِي عُنُقِهِ سَيْفٌ فَقَالَ لَقَدْ وَجَدْتُهُ بَحْرًا) مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ

خوڵقی نەکردم پاشان ئەبولقاسم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تەشریفی هێنا، کە بینیمی زەردەخەنەیەکی هاتێ و زانی چیم لە دڵدایە. لە ڕەنگ ڕوومدا دیاربوو، فەرمووی: (يَا أَبَاهِرٍّ، قُلْتُ: لَبَّيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: الْحَقْ، وَمَضَى فَتَبِعْتُهُ فَدَخَلَ فَاسْتَأْذَنَ، فَأَذِنَ لِي فَدَخَلَ فَوَجَدَ لَبَنًا فِي قَدَحٍ، فَقَالَ: مِنْ أَيْنَ هَذَا اللَّبَنُ: قَالُوا: أَهْدَاهُ لَكَ فُلَانٌ أَوْ فُلَانَةُ، قَالَ: أَبَا هِرٍّ: قُلْتُ: لَبَّيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: الْحَقْ إِلَى أَهْلِ الصُّفَّةِ، فَادْعُهُمْ لِي قَالَ: وَأَهْلُ الصُّفَّةِ أَضْيَافُ الْإِسْلَامِ لَا يَأْوُونَ إِلَى أَهْلٍ وَلَا مَالٍ، وَلَا عَلَى أَحَدٍ، إِذَا أَتَتْهُ صَدَقَةٌ بَعَثَ بِهَا إِلَيْهِمْ وَلَمْ يَتَنَاوَلْ مِنْهَا شَيْئًا، وَإِذَا أَتَتْهُ هَدِيَّةٌ أَرْسَلَ إِلَيْهِمْ وَأَصَابَ مِنْهَا وَأَشْرَكَهُمْ فِيهَا، فَسَاءَنِي ذَلِكَ، فَقُلْتُ: وَمَا هَذَا اللَّبَنُ فِي أَهْلِ الصُّفَّةِ، كُنْتُ أَحَقُّ أَنَا أَنْ أُصِيبَ مِنْ هَذَا اللَّبَنِ شَرْبَةً أَتَقَوَّى بِهَا، فَإِذَا جَاءَ أَمَرَنِي فَكُنْتُ أَنَا أُعْطِيهِمْ وَمَا عَسَى أَنْ يَبْلُغَنِي مِنْ هَذَا اللَّبَنِ، وَلَمْ يَكُنْ مِنْ طَاعَةِ اللَّهِ وَطَاعَةِ رَسُولِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بُدٌّ، فَأَتَيْتُهُمْ فَدَعَوْتُهُمْ، فَأَقْبَلُوا فَاسْتَأْذَنُوا، فَأَذِنَ لَهُمْ وَأَخَذُوا مَجَالِسَهُمْ مِنَ الْبَيْتِ، قَالَ: يَا أَبَا هِرٍّ، قُلْتُ: لَبَّيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: خُذْ فَأَعْطِهِمْ، قَالَ: فَأَخَذْتُ الْقَدَحَ فَجَعَلْتُ أُعْطِيهِ الرَّجُلَ، فَيَشْرَبُ حَتَّى يَرْوَى، ثُمَّ يَرُدُّ عَلَيَّ الْقَدَحَ فَأُعْطِيهِ الرَّجُلَ، فَيَشْرَبُ حَتَّى يَرْوَى، ثُمَّ يَرُدُّ عَلَيَّ الْقَدَحَ، فَيَشْرَبُ حَتَّى يَرْوَى، ثُمَّ يَرُدُّ عَلَيَّ الْقَدَحَ حَتَّى انْتَهَيْتُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَقَدْ رَوِيَ الْقَوْمُ كُلُّهُمْ فَأَخَذَ الْقَدَحَ فَوَضَعَهُ عَلَى يَدِهِ فَنَظَرَ إِلَيَّ فَتَبَسَّمَ، فَقَالَ: أَبَا هِرٍّ، قُلْتُ: لَبَّيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: بَقِيتُ أَنَا وَأَنْتَ، قُلْتُ: صَدَقْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: اقْعُدْ فَاشْرَبْ، فَقَعَدْتُ فَشَرِبْتُ، فَقَالَ: اشْرَبْ، فَشَرِبْتُ فَمَا زَالَ يَقُولُ اشْرَبْ حَتَّى قُلْتُ: لَا، وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ مَا أَجِدُ

لَهُ مَسْلَكًا، قَالَ: فَأَرِنِي، فَأَعْطَيْتُهُ الْقَدَحَ، فَحَمِدَ اللَّهَ وَسَمَّى وَشَرِبَ الْفَضْلَةَ).[١]

واتە: ئەریێ ئەبوهورەیرە عەرزم کرد: لەببەیکە (واتە بەڵێ بەڵێ) ئەی پێغەمبەری خوا، فەرمووی شوێنمکەوە، منیش شوێنی کەوتم و تا گەیشتە ماڵەوە، داوای مۆڵەتی چوونە ژوورەوی (بۆ خۆی ئەبوهورەیرە) کرد، مۆڵەتیاندا ومنیش چوومە ژووریێ، دیتی دۆلکەیەك شیر لەوێیە، فەرمووی: ئەم شیرەمان لە کوێبوو؟ عەرزیان کرد: فڵان کەس پێیداین، یان ژنێك ناردوێتی فەرمووی ئەبوهورەیرە، عەرزم کرد لەببەیکە ئەی پێغەمبەری خوا، فەرمووی: بگەرە ئەهلی سوففە وبانگیان بکە بۆم،[٢] ئەبوهورەیرە دەفەرمویێ: ئەهلی سوففە میوانانی ئیسلامبوون، بێ جێ و ڕێبوون، نە کەسوکاریان هەبوو نە ماڵ وسامان، بێکەسبوون. پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کە خێرو خێراتێکیان بۆ دەنارد، جەنابیشی دەینارد بۆ ئەهلی سوففە، ئەگەر دیارییبووایەو بۆی بهاتایا هەر بۆیانی دەنارد، کەمێکی بۆ خۆی لێ هەڵدەگرت و ئەوی تری دەنارد بۆ ئەهلی سوففە، تا تێیدا بەشداربن علیه الصلاه والسلام منیش لە دڵم گران کەوت (کە ئەو شیرە کەمەو ئەو خەڵکە زۆرە) ووتم: جا ئەم شیرە دادی کێ ئەهلی سوففە دەدات؟ من شایانتریبووم، دەمخوادەوە و هێزو گوڕێکم پێ پەیدا دەکردەوە، من چاوەڕوانیبووم، کەچی کە هات وای لێهات. فەرمانی پێغەمبەری خواش صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ گوێڕایەڵی وملکەچی دەخوازێت وجێبەجێکردنی

---

[١] بوخاری (٦٢٤٦)، ترمذی (٢٤٧٧)، ئەحمەد(١٠٣٠١).

[٢] ئەهلی سوففە (اهل الصفة) هەژارو نەدارانی یاوەران بوون کە ماڵ و منداڵیان نەبوو لە مزگەوت دەمانەوە.

حەتمیە، بۆیە چوومە لای ئەهلی سوففەو دەعوەتم کردن، هەموویان! هەر یەکەیان جێی خۆی گرت ودانیشت، پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فەرمووی: ئەرێ ئەبو هورەیرە، عەرزم کرد لەببەیکە ئەی پێغەمبەری خوا، فەرمووی: بگرە، شیرەکەیان بدەرێ. ئەبوهورەیرە دەفەرموێ: لێم وەرگرت، یەك یەك دەمدانێ، هەر کەسێکیان دەیخواردەوەو لێی تێراو دەبوو، دۆلکەکەی دەدامەوە دەست و منیش دەمدایەوە بە یەکێکی تریان. تا ئەوان تەواوبوون ونۆرەکە گەیشتەوە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. ئیتر هەموویان تێر شیربووبوون! پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زەردەخەنەیەکی هاتێ و فەرمووی: ئەرێ ئەبوهورەیرە، عەرزم کرد: لەبەیکە ئەی پێغەمبەری خوا، فەرمووی هەر من و تۆ ماوین (لێی بخۆینەوە) عەرزم کرد: ڕاست دەفەرمویت ئەی پێغەمبەری خوا، فەرمووی: دەی سا تۆش دانیشە وبخۆرەوە، منیش دانیشتم و لێم خواردەوە، فەرمووی: هیتر بخۆرەوە، منیش خواردمەوە، فەرمووی: بخۆرەوە.. هەر وای دەفەرموو، تاعەرزم کرد: بەو خوایەی جەنابتی کردووە بەپێغەمبەر، جێ وڕێی خواردنەوەی تر نەما.. فەرمووی: دە بیدە بەمنیش، دۆلکەکەم خستە خزمەتی، سوپاسی خوای گەورەی کرد لەسەریی وئینجا (بِسْمِ اللّهِ)ی کردو لەو بەرماوەیەی نۆش کرد.

٤- <u>بێ ئاگابوون لە چارەنووسی سزای گیانی کوێخایەتی</u>: دەشێت ئەم بێ ئاگاییەش هۆکارێکی کاریگەر بێت لە دروستبوونی گیانی کوێخایەتی وحەزی ئەمیرێتی.. ئەم کەسە ئەگەر هەستی بە دژواریی داهاتووی خۆی و کاریگەریی سلبی دیدو هەست و هەڵوێست و ڕەنجە ناشەرعیەکەی بزانیایە، دەبوو خۆ

بگرێتەوە، نزیکترین دژواریی ئەنجامی ئەمە زۆربوونی بەرپرسی نەشیاوە لەپلەو ئاستی گرنگی کاریگەردا، کە رێ لە گەشەی کۆمەڵکاریی و زوو گەیشتنە ئامانجەکان دەگرێت. ئاوا ئێمە لە هێنانە دیی ئامانجەکانمان دوادەکەوین وزەرەر دەکەین، لەبەرامبەردا باتڵ پێشدەکەوێت وئەهلی کوفر سەردەکەون، بواری فەسادو خراپەکاریی زیاتر دەکرێتەو ناشەرعی تەشەنەدەکات.. لە رۆژی دواییشدا هەر خوای گەورە خۆی دەزانێت ژان وئازاری سزاکان چەند دەبێت، لە مەحرووم‌بوون لە رەحمەتی خوای گەورەو زەلیلبوون و دەستوپێ زنجیرکردن و دواتریش ئەگەر رەحمەتی خوای گەورە نەیگرێتەخۆ حەتمەن فرێ دەدرێتە ناو ئاگری دۆزەخەوە.. پێغەمبەی خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەفەرموێ: (مَا مِنْ عَبْدٍ يَسْتَرْعِيهِ اللَّهُ رَعِيَّةً، يَمُوتُ يَوْمَ يَمُوتُ وَهُوَ غَاشٌّ لِرَعِيَّتِهِ إِلا حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ).[١] واتە: هەرعەبدێك کە خوای گەورە رەعییەتێك (کۆمەڵێك شوێنکەوتووی گوێڕایەڵ)ی دەخاتە بەردەست، بەڵام ئەو غەشیان لێدەکات، فێڵ ودرۆیان لەگەڵدادەکات، سەرڕاستانە سەرپەرشتییان ناکات وئاوا دەمرێت، بە تەئکید خوای گەورە بەهەشتی لێ حەرامدەکات.. چونکە بەهەشت جێی دەغەڵ وخیانەتکاران نییە.

-هەروەها دەفەموێ (مَا مِنْ أَمِيرِ عَشَرَةٍ إِلا يُؤْتَى بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَغْلُولا حَتَّى يَفُكَّ عَنْهُ الْعَدْلُ أَوْ يُوبِقَهُ الْجَوْرُ).[٢] واتە: هەرکەسێك کە ئەمیریی دەکەس دەگرێتە

---

[١] بوخاری (٧١٥١) موسلیم (١٤٤)

[٢] داریمی (٢٥١٥)، ئەحمەد (٩٢٩٠)، بەیهیقی (١٨٦٠٧)طەبەرانی (المعجم الأوسط/٦٢٢٥)، شێخی ئەلبانی رحمه الله لە(سلسلة الاحاديث الصحيحة/٦٢٣٧) دا دەفەرموێ: سەحیحە.

دەست، لە ڕۆژی قیامەتدا بە کۆت وزنجیرکراوی دەهێنرێتە پێش، سا یان دادپەروەرێتیەکەی کۆت و زنجیرەکەی لێدەکاتەوە، یان ئەو زوڵم و ستەم کە کردویّتی توندتری دەبەستێتەوە.

- هەورەها دەفەرموێ: (مَنْ طَلَبَ قَضَاءَ الْمُسْلِمِينَ حَتَّى يَنَالَهُ ثُمَّ غَلَبَ عَدْلُهُ جَوْرَهُ فَلَهُ الْجَنَّةُ، وَمَنْ غَلَبَ جَوْرُهُ عَدْلَهُ فَلَهُ النَّارُ).[١] واتە: هەرکەسێك هەوڵ بدات بگاتە ئاستی داوەرییکردنی نێوان موسوڵمانان و پاشان دادپەروەرێتیەکەی بەسەر زوڵم و ستەمکردنییدا زاڵ ببێت، ئەوە پاداشتی بەهەشتە، هەر کەسێکیش زوڵم و ستەمکردنەکەی بەسەر دادپەروەرێتیەکەیدا زاڵ ببێت، ئەوە سزای دۆزەخە.

موسوڵمانی دیندارو سەرڕاست، بە هەستی قیامەتخوازیی، کە سەرنج لەم دەقانە دەدات و دڵنیا دەبێت لەوەی کە هەڕەشەی سەختن و کەسانی وەکو خۆی دەگرنەوە، حەتمەن دڵی دادەخورپێت و بە هۆش خۆی دێتەوەو ڕێ لە نەفسی خۆی دەگرێت تا ئەوەندە خۆی لەشت هەڵنەقورتێنێت وسنگ نەباتە پێش و هەوڵی بەدەستهێنانی ئەمیرێتی نەدات یان داوای نەکات یان سوور نەبێت لەسەریی.

---

[١] نوسەری ڕەحمەتی هەر ئەوەندەی نوسیوە(ئەبوداوود هێناویّتیەوە ٣/٢٢٩) ڕاستە لای ئەبوداوود ژمارە (٣٥٧٥)ە، بەیهیقیش لە السنن (١٨٥٥٥)دا هێناویّتیەوە، بەڵام شێخی ئەلبانی رحمه الله لە (سلسلة الأحاديث الضعيفة/٣/١١٨٩)دا دەفەرموێ: زەعیفە.

<u>٥- حەزی دەسەڵاتداریی و خەڵك ژێردەستكردن</u>: ئەمە جگە لەوەی هۆكارو پاڵنەرێكی گیانی كوێخایەتی حەزی ئەمیرێتیە، لادان ولاسەنگبونێكی دەروونی خەتەریشە، كە دەشێت لە كەشی ماڵ و كۆڵانەوە هێنابێتی، كە لەوێ زەلیلبووەو ئەوە لە ناخییدا بۆتە گرێ و ئێستا حەزدەكات ببێتە دەسەڵاتدار، تا ئەوە مومارەسە بكاتەوە كە بەرامبەریان كردووە!! لە كاتێكدا دەبوایە دین وئیمان وای لێ بكات كە ئەگەر دەسەڵاتیشی كەوتە بەردەست، نەك هەر خۆی وا نەكاتەوە، بەڵكو نەشهێڵێت هیچ كەسێكی تریش كەسی تر زەلیل بكات.. ئەو كەسانەی لە كەشی پەروەردەبوونیاندا زۆر بەرەڵابوون وا دەردەچن. هەروەها ئەو كەسانەی زۆر لەژێر تین و فشارو توندوتیژیی ماڵ وكۆڵان و قوتابخانەدا گەورەبوون.. ئەم جۆرە كەسانە حەزی دەسەڵاتداریی و فەرماندەركردن لە ناخیاندایە، چونكە بۆ هەلی تۆڵەسەندنەوە دەگەڕێن! ئەگەر ئەمانە لە كۆمەڵكاریی ئیسلامیدا پەروەردە نەكرێن، شەقاوانە رەفتار دەكەن و لاریان لەوە نابێت بكەونە شەڕەپاڵ و هەر خۆ بۆ ئەمیرێتی بكوتن!.. ئەوەش دەبێت جێی سەرنج بێت كە كۆڵیش نادەن.

چوارەم: ئاسەواری گیانی كوێخایەتی

أ- لەسەر كۆمەڵكاران:

<u>١- مەحرووم‌بوون لە مەددەدی خوایی</u>: یەکەمین زیانێك کە خاوەن گیانی کوێخایەتی ومیرخوازیی دەیکات مەحرووم‌بوونێتی لە یارمەتی خوای گەورە، لە مەددەدو سەرپەرشتیاریی و چاودێریی ئەو. چونکە خوای گەورە دەیداتەوە دەست توانای خۆی.. ئەو کەپشتی بەخوا نەبەست و دینداریێتی سەرڕاستانەی بۆ ئەو نەکرد، لە بەرامبەردا ئیعتیمادی کردە سەر تواناو ووزەو زیرەکی خۆی و وایدەزانی بە زرنگی خۆی دەبێتە ئەمیرو ئاڕاستەوان، خوای گەورە وەلیدەکات، خوای گەورە یارمەتیدەری کەسانی وا نابێت، کە پشتیان بە هێزو توانای خۆیان بەستووە، چما کەسێك خۆی لە خوای گەورە بەدوور گرتبێت و دینەکەی بۆ حەزو ئارەزوو و بەرژەوەندی خۆی ئیستیغلال کردبێت، خوای گەورە یارمەتی دەدات؟! نەخێر.

پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سەرنجی عبدالرحمان کوڕی سەمورەی خوا لێی رازی بێت بۆ ئەم خاڵە راکێشا کەپێی فەرموو: (يَا عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ سَمُرَةَ،لا تَسْأَلِ الإِمَارَةَ، فَإِنَّكَ إِنْ أُعْطِيتَهَا عَنْ مَسْأَلَةٍ وُكِلْتَ إِلَيْهَا، وَإِنْ أُعْطِيتَهَا عَنْ غَيْرِ مَسْأَلَةٍ أُعِنْتَ عَلَيْهَا).[١] واتە: هۆ عەبدورحمان، داوای ئەمیرێتی مەکە، ئەگەر ئەمیرێتیت بدرێتی بێ ئەوەی خۆت داوات کردبێت، یارمەتیت دەدرێ تێیدا، بەڵام ئەگەر لەسەر داخوازیی خۆت بتدەنێ، یارمەتیت نادرێ تێیدا.

<u>٢- خۆ خستنە ناو فیتنەو کەوتنە بەر غەزەبی خوای گەورە</u>: ئەو کەسەی هەر خولیای ئەوەیەتی زوو بگاتە دەسەڵات وئەمیرێتی، حەتمەن خۆشی دەخاتە

---

[١] بوخاری (٦٧٢٧)، موسلیم(١٦٥٢).

دەیان حاڵەتی کزیی ئیمان و پێچەوانەکاریی شەرعەوە، لە گۆنگەڵی خۆدەرخستن و خۆسەرخستنیدا هۆشی لەوە دەبڕێت کە خوای گەورە ئاگای لێیەتی و موراقەبەیدەکات، دواییش بە دڵنیاییەوە لێپرسینەوەی لەگەڵدادەکات کە چۆن و بۆچی ئەوەندە لە دووی سەرۆکایەتیبوو؟ بۆچی ئەو هەموو ناشەرعییەی لە ڕێی بەدەستهێنانی ئەمیرێتیدا کرد؟ بۆچی بۆ ئەو مەبەستە هەوەسبازییە خوانەویستیە مافی کەسانی تری پێشلکرد؟ حەتمەن ئەم نیەتەپیسەو ئەم ڕەنجە خوانەویستیەو ئەم پێشێلکارییە هەر دەیگەیێنێتە بەر غەزەبی سزای سەختی خوایی و چارەنووسێکی تاڵ و بەد لە ڕێیدا دەبێت.

بڕوانە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ چەند لێزانانە باسی ئەمەی فەرمووەو چەند دانایانە چارەسەری کردووە کە دەفەرموێ: (إِنَّكُمْ سَتَحْرِصُونَ عَلَى الْإِمَارَةِ وَسَتَكُونُ نَدَامَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَنِعْمَ الْمُرْضِعَةُ وَبِئْسَتْ الْفَاطِمَةُ).[1] واتە: ئێوە لەسەر ئەمیرێتی سوور دەبن، بەڵام لە ڕۆژی دواییدا پەشیمانی بەدوادا دێت. ئەمیرێتی باشترین دایەنی شیردەرەو خراپترین شیرلێبڕەرەوەیە.[2]

٣- <u>قورسبوونی کۆڵی گوناح</u>: ئەو کەسەی ئاوا بە پاڵنەری گیانی کوێخایەتی وحەزی ئەمیرێتی و شەیدابوونی دەسەڵات گەیشتوێتێ، حساب بۆ ئەوە ناکات

---

[1] بوخاری (٦٧٢٩)، نەسائی (٥٣٨٥)، ئەحمەد (٩٨٠٦)، بەیهیقی (١٩٥٨٤).

[2] ئیبنوحەجەری عەسقەلانی رحمه الله لە شەرحییدا لە (فتح الباری١٣/١٢٨)دا دەفەرموێ: (ئیبنوداوودیی دەفەرموێ: ئەمیرێتیەکە وەکو دایەنی شیردەر چێژی دەداتێ لە سەروەت و سامان و پلەو پایەو ناوداریی، بەڵام لە قیامەتدا لێی دەبێتە خراپترین دایەن کە شیر لە منداڵی دەگرێتەوە، چونکە ئیتر هچ لەزەتێك لەوێ ناچێژێت..

کە بۆتە نموونەیەکی ناشەرعیانەی پێشەوایەتی بۆ کەسانی تر، کە هێشتا بە تەواوی پەروەردە نەبوون، کە چاو لەو بکەن وشوێن پێی ئەو هەڵگرن و ئاوا ئەو کەسە داماوانەش تووشی فیتنەی ئەمیرێتی و دەسەڵاتدارێتی نەشیاوانەدەکات و گوناحی ئەوانیشیی دێتەکۆڵ! ئەمەش ئەو هۆشداریی و هەڕەشەیەیە کەخوای گەورە دەربارەی دەفەموێ: (لِيَحْمِلُواْ أَوْزَارَهُمْ كَامِلَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَمِنْ أَوْزَارِ الَّذِينَ يُضِلُّونَهُم بِغَيْرِ عِلْمٍ) النحل/٢٥ واتە: لە رۆژی قیامەتدا گوناحەکانی خۆیانیان هەر هەموو بە کۆڵەوە دەبێت، هەروەها لە کۆڵە گوناحی ئەو کەسانەشیان دەخرێتە سەر کە ئەمان گومڕایان دەکردن و نەزانینی ئەوانیان ئیستغلال دەکرد. ئەمەش ئەو رێسایەیە کەپێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ روونی کردۆتەوە کە فەرموویەتی: (مَنْ سَنَّ فِي الْإِسْلَامِ سُنَّةً حَسَنَةً فَعُمِلَ بِهَا بَعْدَهُ كُتِبَ لَهُ مِثْلُ أَجْرِ مَنْ عَمِلَ بِهَا، وَلَا يَنْقُصُ مِنْ أُجُورِهِمْ شَيْءٌ. وَمَنْ سَنَّ فِي الْإِسْلَامِ سُنَّةً سَيِّئَةً فَعُمِلَ بِهَا بَعْدَهُ كُتِبَ عَلَيْهِ مِثْلُ وِزْرِ مَنْ عَمِلَ بِهَا، وَلَا يَنْقُصُ مِنْ أَوْزَارِهِمْ شَيْءٌ).[١] واتە: هەرکەسێك لە ئیسلامەتیدا رێگایەکی باش بهێنێتەکایەوە، چاکەی خۆشی بۆ دەنوسرێت و پاداشتی چاکەی ئەو کەسانەش کە کاریان بە دیدو رێگاکەی ئەو کردووە، بێ ئەوەی لە چاکەی ئەوانیش هیچ کەم بێیتەوە. هەر کەسێکیش لە ئیسلامەتیدا رێگایەکی خراپ بهێنێتەکایەوە، گوناحەکەی خۆشی لەسەر دەکەوێت و گوناحی ئەو کەسانەشی دێتە کۆڵ کە

---

[١] موسلیم (١٠١٧)، ترمذی (٢٦١٨)، نەسائي (٢٥١٩)، ئیبنوماجە (٢٠٣)، ئەحمەد (١٨٧٢٣).

کاریان بە دیدو ڕێگاکەی ئەو کردووە، بێ ئەوەی لە گوناحی ئەوانیش هیچ کەم بێیتەوە.

-هەروەها دەفەرموێ: (مَنْ دَعَا إِلَى هُدًى كَانَ لَهُ مِنَ الْأَجْرِ مِثْلُ أُجُورِ مَنْ تَبِعَهُ لَا يَنْقُصُ ذَلِكَ مِنْ أُجُورِهِمْ شَيْئًا، وَمَنْ دَعَا إِلَى ضَلَالَةٍ كَانَ عَلَيْهِ مِنَ الْإِثْمِ مِثْلُ آثَامِ مَنْ تَبِعَهُ لَا يَنْقُصُ ذَلِكَ مِنْ آثَامِهِمْ شَيْئًا).[١] واتە: هەرکەسێك بانگهێشت بۆ دیدورێ وبزاوت وهەڵوێستی خواوویستی بکات پاداشتی چاکەی بەقەدەر پاداشتی چاکەی هەموو ئەو کەسانە بۆ دەنوسرێت کە دەبنە شوێنکەوتووی، بێ ئەوەی هیچ لە پاداشتی چاکەکانی ئەوان کەم بێتەوە. هەروەها هەر کەسێك بانگهێشت بۆ دیدوڕێ وبزاوت وهەڵوێستی گومڕایی بکات، گوناحی بە قەدەر هەموو ئەو کەسانە دەگاتێ کە دەبنە شوێنکەوتووی، بێ ئەوەی هیچ لە گوناحی ئەوان کەم بێتەوە.

<u>٤- شەڕو شۆڕو ئاژاوە نانەوە</u>: مێژووی ژیانی مرۆڤایەتی هەر لە سەردەمی هابیل وقابیلەوە تا ئێستا شاهیدی ئەوەیە کە هەر کەسێك ئەم گیانی کوێخایەتی و سەرۆکایەتیەی لێبوو بە سیما وسیفەت، وبە ئاوات و مەبەست، لاری لەوە نابێت کە لە پێناوی دەسکەوتنی دەسەڵاتدا سەدان ئاژاوەی دین و دنیا بنێتەوەو خوێن بڕێژێت و ستەم بکات، یان یەك کۆمەڵی چاکساز بکات بە دوو، دوو بکات بەسێ. لەوانەیە سەرەنجامی ئەمە تیاچوونی خۆشی بێت! یان ڕاوەدوونان وخۆشاردنەوەو هەڵاتنی خۆی و هاوبیرانی بێت، یان زەلیلبوون و

[١] موسلیم (٤٩٦٠)، ئەبوداوود (٤٦٠٩) ترمذی (٢٦٧٤)، ئەحمەد (٣٩٧/٢).

ژێردەستەبوونی ئەو کەسانە ببێت کە کێبڕکێی دەسەڵاتی لەگەڵدا کردوون!!
ئەم ئاسەوارە ترسناکە وە نەبێت لە موسوڵمان دوور بێت، نەخێر، موسوڵمان
هەر مرۆڤەو ئەگەر دینداریتیەکەی پارسەنگی نەکات، حەتمەن ئەویش وەکو
هەموو کەسێکی تر هەواو هەوەسەکانی لاسەنگی دەکەن و حەتمەن دەکەوێتە
بەر گیانی کویخایەتی ناخی و سەر کەڵکەڵەی میریێتی و بە دڵنیاییەوە لە پێناوی
ئیمارەتدا خۆشی سووکدەکات و دەستدرێژیشدەکاتە سەر براکانی.

ب- کاریگەریی گیانی کوێخایەتی لەسەر خودی کۆمەڵکارییەکە:

ئاسەوارە خراپەکانی گیانی کوێخایەتی کە لە هەندێك لە کۆمەڵکاراندا پەیدا
دەبێت زۆرن، لەوانە: لێڵبوونی دیدو زۆربوونی ئەرك و دوورکەوتنەوەی رێگاو
ئامانج.. چونکە ریزێکی کۆمەڵکاریی کە کەسانی ئاوای تێدا بێت، ئەستەمە بە
ڕێبازی راستدا بڕوات.. ئەمە ئەگەر لە ریزەکانیدابوون، ئەمما ئەگەر بەرپرسی
ڕێکخستنبوون، بە دڵنیاییەوە ئینحیراف بە بەرنامەو ڕێبازەکە دەکەن و
کۆمەڵکارییەکەش دەپووکێننەوە. ناموومکینە کەسانی دنیاوویست
وهەلپەرست ومیرخواز ببنە پێشەوای کاری خواوویستی وسەرروەریی شەرعیان
پێ بهێنرێتەوە سەردەسەڵات.

ریزی هەر کۆمەڵکارییەك ئاوا لارو وێر ببێت و گەندەڵی تێبکەوێت، بە دڵنیایەوە
سەرکەوتنی خوایی لێ دوور دەکەوێتەوە.. کەسی وا دینی خوا سەر ناخات تا
خوای گەورە سەری بخات.. بۆیە زەحمەتە کۆمەڵکارییەکەش سەرکەوێت..
پاشان دەبێ ئەوەشمان لە یاد بێت کە دەشێت ئەوە (ئیستیدراج)ی خوای

گەورە بێت بۆیان و بیەوێت سەرەنجامی بۆخوا ساغنەبوونەوەیان گومرابن و هەنجەت لەسەر خۆیان کەڵەکە کەن، کە لە ڕۆژی دواییدا توانای بەرگریی کردنیان لە دیدو هەڵوێستیان نابێت، خوای گەورە دەفەرموێ: (وَلَيَنصُرَنَّ اللَّهُ مَن يَنصُرُهُ) الحج/٤٠ واتە: بەتەئکید خوای گەورە ئەو کەسانە سەر دەخات کە دینەکەی سەردەخەن.

-هەروەها (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَنصُرُوا اللَّهَ يَنصُرْكُمْ وَيُثَبِّتْ أَقْدَامَكُمْ) محمد/٧ واتە: ئەی ئەو کەسانەی باوەڕتان هێناوە، ئەگەر ئێوە دینەکەی خوای گەورە سەرخەن، خوای گەورەش ئێوە سەر دەخات و ڕاگیرتاندەکات و لەسەر ڕێی خواوویستی جێگیرتاندەکات.

پیاوچاکانی سەلەفی ئەم ئوممەتە لە یاوەران وتابعین وشوێنکەوتووانیان خوا لێیان رازی بێت زۆر چاك زانیبوویان کە گیانی کوێخایەتی وحەزی ئەمیرێتی نەخۆشیەکی کوشندەی دیندارێتیەکەیانە کە لە جەنگێکدا زووسەرکەوتنیان بۆ نەدەهات یەکسەر دەیانفەرموو: ئەوەی بەهۆی دنیاوویستیمانە، بۆیە خێرا تۆبەیان لە هەموو شتێکی خراپە دەکردو سەرڕاستانە دەگەڕانەوە لای خوای تاکو پاك کە سەرکەوتنەکەی پێدەبەخشین. ئەم بەسەرهاتەی خوارەوە وێنایەکی واقیعی ئەو تێگەیشتنەیان دەسەلمێنێت:

کاتێك سەرکەوتنی خوایی بۆ عەمری کوڕی عاس خوای لێی رازی بێت دواکەوت و لەشکری ئیسلام نەیتوانی زوو میسر فەتح بکات، نامەی نووسی بۆ خەلیفە کە سەیدنا عومەربوو خوالێی رازی بێت کە سەربازم بۆ بنێرە، ئەویش چوار

هەزار موجاهیدی بۆ نارد لەگەڵ چوار یاوەری بەڕێزی بەناوبانگ کە هەر یەکەیان فەرماندەی هەزار موجاهیدبوو.. نامەشی بۆ نووسی کە تێیدا فەرمووی: (إني أمددتك بأربعة آلاف رجل على كل ألف رجل رجل منهم مقام الألف: الزبير بن العوام والمقداد بن عمرو وعبادة بن الصامت ومسلمة بن مخلد واعلم أن معك اثني عشر ألفا ولا تغلب اثنا عشر ألفا من قلة. ولما وصل هذا المدد وتأخر الفتح على عمر كتب إلى عمرو: أما بعد فقد عجبت لإبطائكم عن فتح مصر تقاتلونهم منذ سنين وما ذاك إلا لما أحدثتم وأحببتم من الدنيا ما أحب عدوكم وإن الله تبارك وتعالى لا ينصر قوما إلا بصدق نياتهم وقد كنت وجهت إليك الأربعة نفر وأعلمتك أن الرجل منهم مقام ألف رجل على ما أعرف إلا أن يكون غيَّرهم ما غيَّر غيرهم، فإذا أتاك كتابي فاخِبَّ الناس وحضَّهُم على قتال عدوهم ورغبهم في الصبر والنية وقدِّمْ أولئك الأربعة في صدور الناس ومُرْ الناس جميعا أن يكون لهم صدمة كصدمة رجل واحد وليكن ذلك عند الزوال يوم الجمعة فإنها ساعة تنزل الرحمة ووقت الإجابة وليعج الناس إلى الله ويسألوا النصر على عدوهم).[1] واتە: وا چوار هەزار سەربازم بۆ ناردوویت و فەرماندەشیان چوار کەسە، هەر یەکەیان لەجێی هەزار سەربازە، ئەمە

---

[1] علاء الدين المتقي الهندي: كنز العمال(٧٠٥/٥، ٧٠٦) كە فەرموویەتی: ئیبنوعەبدولحەکەم لە (فتوح مصر) دا هێناویتیەوە کە زەیدي کوڕی ئەسلەم گێڕاویتیەوە. راستە: أبو القاسم عبد الرحمن بن عبد الله عبد الحكم بن أعين القرشي المصري: فتوح مصر وأخبارها ٧٠/١ چاپی دارالفكر ١٩٩٦)، هەروەها: (ابن تغري بردي: النجوم الزاهرة في ملوك مصر والقاهرة ٢/١) چەندین سەرچاوەی تری مێژوو ئاماژەیان پێکردووە بەڵام لە سەرچاوەکانی فەرمووقدەوانییدا نەمدۆزییەوە.

هەشت هەزار، ئەو چوارەش زوبەیری کوڕی عەووام ومیقدادی کوڕی عەمر وعبادەی کوڕی سامیت ومەسلەمەی کوڕی موخلەد، دەشزانم کەخۆشت چوار هەزارت لەگەڵدایە ئەمە دوازە هەزار سەرباز.. لەشکری دوازدە هەزاریش لەبەر کەمیی ژمارە ناشکێت.

ئەم مەددەدە گەیشتە میسرو چەندین جار هێرش کرا، بەڵام سەرکەوتن هەر نەهات! سەیدنا عومەر بۆ عەمری کوڕی عاسی نووسی:

پاشان فەتح نەکردنی میسر لە لایەن لەشکرەکەتانەوە سەرسامی کردم، ئەوە ئێوە چەند ساڵێکە لە جەنگدان و هێشتا میسرتان نەگرتووە، هۆی ئەمە ئەوەیە کە خۆتانی تێکەوتوون، ئێوەش وەکو دوژمنەکانتانن. ئەو شتانەی دنیاتان لاجوانەو دەتانەوێت، کە ئەوان وویستوویانە ودەیانەوێت، خوای گەورە کەسانێك سەردەخات کە نیەتیان بۆ ئەو پاك کردبێتەوەو بۆ خوا سوڵحابن.. من چوار پیاوم بۆ ناردیت و بۆم نووسیت کە هەر یەکەیان - ئەوەندەی من شارەزایانم- لەبری چوار هەزار سەربازن، خەمی ئەوەمە ئەوانیش گوێڕایەڵی حەزیان چووبێتە سەر ئەو شتانەی غەیری ئەوان حەزیان چۆتە سەریی.. کە ئەم نامەیەمت پێدەگات یەکسەر خەڵکەکە کۆبکەرەوەو ووتارێکیان بۆ بدە، هانیاندە لەسەر کوشتاری دوژمن، لەسەر خۆڕاگرتن هانیاندە.. با نییەتیان بەڕاستی بۆ خوای گەورە تەرخان بکەن، پاشان ئەو چوار پیاوەی ناردمن بکە بەپێش لەشکرو با لەپێش سەربازەکانتەوە بن، کاتی دوای نوێژی هەینیتان هێرش بکەن، چونکە کاتی هاتنەخوارەوەی ڕەحمەت وبەزەیی خوای گەورەیە وکاتی دوعاگیرابوونە، با خەڵکی هەموو روو بکەنە خوای

گەورەو لێی بپاڕێتەوەو داوای سەرکەوتنی لێبکەن، تا بە لوتفی خۆی بەسەر دوژمناندا زاڵتان بکات.

پێنجەم: چارەسەریی گیانی کوێخایەتی ومیرخوازێتی

<u>١- پابەندبوون بە سیرەو سووننەتەوە:</u> موسوڵمانی دیندار سەرڕاست پێی خۆشە شارەزای ژیانی پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و مێژووی ژیانی یاوەرانی بێت، نەك بۆ زێدەزانین و ڕۆشنبیریی، بەڵکو بۆ پێوە پابەندبوون، بۆ راپەراندنی فەرمان، بۆ خۆلادان لەو بەرهەڵستی لێکراوانەی کە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دیاریکردوون.. لەوانەش هەوڵدان و داواکردنی ئەمیرێتی و بەرپرسێتی. کە ناشێت دڵ و هەست و یژدانی موسوڵمانیان پێوە پەیوەست ببێت، چ جای کومەڵکاری ئیسلامیی.. شارەزابوون لە سیرەو سووننەت دەتباتە سەر ئەو هەموو فەرموودانەی هۆشداریی دەدەنە موسوڵمان کە ئاگات لەخۆت بێت، ڕەنجدانت بۆ سەرۆکایەتی و ئەمیرێتی و دەسەڵاتداریی و دەرکەوتن نەبێت. چونکە چارەنووسی خاوەن نییەتی وا پیس کە (فاسق)ە زۆر ڕەشە.

<u>٢- بەردەوام بیرخستنەوەی ئاسەوارو چارەنووسی گیانی کوێخایەتی:</u> بیرخستنەوەی یەکتریی یارمەتیدانە لە خۆپاراستن و چارەسەرکردنی ئەم نەخۆشیە دژوارەی دینداریی، چونکە مرۆڤ بەپێی سروشتی پێکهاتەی خۆی شتی زۆرو زوو بیردەچێتەوە، هێنانەوە یادیی زەرووریيە، چونکە چارەسەری بیرچوونەوە بیرهێنانەوەیە.. بۆیە خوای گەورە جەختی لێدەکاتەوە تا بەردەوام موسوڵمانان یەکتریی بیربخەنەوە. دەفەرموێ: (وَذَكِّرْ فَإِنَّ الذِّكْرَى تَنفَعُ الْمُؤْمِنِينَ) الذاريات/٥٥ واتە: بیربخەرەوە، چونکە بیرخستنەوەو یادکەوتنەوە بۆ موسوڵمانان بەسوودە.

<u>٣- گۆشکردن لەسەر جڵەوگرتنی نەفس و راهێنان لەسەر گویرایەڵی</u>: ئەرکی باوکودایکانە هەر لە سەرەتاوە ئەولادیان فێری ئەوە بکەن کە گوێڕایەڵێتی ئامۆژگارانی دڵسوز، ملکەچی دەربڕینە بۆ خواو بۆ پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . ئەوەش پابەندیی دینداریی و پارسەنگێتی کەسایەتی لە منداڵەکاندا دروستدەکات و فێریاندەکات کە دەبێت نییەتیان پاك و رەفتاریان بەئەدەب و رەوشتیان بە شەرع پارسەنگانە بێت، ئەوە قەناعەتیان پێدەکات کەخۆیان بە توانان بەڵام کەسانی بەتواناتریش هەیە، خۆیان پارسەنگن، پارسەنگتریش هەیە.. تا وا نەبینن کە خۆیان چاکترو پەسەندترو شیاوترن. ئا ئەمەیە زەمینەی دینداریی و پارسەنگیی دەروونی کە رێنادات تۆوی گیانی کوێخایەتی و میرخوازێتی بڕوێت.. بڕوانە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ چۆن وەسفی ئەو کەسەی کردووە کە ئاوا پەروەردەبووە، کە ئامادەی رەفتاری شیاوە لە کات وشوێن وحاڵەتی داواکراودا، دەفەرموێ: (طُوبَى لِعَبْدٍ آخِذٍ بِعِنَانِ فَرَسِهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَشْعَثَ رَأْسُهُ مُغْبَرَّة قَدَمَاهُ إِنْ كَانَ فِي الْحِرَاسَةِ كَانَ فِي الْحِرَاسَةِ وَإِنْ كَانَ فِي السَّاقَةِ كَانَ فِي السَّاقَةِ).[١] واتە: ئافەرین بۆ ئەوکەسەی جڵەوی ئەسپەکەی بەدەستەوەیەو ئامادەی جیهادە کە لەپێناوی خوادا بیکات (واتە: لە حاڵەتی هەمیشەیی ئامادەباشییدایەو چاوەڕوانی فەرمانە) قژبژو پێ خۆڵاویی، پاسەوانێتی پێ بسپێرن ئامادەیەو بە جیددیی ئەنجامی دەدات، کە دەشیخەنە ناو رەشۆك وعەوامەوە، خێرا خۆیان دەگەێنێتێ و داواکارییەکە جێبەجێدەکات.

---

[١] بوخاری (٢٧٣٠).

٤- نەرمونیانی لە ڕەفتارکردندا: نەرمونیانی لە هەر ڕەفتارێکدا بێت مایەی جوانکردنێتی. لە هەر ڕەفتارێکیشدا نەما نیشانەی دزێویی و ناقۆڵاییەتی. ڕەفتاری نەرمونیان کە کەسێك دەیگرێتە بەرو خووی پێوە دەگرێت، دەبێتە بەربەستێکی باش لە ڕێی تووشنەبوونی گیانی کوێخایەتی یان لە چارەسەرکردنییدا، چونکە ئەو کەسەی نەرمونیان و پشوودرێژو سینەفراوانە، لەسەر ئەوە را نایات کە هەر دەبێت رای خۆی سەرخات و خەڵکی بخاتە ژێردەستی خۆی (کورت و موختەسەر کەسی نەرمونیان نە دیکتاتۆر دەردەچێت و نە میرخواز).

٥- دیراسەکردن و سەرنجدانی دیدو هەست و هەڵوێستی سەلەف لەم بارەیەوە: هەتا دنیا دنیا بێت و موسوڵمان لەسەر زەمیندا بژین، نەوەکانی سەلەف (یاوەران وتابعین وتابیعی تابعین) بە پێشڕەوو نموونەی موسوڵمانێتی دەمێنن. چونکە پێغەمبەری خوا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وەسفی کردوون کە چاکترین نەوەی ئوممەتەکەن. واقیعی مێژووش سەلماندوێتی کە لە دوای ئەوان لە هیچ کات و شوێنێکدا نەوەیەکی موسوڵمانی ئاوا زۆرو چاك و پێکەوە دروست نەبۆتەوە. بێگومان لێرەو لەوێی مێژوودا کەسایەتی موسوڵمانی چاك زۆرن کە لەنموونەی سەلەفن بەڵام بەو زۆرییە لە نەوەیەکدا پەیدانەبۆتەوە.

مێژووی ژیانی سەلەف پڕە لە نموونەو چۆنیەتی ئاڕستەکردن و پەروەردەکاریی.. بە گوفتارو بە کردار، بە روداوو بە بەسەرهات، بە بزاوت و بە هەڵوێستی دەستەجەمعیی. ئاڕاستەو هەڵوێستیان لەم مەسەلەیەشدا تۆمارەو رۆشنە کەچەند خۆیان لەبەرپرسێتی لادەداو لەبەری هەڵدەهاتن.. کاتێك سەیدنا

ئەبوبەکر خوالێی رازی بێتبوو بە خەلیفە، ووتاری بۆ خەڵکەکەداو فەرمووی: (إِنَّ كُنْتُمْ ظَنَنْتُمْ أَنِّي أَخَذْتُ خِلافَتَكُمْ رَغْبَةً فِيهَا أَوْ إِرَادَةَ اسْتِئْثَارٍ عَلَيْكُمْ وَعَلَى الْمُسْلِمِينَ ، فَلا وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ مَا أَخَذْتُهَا رَغْبَةً فِيهَا وَلا اسْتِئْثَارًا عَلَيْكُمْ وَلا أَحَدٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ، وَلا حَرَصْتُ عَلَيْهَا لَيْلَةً وَلا يومًا قَطُّ وَلا سَأَلْتُ اللَّهَ سِرًّا وَلا عَلانِيَةً ، وَلَقَدْ تَقَلَّدْتُ أَمْرًا عَظِيمًا لا طَاقَةَ لِي بِهِ إِلا أَنْ يُعِينَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ ، وَلَوَدِدْتُ أَنَّهَا إِلَى أَيِّ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى أَنْ يَعْدِلَ فِيهَا فَهِيَ إِلَيْكُمْ رَدًّا وَلا بَيْعَةَ لَكُمْ عِنْدِي وَلا بَيْعَةَ لِي عِنْدَكُمْ ، فَادْفَعُوا مَنْ أَحْبَبْتُمْ فَأَنَا رَجُلٌ مِنْكُمْ ، فَقَالُوا : هِيَ إِلَيْكَ فَبَايَعُوهُ وَبَايَعَهُ عَلِيٌّ ، وَطَلْحَةُ ، وَالزُّبَيْرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ).[١] واتە: هۆ خەڵکینە، ئەگەر گومانتان وایە من ئەم خیلافەتەم بە رەزامەندیی و حەزی خۆم وەرگرتووەو وویستوومە بۆ من بێت، نەك بۆ موسوڵمانێکی تر، نا بەخوا قەسەم وا نیە، بەوەی گیانی منی بەدەستە کە وەرمگرتووە حەزم لێی نەبووە، خۆشم لە ئێوە لەپێشتر نەبینیوە تێیدا، خۆشم بۆ نەبردۆتە پێش یەك موسوڵمانەوە بۆی. بە خوای گەورە قەسەم نە رۆژێك بە خەیاڵمدا هاتووەو نە شەوێك بیرم لێکردۆتەوە، نە بە نهێنی دوعام کردووە خوای گەورە پێم ببەخشێت، نە بە ئاشکراش وویستوومە، ئەرکێکی مەزنەو خراوەتە ئەستۆم، تواناشم بەسەریدا ناشکێت مەگەر خوای گەورە یارمەتیدەرم بێت، حەزم دەکرد هەر یەکێك لە یاوەرانی پێغەمبەری خوا صَلَّى

[١] علاء الدين المتقي الهندي: كنز العمال (٦١٥/٥) کە فەرموویەتی ئەبو نوعەیم لە (فضائل الصحابة) دا هێناویێتیەوە، هەروەها: طەبەرانی لە (مجمع الزوائد ١٨٤/٥)و الأصبهاني لە کتێبی: (فضائل الخلفاء الراشدين/٣١٩/١).

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بیگرتایەتە دەست و دادپەروەرانە کارگێڕیی بکردایا.. بۆیە وا گێڕامەوە بۆ خۆتان و بەیعەتم لە گەردنی کەستاندا نەما، خۆتان بیدەنە کەسێکی تر، منیش یەکێکم لە ئێوە.

کاتێك سەیدنا عومەر خوالێی رازی بێت کەوتە گیانەڵای مردنەوە، شەش کەسی لە یاوەران هەڵبژارد تا ببنە شوراو لەناو خۆیاندا خەلیفەیەك هەڵبژێرن: موغیرەی کوڕی شوعبە خوالێی رازی بێت، ئاماژەی پێدا کە عبدالله ی کوڕی خۆی بکاتە خەلیفە (کە لە هەموو یاوەراندا بەوە ناسرابوو کە هەموو بزاوت و هەڵوێست و رەفتارێکی بە پێی سوونەتی پێغەمبەری خوایە صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)بەڵام سەیدنا عومەر زۆر لێی تووڕەبوو، ئاوا وەڵامی دایەوە: (قَاتَلَكَ اللهُ، وَاللهِ مَا أَرَدْتَ اللهَ بِهَذَا، لَا أَرَبَ لَنَا فِي أُمُورِكُمْ، مَا حَمِدْتُهَا فَأَرْغَبُ فِيهَا لِأَحَدٍ مِنْ أَهْلِ بَيْتِي، إِنْ كَانَ خَيْرًا فَقَدْ أَصَبْنَا مِنْهُ، وَإِنْ كَانَ شَرًّا فَبِحَسْبِ آلِ عُمَرَ أَنْ يُحَاسَبَ مِنْهُمْ رَجُلٌ وَاحِدٌ وَيُسْأَلَ عَنْ أَمْرِ أُمَّةِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَا لَقَدْ جَهَدْتُ نَفْسِي وَحَرَمْتُ أَهْلِي، وَإِنْ نَجَوْتُ كَفَافًا لَا وِزْرَ وَلَا أَجْرَ إِنِّي لَسَعِيدٌ).[١]
واتە: هەی خوا بتکوژێت، بەخوا قەسەم لەم رایەتدا نییەتت رەزامەندی خوا نەبوو.. ئێمە نامانەوێ چیدی پشکمان تێیدا هەبێت، زۆرم پێ خۆش نەبووە (خیلافەت) تا بۆ یەکێکی تریشی لە کەسوکارم داوا بکەم ئەگەر (خیلافەت) خێرو بەرەکەت بێت ئەوا ئێمە بەرمان کەوت، ئەگەر خراپەو سەختییش بێت،

[١] نوسەری رەحمەتی هەر ئەوەندەی نوسیوە: (الطنطاوي: أخبار عمر ل٤٥٢، هەروەها الطبري: تاريخ الأمم والملوك و البلاذري: أنساب الأشراف). لە تاریخی طەبەری وا لە (٢/٦٧١_٦٧٢)، لای ابن سعد لە الطبقات الكبرى وا لە (٢/١٨٣).

ئالی عومەر بەسیانە کە یەکێکیان تووشیبوو، و لەسەریی موحاسەبە دەکرێت، با کەسی ترمان تێوە نەگلێت و دەربارەی ئوممەتەکەی محمد صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لە یەکێکی تریشمان نەپرسرێتەوە.. من زۆرم رەنج تێداداو ماڵ و منداڵی خۆم (لەبەر خاتری خیلافەتەکە) زۆر مەحرووم کرد، خوادەکات بێ گوناح و بێ پاداشت لێی دەردەچم بەسمە، خۆشحاڵم. بە ئەنجامی وا!!

- کاتێك عومەری کوڕی عەبدولعەزیز رەحمەتی خوای لێ بێت (ساڵی ٩٩ك)بوو بە خەلیفە، یەکەم رۆژی خیلافەتی وویستی بچێت بۆ مزگەوت کە جێتەختی حوکم کردنبوو، سەرپەرشتیاری پاسەوانان (مدیری پۆلیس) وەکو عادەتی خەلیفەکان پێشوو بەپۆشاکی تایبەت و رمێکی درێژەوە هات لەپێشیەوە (وەکو مەوکیبی رێز) بڕوات، عومەر پێی فەرموو: (کوڕە لا کەوە، چ پەیوەندیمان پێکەوەیە؟ منیش یەکێکم لەو موسوڵمانانە). پاشان هەموو بە کۆمەڵ لە خزمەتیدا رۆشتن، تا گەیشتنە مزگەوت، لەوێ سەرکەوتە سەر مینبەرەکەو خەڵکی کۆبوونەوە لێی، فەرمووی: (هۆ خەڵکینە، من ئەم کارەم خرایە ئەستۆ، بێ ئەوەی حەزم لێی بێت، بێ ئەوەی دیدو رای خۆمی تێدا وەرگیرابێتن، بێ ئەوەی داوام کردبێت، بێ پرس و راو راوێژی موسوڵمانان دراوە بە من، بۆیە وا من ئەو بەیعەتەم کە لە گەردنتاندایە بەرامبەر من (بەیعەتی خەلیفایەتی) وا گەردنتانم ئازادکرد لێی.. خۆتان کەسێکی تر بە خەلیفە هەڵبژێرن، خۆتان کێتان دەوێت داینێن). ئینجا موسوڵمانانی مزگەوتەکە هاواریان کرد: نا هەر تۆمان قبوڵەو

رازین خەلیفەمان بیت)[١] چونکە پێشتر ناسیبوویان کەچەند پیاوی چاکە رەزاو رەحمەتی خوای لێبێت.[٢]

٦- بیر هێنانەوەی نرخ و ئاستی دنیا لە چاو قیامەتدا: ئەگەر بەراستی وەکو کە قورئان وسووننەت باسی ژیانی دنیاو نرخ و ئاستیانی کردووە لەچاو نازو نیعمەت و ژیانی نەبڕاوەی قیامەت بخرێتە بەرچاوی ئەو کەسانەی نییەتیان فاسید کردووەو لەجیاتی هەوڵدانیان بۆ سەرخستنی دینەکە لە دنیاداو رووسووریی و سەرفرازیی قیامەتیان رەنجیان بۆ حەزی ئەمیرێتی و دەسەڵاتداریی خستۆتەگەڕ، حەتمەن هۆشیان دێتەوە کەخەریکی خۆ چەواشەکردن و گەمەیەکی هەرزەکارانەن!! چۆن موسوڵمان لا ناکات بە لای ئا ئەم حەقیقەتە رەهایانەوە کە خوای تاکوپاك و خاوەن و کارزان دەفەرموێ (قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا قَلِيلٌ وَالآخِرَةُ خَيْرٌ لِّمَنِ اتَّقَى) النساء/٧٧ واتە/ بفەرموو چێژی دنیا کەمە، رۆژیی دوایی چاکترە بۆ ئەو کەسەی کە دینداری سەرڕاست وتەقواکارە.

- هەروەها دەفەرموێ (فَمَا مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فِي الآخِرَةِ إِلاَّ قَلِيلٌ) التوبة/٣٨واتە: چێژی دنیا لەچاو رۆژی دواییدا کەمە.. ژیانی کەم و کورتی دنیا لەکوێ و ژیانی نەبڕاوەو پڕ چێژی قیامەت لەکوێ؟!

---

[١] ئیبنوکەثیر: البداية والنهاية (٩/٢١٢_٢١٣).

[٢] عومەری کوڕی عەبدولعەزیز رحمەالله قوتابی شیخ حەسەنی بەسریی بوو، یەکێکیشە لە شەرعناسان کە راوبۆ چوون و ئیجتیهادی شەرعیانەی هەیە پێش بە خەلیفەبوون و دوای بەخەلیفەبوونیشی هەر وا بە موجتەهیدیی مایەوە.

- (إِنَّمَا هَذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا مَتَاعٌ وَإِنَّ الآخِرَةَ هِيَ دَارُ الْقَرَارِ)غافر/٣٩ واتە: ئەرێ هۆ گەلۆ، ئەم ژیانی دنیایە هەر چێژێکە، کەموکورت و کاتییە، گرنگ رۆژی دواییە کە شوێنی نیشتەجێبوونی هەمیشەییە.

- (زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَالْبَنِينَ وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ وَالأَنْعَامِ وَالْحَرْثِ ذَلِكَ مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَاللَّهُ عِندَهُ حُسْنُ الْمَآبِ) ئالی عیمران/١٤

- پێغەمبەری خواش صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دەفەرموێ (مَا الدُّنْيَا فِي الآخِرَةِ إِلّا مِثْلُ مَا يَجْعَلُ أَحدُكُمْ أُصبُعَهُ فِي الْيَمِّ فَلْيَنْظُرْ بِمَ يَرْجِعُ!).[١] واتە: دنیا لەچاو رۆژی دواییدا هەر ئەوەندەیە وەکو یەکێکتان پەنجەیەکی بکات بە دەریادا وبڕوانێت چەند بەپەنجەیەوە هاتووە! واتە هەموو موڵك وسامانی دنیا ئەوەندە کەمە هەر بەقەدەر ئەو بڕە تەڕاییە دەبێت کە پەنجەی یەکێکتان دوای نقومکردنی لە دەریادا لەگەڵ خۆی دەهێنێتە دەرێ!! (ئەمە هەرپێوەری نیە.. بشووترێت لە هەزاردا یەك/ لە ملیۆن و ملیاردا یەك هەر ناشێت، چونکە ئەو دڵۆپە ئاوەی پەنجەیەك لە دەریاکەوە دەریدەهێنیت بە تریلیۆنیش -کە یەکەو دوازدە سفری لە بەردەمدایە- حساب ناکرێت).

[١] موسلیم (٢٨٥٨)، ترمذی (٢٣٢٣)، ئەحمەد (٢٢٩/٤).

-هەروەها دەفەرموێ (لَوْ كَانَتِ الدُّنْيَا تَعْدِلُ عِنْدَ اللهِ جَنَاحَ بَعُوضَةٍ، مَا سَقَى كَافِرًا مِنْهَا شَرْبَةَ مَاءٍ).[١] واتە: ئەگەر هەر هەموو دنیا نرخی باڵە مێشوولەیەکی لای خوای گەورە هەبوایە، یەك قوومە ئاوی لێنەدەدا بە کافرێك.

هەرکەسێکی ژیر بیر لەم وێناکردنە بکاتەوەو بزانێت ئا ئەوە ژیانی دنیایەو ڕۆژی قیامەت هەر دێت، چۆن نییەت و ڕەفتارو بڕیارو دیدو هەست و هەڵوێستی بۆ کوێخایەتی و ئەمیرێتییەك تەرخاندەکات کە تێشیدا نابێتە سەرۆك ووڵات!! بینیشمان خواناسانی سەرڕاست دەکرانە خەلیفەی ئوممەتی موسوڵمان و نەیاندەوویست! چونکە دەیانزانی ژیانی دنیا چیەو ڕۆژی دوایی و ڕەزامەندیی خوای تاك و پاك چیە.. خوای گەورە بمانخاتە سەر دیدورێی سەلەف.. ئامین

---

[١] ترمذی (٢٣٢٠) ئیبنوماجە (٤١١٠) ئەلبانی رحمەاللە لە (سلسلة الأحاديث الصحيحة/٦٨٦) دا بە سەحیحی داناوە.

ناوەڕۆك

لاپەڕە	بابـەت
٧	پێشـەكی وەرگێڕ
	ریابازیی (الرياء أو السمعة)
١٣	پێناسـەی ریابازی و السمعة
١٨	هۆی ریابازی و حەزی وەسـف و سـەنا
٢٩	سیماو نیشـانەی ریابازی
٣١	ئاسـەواری ریابازی
٥٣	چارەسـەری ریابازی
	گیانی کوێخایەتی یان (میرخوازیی) (التَّطَلُّعُ الى الصَّدَارةِ وطَلَبُ الرِّيادَة)
٦٠	پێناسـەی گیانی کوێخایەتی.
٦٢	گیانی کوێخایەتی لە تەرازووی ئیسلامدا
٦٧	هۆکارو پاڵنەرەکانی گیانی کوێخایەتی
٧٧	ئاسـەواری گیانی کوێخایەتی
٨٦	چارەسـەریی گیانی کوێخایەتی.
٩٦	ناوەڕۆك

زانكۆی ئازادی دیراساتی ئیسلامی زادی

(زادی ڕێمان)

ماڵپەر

zadyreman.com

پەڕەی فەیسبووك

fb.com/zadyreman

هەژماری تویتەر

twitter.com/zadyreman

هەژماری ئیستاگرام

instagram.com/zadyreman

ئیمەیل

zadyreman@gmail.com